

ISSN 2079-4819

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ВІСНИК

Донецького національного університету
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Серія «Економічні науки»

Науковий журнал

2022

№ 1(76)

Виходить двічі на рік

Журнал засновано 1999 року

Засновник — Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

*Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз
та інформаційно-аналітичних систем
Google Scholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services,
Index Copernicus, CrossRef, Ulrichsweb Global Serials Directory,
Elektronische Zeitschriften bibliothek, Cite Factor,
Advanced Science Index*

Кривий Ріг
ДонНУЕТ
2022

УДК 33.01:001.891(05) «540*3»

Головний редактор — Чернега О. Б., д-р екон. наук, професор

Заступник

головного редактора — Горіна Г. О., д-р екон. наук

Відповідальний

секретар — Горайнова Ю. А., канд. техн. наук, доцент

Відповідальний

редактор серії — Акіндєєв Д. В.

Редакційна колегія

серії:

Бочарова Ю. Г., д-р екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Кожухова Т. В., д-р екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Іванова Н. С., д-р екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Маловичко С. В., д-р екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Ніколайчук О. А., канд. екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Неізнана О. В., канд. екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Барабанова В. В., канд. екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Богатирьова Г. А., канд. пед. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Шевченко Л. Я., канд. екон. наук, доцент (*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*); Гринкевич С. С., д-р екон. наук, професор (*Національний університет «Львівська політехніка»*); Черниш І. В., д-р екон. наук, доцент (*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*); Чичкало-Кондрацька І. Б., д-р екон. наук, професор (*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*); Бурдина М., канд. екон. наук, доцент (*Університет Центральної Оклахоми, США*); Єрмак С. О., д-р екон. наук, доцент (*Національний університет «Одеська політехніка»*); Сімахова А. О., канд. екон. наук, доцент (*Національний авіаційний університет*); Косова Т. Д., д-р екон. наук, професор (*Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ*).

Електронна сторінка видання — <http://visnik.donnuet.edu.ua>

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.33274/2079-4819>

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 р. № 1643)

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Реєстраційний номер КВ № 13182-2066ПР від 25.07.2007 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, протокол № 13 від 30.06.2022 р.

Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки»: науковий журнал / гол. ред. О. Б. Чернега. 2022. № 1(76). 105 с. ISSN 2079-4819.

У журналі подано статті, у яких висвітлено результати теоретичних досліджень у таких напрямках економіки, як підприємництво, менеджмент, маркетинг, національна та міжнародна економіка, економіка торгівлі та послуг, фінанси та інвестиції, облік, аналіз та контроль.

Призначено для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів.

Мова видання: українська, англійська.

Усі права захищені. Передрук і переклади статей дозволено лише з відома авторів та редакції.

© Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2022

ISSN 2079-4819

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk
National University of Economics and Trade**

VISNYK

**of Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk
National University of Economics and Trade**

Series «Economic science»

Scholarly Journal

2022

No. 1(76)

Issued twice a year

Published since 1999

**Founder — Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk
National University of Economics and Trade**

***Journal is indexed in the international scientometrical bases
and analytics systems***

***Google Scholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services,
Index Copernicus, CrossRef, Ulrichsweb Global Serials Directory,
Elektronische Zeitschriften bibliothek, Cite Factor,
Advanced Science Index***

**Kryvyi Rih
DonNUET
2022**

UDC 33.01:001.891(05) «540*3»

Editor in chief — Chernega O. B., Grand PhD in Economic sciences, Professor
Deputy editor in chief — Gorina G. O., Grand PhD in Economic sciences
Executive secretary — Goriainova Iu. A., PhD in Engineering sciences, Associate Professor
Executive editor — Akindieiev D. V.

Editorial board: Bocharova Yu. H., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Kozhukhova T. V., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Ivanova N. S., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Malovycho S. V., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Nikolaichuk O. A., PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Nieizvjestna O. V., PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Barabanova V. V., PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Bohatyrova G. A., PhD in pedagogical sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Shevchenko L. Ya., PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*); Grinkevich S. S., Grand PhD in Economic sciences, Professor (*Lviv Polytechnic National University*); Chernysh I. V., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*); Chichkalo-Kondraska I. B., Grand PhD in Economic sciences, Professor (*National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*); Burdina Mariya, PhD in Economic sciences, Associate Professor (*University of Central Oklahoma, USA*); Yermak S. O., Grand PhD in Economic sciences, Associate Professor (*Odessa National Polytechnic University*); Simakhova A. O., PhD in Economic sciences, Associate Professor (*National Aviation University*), Kosova T. D., Grand PhD in Economic sciences, Professor (Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk).

Electronic publication page — <http://visnik.donnuet.edu.ua>

International Digital Journal ID: <https://doi.org/10.33274/2079-4819>

This publication is entered in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category “B”) (Order No. 1643 of Ministry of Education and Science of Ukraine of 28.12.2019)

The journal is registered at Ministry of Justice of Ukraine. Registration number KB № 13182-2066PIP of July 25, 2007.

Recommended to the publishing by the resolution of Academic Board of Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, Protocol No. 13 of 30.06.2022.

Chernega, O. B. (ed.) (2022). Visnyk of Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade. Series «Economic science», No. 1 (76), 105 p.

The journal contains articles which present the results of theoretical researches of such sectors of economy as entrepreneurship, management, marketing, national and international economy, trade and service economy, finance and investments, accounting, analysis and control.

For researchers, academics, postgraduates and students.

Language of edition: Ukrainian, English.

Reprinting and translations are allowed only with consent of authors and editorial board.

Editorial body address: Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, Tramvaina str., 16, Kryvyi Rih, 50005, editorial office: phone (0564) 409-77-97, e-mail: druk.visnyk@donnuet.edu.ua.

© Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, 2022

ЗМІСТ

ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ

<i>Іванова Н. С.</i> УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ	7
<i>Лохман Н. В., Берідзе Т. М., Хаврова К. С.</i> СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЕСТАБІЛІЗАТОРІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ	16
<i>Ніколайчук О. А., Лижник Ю. Б.</i> ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	25
<i>Приймак Н. С., Дев'яткова О. В.</i> СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ	37

НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

<i>Богатирьова Г. А., Горіна Г. О.</i> КРИЗОВІ ЯВИЩА ТА БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	46
<i>Бочарова Ю. Г., Лижник Ю. Б.</i> РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА БЕЗПЕКОВИХ ПАРАМЕТРІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ	60
<i>Бочарова Ю. Г., Чернега О. Б., Кожухова Т. В., Іщенко О. В.</i> СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СВІТІ	70
<i>Гладкова І. О.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ КРИВОГО РОГУ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ МІСТА	80
<i>Горіна Г. О., Борблік К. Е., Крежимінська Є. Г.</i> РЕЙТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ МІСТ СВІТУ	88
<i>Єлісєєва О. К., Перетяцько А. І.</i> ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	95

CONTENT

ENTREPRENEURSHIP, MANAGEMENT, MARKETING

<i>Ivanova N. S.</i> CONFLICT MANAGEMENT IN THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM.....	7
<i>Lokhman N. V., Beridze T. M., Khavrova K. S.</i> SYSTEMATIZATION OF THE HOSPITAL SPHERE INNOVATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT DESTABILIZERS	16
<i>Nikolaichuk O.A., Lyzhnyk Yu. B.</i> E-COMMERCE IN UKRAINE: TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....	25
<i>Pryimak N. S., Deviatkova O. V.</i> ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY STRATEGIC MANAGEMENT: THEORETICAL FUNDAMENTALS AND TOOLS	37

NATIONAL AND INTERNATIONAL ECONOMY

<i>Bohatyryova G. A., Gorina G. O.</i> CRISIS PHENOMENA AND SAFETY FACTORS IN THE TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE.....	46
<i>Bocharova Yu. H., Lyzhnyk Yu. B.</i> RATING ASSESSMENT OF SECURITY PARAMETERS OF INNOVATION ECOSYSTEM OF UKRAINE FUNCTIONING	60
<i>Bocharova Yu. H., Chernega O. B., Kozhuhova T. V., Ishchenko O. V.</i> STATE AND FEATURES OF E-GOVERNMENT DEVELOPMENT IN THE WORLD	70
<i>Hladkova I. O.</i> RELATIONSHIP BETWEEN THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF KRYVVI RIH AND THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE OF THE CITY	80
<i>Gorina G. O., Borblik K. E., Kryzhyminska Ye. H.</i> RATING ANALYSIS OF TOURIST CITIES OF THE WORLD.....	88
<i>Yelisieieva O. K., Peretiatko A. I.</i> EVALUATION OF IT SERVICES MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THE WORLD.....	95

ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-7-15

JEL : D74

УДК 005.574:005.574(045)

Іванова Н. С.,
д-р екон. наук, доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

UDC 005.574:005.574(045)

Ivanova N. S.,
Grand PhD in Economic sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua

CONFLICT MANAGEMENT IN THE PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM

Мета. Мета даної статті — узагальнення теоретичних розробок щодо управління конфліктами в системі менеджменту персоналу.

Методи. Для досягнення визначеної мети застосовувалися методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, логічного узагальнення, аналогій, порівняльного співставлення, формально-змістовного моделювання.

Результати. Доведено, що сучасні теорії конфліктів дотримуються двох основних підходів: конфлікт як негативне явище; конфлікт як база для досягнення кращих результатів, а також поштовх до змін і розвитку самої організації. Для клімату в компанії прямий конфлікт іноді більш корисний, ніж клімат постійного сумніву та постійних невдач. Розуміння джерела конфліктів підвищує ймовірність ефективного управління конфліктами. Управління конфліктами передбачає вирішення двох стратегічних завдань: попередження конфліктів та пошук шляхів його конструктивного завершення. Дійшли до висновку, що управління конфліктами має стати підсистемою системи управління персоналом, що саме і забезпечить збільшення кількості позитивних та зниження рівня негативних наслідків конфліктів. Розглянуто стратегічний підхід управління конфліктами, який реалізується через узгодження цілей і завдань системи управління конфліктами із цілями і завданнями організації. Це обґрунтовано відмінністю організацій за своєю структурою, культурою та за цілями, а тому і різними потребами в управлінні конфліктами. Задоволення цих потреб вимагає від менеджерів розробки та застосування методів управління конфліктами, сумісних із цілями організації, існуючою культурою та організаційною структурою. Саме тому менеджерів різних рівнів необхідно навчати основам управління поведінкою, з акцентом на управлінні конфліктами

Ключові слова: конфлікт, управління персоналом, управління конфліктами, стратегії управління конфліктами, міжособистісні конфлікти, організаційні конфлікти.

Постановка проблеми. Стратегії завдань має відбуватися в безконфліктному управлінні конфліктами мають велике значення для HR-менеджерів та керівників у складних професійних ситуаціях, оскільки досягнення цілей організації та реалізація її контексті. Конфлікт є безпосереднім елементом будь-якого сучасного підприємства, тому детальне вивчення закономірностей управ-

© Н. С. Іванова, 2022

ління конфліктами, способів їх ліквідації та боротьби з їх наслідками є необхідністю для сучасного підприємства. При цьому найважливішим результатом ефективного управління конфліктами на підприємстві є формування механізму завчасного попередження конфліктних ситуацій та механізму ліквідації конфліктів, що існують. Управління конфліктами є предметом значної кількості наукових досліджень (наприклад, Міжнародна асоціація з управління конфліктами (ІАСМ) та секція організаційного управління конфліктами Асоціації з вирішення конфліктів). Проте залишаються недостатньо дослідженими особливості управління конфліктами в системі управління персоналом підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конфлікт є неминучою частиною функціонування будь-якого колективу, оскільки пов'язана з ситуаціями дефіциту ресурсів, розподілу функцій, відносин влади та диференціації ролей. Суперечність, яка виникає, коли цілі, інтриги або оцінки різних людей або зібрань суперечать, і ті особи, які перешкоджають іншим намаганням досягти цілей, називають авторитетним зіткненням або організаційним конфліктом. Початкові моделі управління конфліктами були розроблені в 1970-х роках організаційними та соціальними психологами.

Сучасні теорії конфлікту були сформовані концептуальними роботами таких учених, як М. Вебер, М. Дейч, Г. Зіммель, Л. Козер, У. Мاستенбрук, Т. Парсонс, П. Сорокін, Г. Спенсер та ін [1].

Виокремлюють три підходи зарубіжних дослідників конфлікту: 1) соціобіологічний напрям (Е. Берн, С. Вільсон, А. Гелен); 2) психологічний підхід (А. Маслоу, З. Фрейд); 3) міждисциплінарний підхід (Х. Корнеліус, Р. Фішер, Ш. Фейр, У. Юр).

Питання виникнення конфліктів висвітлено в наукових працях вітчизняних вчених, зокрема В.В. Ровенської, О.М. Овчарук, Т. І. Калініченко, Т. Л. Мостенської, Т. О. Сазонова, І. В. Шульженко, В. Ю. Хавронюк, Н. І. Черненко тощо.

Хоча практики та науковці визначають «управління конфліктами» різними спосо-

бами, в системі управління персоналом цей термін зазвичай відноситься до прийняття проактивного підходу до вирішення конфліктів керівниками, керівниками та представниками профспілок (у профспілкових організаціях). Організації, які реалізують систему управління конфліктами, не чекають, поки виникнуть конфліктні ситуації в колективі, а потім вирішують у кожному конкретному випадку, яку техніку чи метод вирішення спорів використовувати для їх вирішення. Натомість ці організації розробляють політику та процедури для вирішення конфліктів у спосіб, який узгоджується з їхніми цілями та завданнями.

За твердженням Т. І. Калініченко в організації може бути введений певний механізм єдиної процедури вирішення конфлікту. Для його працездатності слід сформувавши легітимну основу, іншими словами, визнання співробітниками правомірності і справедливості певної логістики дій, яка може розходитися навіть із нормативно-правовими нормами [2]. Методологічно управління процесом конфлікту може здійснюватися ізольовано або комплексно. Це зумовлено специфікою ситуації й організації.

Д. Ліпський (D. Lipsky) та А. Авгар (A. Avgar) вважають, що рівень відповідності між філософією управління конфліктами організації та її стратегічними цілями та завданнями диктує, чи буде система управління конфліктами покращувати чи перешкоджати результатам ключових зацікавлених сторін [3].

Управління конфліктами, на переконання О. М. Овчарука, являє собою «...процес перетворення конфліктної площини з усуненням очагу виникнення, виключення можливості подальшого загострення, у тому числі деструктивних наслідків. Це специфічний вид управлінської активності, який входить у сферу управління персоналом, спрямований на усунення можливих причин конфліктних ситуацій» [1].

За твердженням О. А. Біловодської та Т. В. Кириченко управління конфліктом «...це цілеспрямований, зумовлений об'єктивними законами вплив на його ди-

наміку в інтересах розвитку або руйнування тієї системи, до якої має стосунок конфлікт» [4].

Метою статті є узагальнення теоретичних розробок щодо управління конфліктами в системі менеджменту персоналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління конфліктами в менеджменті організації займає одне з провідних місць, оскільки умови ринку постійно підігрівають конфліктну взаємодію, а їх високий організаційний складник дає змогу домогтися інноваційних, творчих результатів [5].

Вирішення конфліктів в організаціях традиційно входило до компетенції менеджерів і адміністраторів, які дотримувалися авторитарного погляду на конфлікт і способи його вирішення. Організації, які таким чином вирішують конфлікти та суперечки, часто не визнають того, що конфлікт притаманний життю організації і має як потенційні вигоди, так і витрати.

Загалом процес управління конфліктами, як зазначають В. В. Ровенська та Н. М. Єланська, є підсистемою менеджменту підприємства і реалізуються з домінуванням функціонального підходу до управління організацією шляхом планування, мотивування, контролю та регулювання конфліктів із метою збільшення кількості раціональних наслідків та зниження рівня негативних наслідків конфліктів [6].

Управління конфліктами передбачає вирішення двох стратегічних завдань. Першим є попередження конфліктів. Якщо конфлікт попередити не вдалося, то необхідно вирішувати другу задачу: шукати шляхи його конструктивного завершення.

Управляти можна тільки тими подіями та явищами, у яких ти добре обізнаний. В іншому випадку управління може привести до результатами гіршим, ніж ті, які були б при природному розвитку подій. А тому дуже важливо впровадження в систему управління персоналом механізм управління конфліктами.

Управління конфліктом являє собою свідому діяльність по відношенню до нього, здійснювану на всіх етапах його виникнення, розвитку і завершення учасниками кон-

флікту або третьою стороною. Управління конфліктом включає симптоматику, діагностику, прогнозування, профілактику, попередження, ослаблення, врегулювання.

Основні структурні елементи управління конфліктами представлено на рис. 1

Важливим елементом управління конфліктами є методи управління ними. Сучасні практики виокремлюють дві групи методів управління конфліктами: міжособистісні та структурні методи, рис. 2.

Науковці виділяють три основних технології управління конфліктами:

1. Нормативна, або морально-правова. Її завдання — рішення конфлікту на адміністративно-правовій чи моральній основі. Конкуруючі сторони звертаються до законів і встановленими в цій організації нормам поведінки. Можливості вирішення конфлікту знаходяться в залежності від прийняття і дотримання усіма учасниками конфлікту певних загальноновизнаних норм.

2. Реалістична. Має на увазі рису поведінки за відомою формулою «прагнеш миру, готуйся до війни». Розглядаючи взаємини між людьми через призму панування і підпорядкування, сили і слабкості, війни за владу і ресурси, вона не розраховує на домінування загальнолюдських болю суспільних цінностей і орієнтує тільки на свою вигоду. В цілому дана методика допускає гранично великий спектр способів і засобів поведінки з конфліктами, здатних уникнути не вигідний конфлікт, пом'якшити конкуруючу сторону і гарантувати свою перемогу. З числа подібних засобів на першому місці стоять застосування сили, брехня, дезінформація і торг.

3. Ідеалістична (інтегративна) методика орієнтується на виявлення нових спільних цілей і цінностей, які знецінюють минулі, що стали основою конфлікту, а також на спільну роботу сторін для досягнення цих нових цілей. Інтеграційна методика переводить відносини сторін в нову, безконфліктний область. Вона або ліквідує ресурс конфлікту, або знецінює його важливість, утворюючи нову шкалу цілей і цінностей, в якій ресурс конфлікту втрачає свою колишню роль для його учасників.

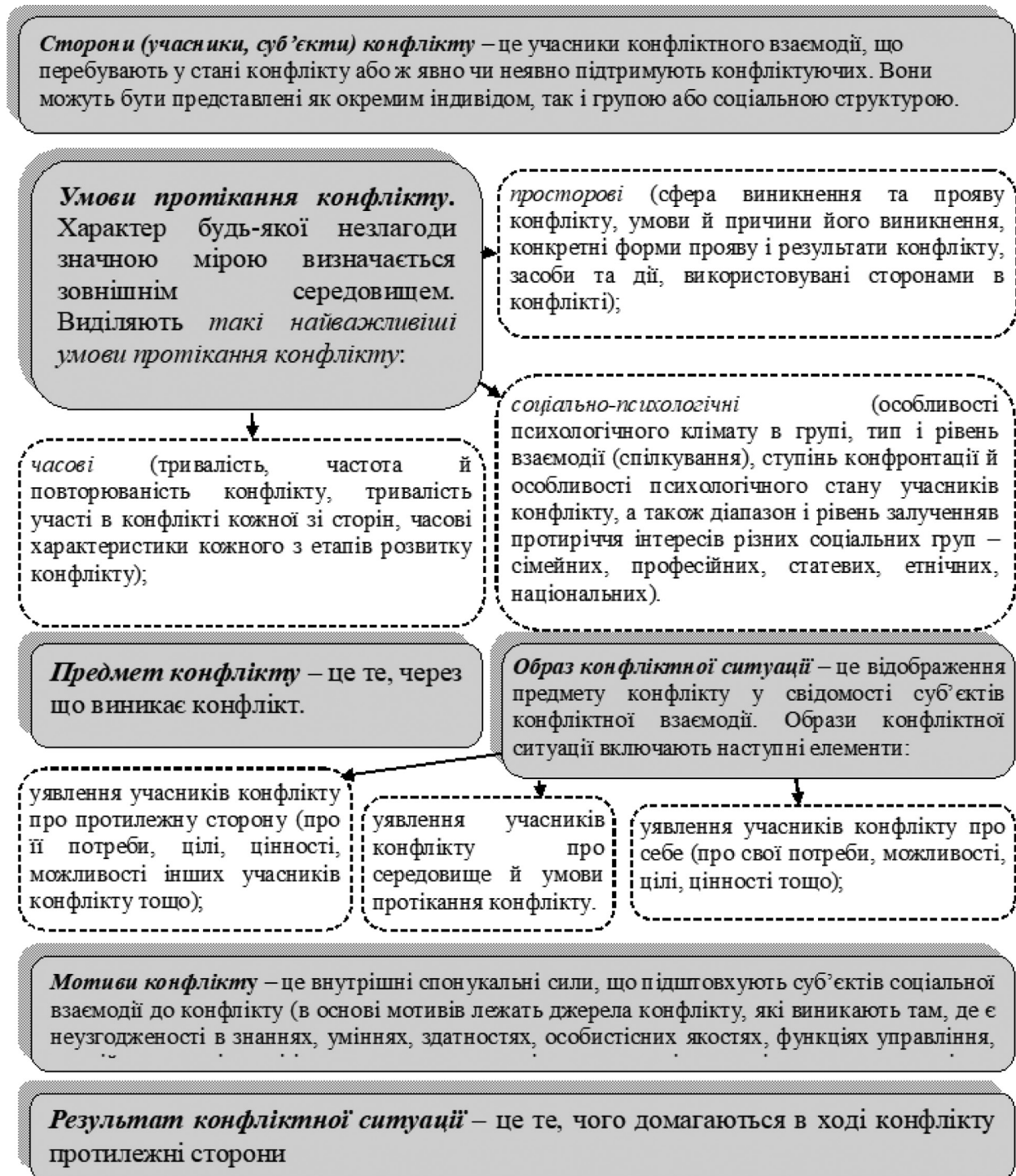

Рис. 1. Основні структурні елементи конфлікту (побудовано автором)

Одним із підходів підвищення результативності та ефективності управління є створення інтегрованих систем управління на базі міжнародних стандартів. Інтегрована система органічно об'єднує в єдине ціле процеси діяльності, що взаємодіють і взаємопов'язані, а також спрямовують роботу його підрозділів на досягнення головної мети бізнесу. Тому доречно систе-

му управління конфліктами представити як інтегровану. Дослідження інтегрованих систем управління конфліктами дозволило [3] виявити п'ять основних характеристик, рис. 3

Негативний або позитивний вплив системи управління конфліктами та пов'язані з ними методи для конкретної організації та її зацікавлених сторін, насамперед зале-

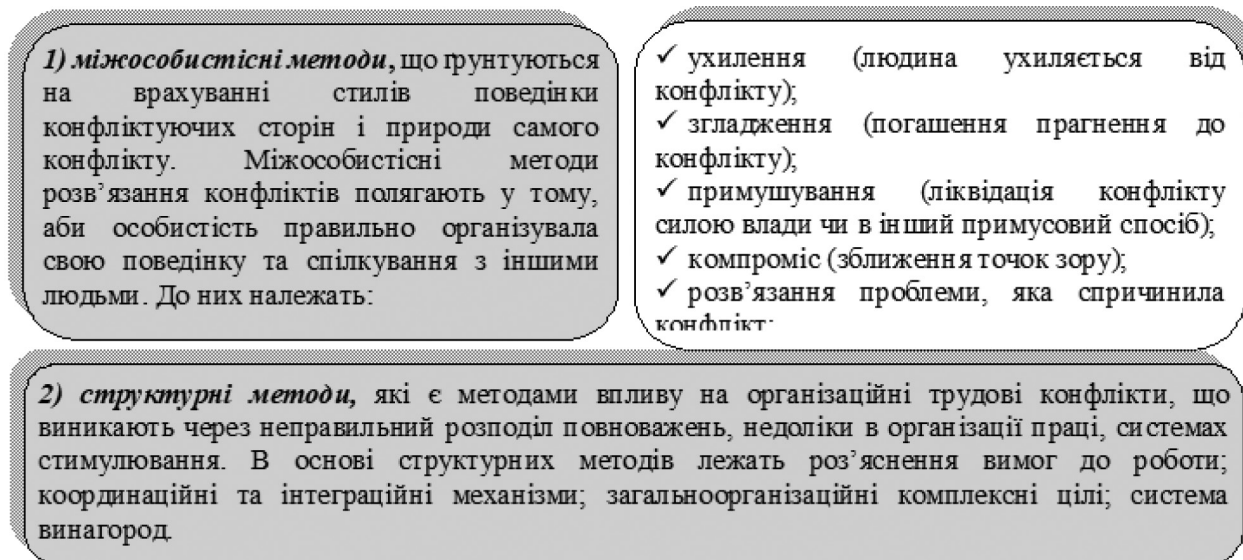

Рис. 2. Методи управління конфліктами (побудовано автором)

різко відрізняються за своєю структурою та культурою, а також за цілями. Тому вони мають дуже різні потреби в управлінні конфліктами. Задоволення цих потреб вимагає від менеджерів розробити методи управління конфліктами, сумісні з цілями організа-

Рис. 3. Характеристики системи управління конфліктами (побудовано автором за даними [3])

жить від того, як вони інтегровані разом із корпоративною культурою та стратегічними цілями організації. Відповідно до цієї точки зору, методи управління конфліктами повинні бути прийняті та впроваджені, щоб вони були сумісні з фундаментальною «ДНК» організації [3].

Стратегічний підхід управління конфліктами в організації реалізується через узгодження цілей і завдань системи управління конфліктами із цілями і завданнями організації. При розробці систем управління конфліктами необхідно відійти від підходу «однієї системи для всіх». Організації

Таблиця 1

Стратегії управління міжособистісними конфліктами (складено автором за даними [7, 8])

Автори	Стратегії
М. Фоллетт (Mary Parker Follett)	— домінування (domination), — компроміс (compromise) — інтеграція (integration);
Р. Блейк і Дж. Мутон (R.R. Blake and J. S. Mouton)	— примус (forcing), — компроміс (compromising), — відхід / уникнення (withdrawing), — вирішення проблем (problem solving) — згладжування (smoothing)
К. Томас і Р. Кілман (K. Thomas and R. Kilmann)	— конкуренція (competing), — компроміс (compromising), — співпраця (collaborating), — пристосування (accommodating) — уникнення (avoiding)

Таблиця 2

Стратегії управління організаційними конфліктами (складено автором за даними [7, 9–13])

Стратегія	Зміст стратегії
Стратегія співпраці	спрямована на задоволення потреб зацікавлених сторін, особливо коли члени колективу мають взаємно значущі цілі
Стратегія конкуренції	має місце за наявності індивідуального або групового бажання досягти своїх цілей і завдань справедливо або на шкоду іншим групам; в організації окремі особи та групи змагаються за дефіцитні ресурси, позицію, визнання, владу тощо.
Стратегія переговорів	використовується здебільшого за умови необхідності договірної угоди між керівництвом і співробітниками для врегулювання конфлікту (коли це переходить у юридичну площину) [9]
Стратегія уникнення	— шкодить ефективності організації, оскільки конфлікти неминучі і ніколи не вирішуються; уникнення конфлікту може погіршити ситуацію, а також створити опір співробітників управлінським рішенням тощо [10]; — в деяких випадках слід визнати життєздатною формою управління конфліктами; реалізація стратегії уникнення може підвищити формування команди та організаційну ефективність [11].
Стратегія компромісу	— заохочує реалізувати умови, які забезпечують виконання інтересів кожної групи [12]. — компроміс означає досягнення згоди між окремими особами або групами (сторонами конфлікту); доречно, коли учасники конфлікту повністю віддані спільним цілям, а також жодний не має переваги [13].

ції, існуючою культурою та організаційною структурою [3].

До перших науковців, які розглядали стратегії управління конфліктами можна віднести М. Фоллетт (Mary Parker Follett), Р. Блейка і Дж. Мутон (R. R. Blake and J. S. Mouton), К. Томаса і Р. Кілмана (K. Thomas and R. Kilmann) тощо, табл. 1

М. Фоллетт виокремлює три моделі управління конфліктами: 1) домінування (перемога однієї сторони над іншою); 2) компроміс (кожна сторона повинна від чогось відмовитися заради зменшення конфлікту);

3) інтеграція (включення інтересів сторін у рішення конфлікту).

Модель Томаса-Кілмана базується на двох вимірах вибору дій у конфліктній ситуації: напористість і співпраця (кооперація). Напористість при цьому — це ступінь прагнення задовольнити власні потреби; співпраця — це ступінь вашого прагнення (готовності) задовольнити інтереси іншої людини. З цього витікають п'ять стратегій управління конфліктами: 1) уникнення (уникнення конфлікту), 2) пристосування (намагання задовольнити інтереси іншої людини за ра-

хунок власних), 3) компроміс (спроба знайти прийнятне врегулювання, яке лише частково задовольняє інтереси обох учасників конфлікту), 4) конкуренція (спроба задовольнити свої проблеми за рахунок інших), 5) співпраця (спроба знайти безпрограшне рішення, яке повністю задовольняє проблеми обох людей).

Одними із важливих стратегій, які використовуються для управління організаційними конфліктами є наступні: співпраця (collaboration), конкуренція (competition), переговори (bargaining), уникнення (avoidance) та компроміс (compromising), табл. 2.

На нашу думку, сучасні системи управління персоналом мають містити підсистему управління конфліктами, переваги наявності якої сформовано Дейзі А.: співробітники навчаються професійно впоратися з конфліктною ситуацією; забезпечується швидке вирішення конфлікту; вносить у робоче середовище відчуття прихильності; значно підвищує продуктивність; знімає весь стрес і занепокоєння; підтримує розвиток керівників і співробітників; допомагає навчитися продуктивності; конфлікт може бути позитивним і продуктивним [14].

Висновки. Отже, сучасні теорії конфліктів мають два основних підходи: одні розглядають конфлікт як негативне явище, інші дотримуються протилежної думки. Для клімату в компанії прямий конфлікт іноді більш корисний, ніж клімат постійного сумніву та постійних невдач. Більшість конфліктів можуть стати ґрунтом для досягнення кращих результатів, а також поштовхом до змін і розвитку самої організації. Розуміння джерела конфліктів підвищує ймовірність ефективного управління конфліктами.

Управління конфліктами має стати підсистемою системи управління персоналом, яка реалізується через планування, мотивування, контролю та регулювання конфліктів із метою збільшення кількості раціональних наслідків та зниження рівня негативних наслідків конфліктів [6]. Управління конфліктами передбачає вирішення двох стратегічних завдань: попередження конфліктів; пошук шляхів його конструктивного завершення.

Стратегічний підхід управління конфліктами в організації реалізується через узгодження цілей і завдань системи управління конфліктами із цілями і завданнями організації. Через відмінність за своєю структурою, культурою та за цілями, кожна організація має різні потреби в управлінні конфліктами. Задоволення цих потреб вимагає від менеджерів розробку та застосування методів управління конфліктами, сумісні з цілями організації, існуючою культурою та організаційною структурою. Саме тому менеджерів різних рівнів необхідно навчати основам управління поведінкою, з акцентом на управлінні конфліктами.

Список літератури

1. Овчарук, О. Теоретико-методологічні засади управління конфліктами в трудовому колективі. *Підприємництво та інновації*. 2021. №16. С. 71–75.
2. Калініченко Т.І. Теоретичні підходи до тлумачення організаційної культури. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2010. № 3. С. 62–67.
3. Lipsky D. V., Avgar A. C. The conflict over conflict management. *Dispute Resolution Journal*. 2010. 65(2-3), 38-43.
4. Біловодська О.А., Кириченко Т. В. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 177–182. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/33.pdf
5. Сазонова Т.О., Шульженко І.В., Хавронюк В.Ю. Управління конфліктами, як важливий елемент організаційної культури сучасної організації. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 47. С. 101–105.
6. Ровенська В.В., Єланська Н.М. Особливості управління конфліктними ситуаціями на вітчизняних підприємствах. *Інтелект XXI*. № 1. 2020. С. 166–171.
7. John-Eke E. C., Akintokunbo O. O. Conflict Management as a Tool for Increasing Organizational Effectiveness: A Review of Literature. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2020. 10(5), 299–311.

8. Tabitha M., Florence G. Conflicts and conflict management in modern organizations-A pre-conflict resolution environment approach. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 2019. 9(8), 2250-3153.
9. Fajana S., Shadare O. Workplace relations, social dialogue and political milieu in Nigeria. *International Journal of Business Administration*. 2021. 3(1), 75-83.
10. Simons T. L., Peterson R. S. Task conflict and relationship conflict in top management teams. *The pivotal role of intragroup trust. Journal of Applied Psychology*. 2000. 85(1), 102–111. doi:10.1037/0021-9010.85.1.102
11. Abdullah A.S. A. The Impact of Conflict Management on Organizational Effectiveness: A Case Study of Ministry of Higher Education of Jordan. *European Journal of Business and Management*. 2015. 7 (36), 75–79.
12. Thomas K. W., Thomas G. F., Schaubhut N. Conflict styles of men and women at six organization levels. *International Journal of Conflict Management*. 2015. 19(2), 148–166.
13. Spaho K. Organizational Communication and Conflict Management. *Management*. 2013. 18(1), 103-118.
14. Daisy, A. Conflict Management Models. *Advances in Business Strategy and Competitive Advantage*. 2020. 106–114.
- ravlinnia liudskym potentsialom pidpriemstv* [Conflict management in the system of management of the human potential of enterprises]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], no. 10, pp. 177–182.
5. Sazonova, T. O., Shulzhenko, I. V., Khavroniuk, V. Yu. (2020). *Upravlinnia konfliktamy, yak vazhlyvyi element orhanizatsiinoi kultury suchasnoi orhanizatsii* [Conflict management as an important element of the organizational culture of a modern organization]. *Infrastruktura rynku* [Market Infrastructure], vol. 47, pp. 101–105.
6. Rovenska, V. V., Yelanska, N. M. (2020). *Osoblyvosti upravlinnia konfliktnymy sytuatsiiami na vitchyznianykh pidpriemstvakh* [Features of conflict management at domestic enterprises]. *Intelekt XXI* [Intellect of XXI], no. 1, pp. 166–171.
7. John-Eke, E. C., & Akintokunbo, O. O. (2020). Conflict Management as a Tool for Increasing Organizational Effectiveness: A Review of Literature. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, no. 10(5), pp. 299–311.
8. Tabitha, M., & Florence, G. (2019). Conflicts and conflict management in modern organizations-A pre-conflict resolution environment approach. *International Journal of Scientific and Research Publications*, no. 9(8), pp. 2250–3153.
9. Fajana, S., & Shadare, O. (2012). Workplace relations, social dialogue and political milieu in Nigeria. *International Journal of Business Administration*, no. 3(1), pp. 75–83.
10. Simons, T. L., & Peterson, R. S. (2000). Task conflict and relationship conflict in top management teams: The pivotal role of intragroup trust. *Journal of Applied Psychology*, no. 85(1), pp. 102–111. doi:10.1037/0021-9010.85.1.102.
11. Abdullah, A. S. (2015). The Impact of Conflict Management on Organizational Effectiveness: A Case Study of Ministry of Higher Education of Jordan. *European Journal of Business and Management*, no. 7 (36), pp. 75–79.
12. Thomas, K. W., Thomas, G. F., & Schaubhut, N. (2008). Conflict styles of men and women at six organization levels. *International Journal of Conflict Management*, no. 19(2), pp. 148–166.

References

1. Ovcharuk, O. (2021). *Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia konfliktamy v trudovomu kolektyvi* [Theoretical and methodological fundamentals of conflict management in the workforce]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii* [Entrepreneurship and innovation], no 16. pp. 71–75.
2. Kalinichenko, T. I. (2010). *Teoretychni pidkhody do tлумachennia orhanizatsiinoi kultury* [Theoretical approaches to the interpretation of organizational culture]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo* [State and regions. Series: Economics and Business], no. 3, pp. 62–67.
3. Lipsky, D. B. & Avgar, A. C. (2010). The conflict over conflict management. *Dispute Resolution Journal*, no. 65(2–3), pp. 38–43.
4. Belovodskaya, O. A. & Kirichenko, T. V. (2017). *Upravlinnia konfliktamy v systemi up-*

13. Spaho, K. (2013). Organizational Communication and Conflict Management. *Management*, no. 18(1), pp. 103–118.

14. Daisy, A. (2020). Conflict Management Models. *Advances in Business Strategy and Competitive Advantage*. pp. 106–114.

Objective. *The objective of the article is to summarize the theoretical developments on conflict management in the personnel management system*

Methods. *To achieve the objective, methods of theoretical generalization, analysis and synthesis, logical generalization, analogies, comparative comparison, formal and substantive modeling are used.*

Results. *It is proved that modern conflict theories follow two main approaches: conflict as a negative phenomenon; conflict as a basis for achieving better results, as well as the impetus for change and development of the organization itself. For a company's climate, direct conflict is sometimes more beneficial than a climate of constant doubt and constant failure. Understanding the source of conflict increases the likelihood of effective conflict management. Conflict management involves solving two strategic tasks: conflict prevention and finding ways to end it constructively. The author comes to the conclusion that conflict management should become a subsystem of the personnel management system, which will increase the number of positive and reduce the negative consequences of conflicts. The strategic approach to conflict management, which is implemented through the coordination of goals and objectives of the conflict management system with the goals and objectives of the organization. This is justified by the difference in organizations in their structure, culture and goals, and therefore different needs in conflict management. Meeting these needs requires managers to develop and apply conflict management techniques that are consistent with the organization's goals, existing culture, and organizational structure. That is why managers at different levels need to be taught the basics of behavior management, with an emphasis on conflict management.*

Key words: *conflict, personnel management, conflict management, conflict management strategies, interpersonal conflicts, organizational conflicts.*

Надійшла до редакції 22.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-16-24

JEL : O31

УДК 338.48 (477)

Лохман Н. В.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: lokhman@donnuet.edu.ua

Берідзе Т. М.,
д-р екон. наук,
доцент

Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: beridzet2016@gmail.com

Хаврова К. С.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: havrova@donnuet.edu.ua

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЕСТАБІЛІЗАТОРІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

UDC 338.48 (477)

Lokhman N. V.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: lokhman@donnuet.edu.ua

Beridze T. M.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor

Kryvyiy Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: beridzet2016@gmail.com

Khavrova K. S.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: havrova@donnuet.edu.ua

SYSTEMATIZATION OF THE HOSPITAL SPHERE INNOVATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT DESTABILIZERS

***Мета.** На основі вивчення наукової літератури ідентифікувати та систематизувати за макро-, мезо-, мікро-, нано- рівнями дестабілізатори розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності.*

***Методи.** У процесі дослідження використано: методи теоретичного узагальнення і порівняння (для характеристики думок окремих авторів щодо дестабілізаторів розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності), аналізу і синтезу (для систематизації мезо-дестабілізаторів інноваційного потенціалу), графічний (для побудови воронки впливу дестабілізаторів різних рівнів на розвиток інноваційного потенціалу сфери гостинності).*

***Результати.** На підставі проведеного дослідження думок низки авторів, які розглядають дестабілізатори розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності на макро-, мезо-, мікро-, нано- рівнями, визначено, що усі дестабілізатори інноваційного потенціалу на макрорівні є відображенням вітчизняної практики щодо розвитку інноваційного потенціалу у всіх сферах бізнесу. Ідентифікація мезодестабілізаторів інноваційного потенціалу*

© Н. В. Лохман, Т. М. Берідзе, К. С. Хаврова, 2022

дозволила виділити такі їх види: інтеграційні, інфраструктурні, матеріально-технічні, мотиваційні, стратегічні, конкурентні, ринкові, інституціональні, економічні, фінансові, інформаційні, правові, кадрові, оціночні. Щодо розглянутих мікродестабілізаторів, то вони повторюють мезодестабілізатори. До нанодестабілізаторів інноваційного потенціалу, які впливають на кадровий інноваційний потенціал сфери гостинності віднесено: низький професійний статус інноватора, відсутність матеріальних стимулів та умов творчої праці, відтік наукових кадрів. Систематизація дестабілізаторів зазначених рівнів, як перепонів розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності, дозволила констатувати, що дестабілізатори виступають як різні групи факторів (економічні, технологічні, структурні, інституційні тощо), які накладаються один на один, при чому дестабілізатори більшої масштабною рівня впливають на усі інші рівні.

Ключові слова: інноваційний потенціал, дестабілізатори, перепони, сфера гостинності, розвиток.

Постановка проблеми. Економічні перетворення, до яких прагне сьогодні Україна, потребують інноваційної спрямованості для вирішення існуючих соціально-економічних проблем, зокрема в сфері гостинності. Інноваційний потенціал має сприяти забезпеченню ефективного функціонування підприємств сфери гостинності, адже саме інновації здатні забезпечити конкурентоспроможність зазначених підприємств, покращити якість послуг та підвищити їхню ефективність. Але існують ряд перепон, які виникають на різних рівнях економічної системи, які гальмують формування та реалізацію інноваційного потенціалу сфери гостинності. У зв'язку з цим актуальним є ідентифікація та систематизація дестабілізаторів (перепон) розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності, які виникають на макро-, мезо-, мікро-, нано- рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Визначенню макродестабілізаторів інноваційного потенціалу присвячені ряд наукових робіт: М. В. Гаман [2], С. М. Ганзюк [3], Т. І. Городиський [6, с. 278], С. О. Заїка [8, с. 95], Г. В. Семеніхін [12, с. 225], Л. Федулова [14, с. 51]. Такі автори як Ю. І. Головня, І. І. Шкуратова [5, с. 147], М. І. Грицаєнко [7, с. 55], О. І. Мілашовська, А. В. Грянило, М. М. Удуг [10, с. 433], В. Н. Овчинніков, Н. П. Кетова [11, с. 543], А. А. Трухляєва [13, с. 77], Т. І. Городиський [6, с. 282], розглядали мезодестабілізатори інноваційного потенціалу. Характеристиці мікродестабілізаторів приділяли увагу такі автори, як: М. І. Грица-

єнко [7, с. 55], Т. Г. Філософова, В. А. Биков [15], О. І. Мілашовська, А. В. Грянило, М. М. Удуг [10, с. 435], Л. С. Головкова [4], О. О. Захаркін [9, с.279]. Питання інноваційного розвитку сфери гостинності представлено в працях авторів: С. А. Бурий [1], О. М. Шаповаловой [77].

Мета статті. На основі вивчення наукової літератури ідентифікувати та систематизувати за макро-, мезо-, мікро-, нано- рівнями дестабілізатори розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активізація інноваційних процесів у сфері гостинності залежить від наявного інноваційного потенціалу на окремих рівнях економічної системи (макрорівень — рівень країни; мезорівень — рівень регіону та галузі, мікрорівень — рівень підприємства, нано-рівень — рівень персоналу), в якій існують суб'єкти сфери гостинності та пов'язана з чинниками економічного, соціального, політичного та ін. характеру [16]. Непроста ситуація, яка характеризує сьогодні функціонування економічних систем зазначених рівнів обумовила наявність низки перепон або дестабілізаторів, які вимагають чіткого їх усвідомлення з метою швидкого їх вирішення.

Автори С. О. Заїка [8, с. 95], О. М. Шаповалова [16] розглядають такі перепони інноваційного потенціалу на макрорівні: відсутність фінансової підтримки наукових і дослідних установ з боку держави, відсутність достатньо сильної бази інституцій,

що контролюють раціональне використання інноваційного капіталу. С. М. Ганзюк [3] визначає наступні макродестабілізатори інноваційного потенціалу: недостатня координація між державним і приватним сектором у розробці пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку і заходів їх реалізації; нестача бюджетного фінансування всіх форм наукової та інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури; відсутність скоординованої політики трансферу знань і технологій; високий рівень монополізації національного та регіональних ринків, домінування великих компаній сировинного сектора в групі лідерів вітчизняного бізнесу; застаріла технологічна структура основного капіталу в більшості галузей; низький рівень інноваційної культури і відсутність досвіду інноваційного підприємництва; збереження технологічного відставання в важливих монополізованих секторах економіки; зниження витрат на дослідження та розробки та поглиблення технологічного відставання країни; зниження стимулів для інноваційно-підприємницької діяльності малого і середнього бізнесу; зростання інфляції і криза світового фінансового ринку скоротять інноваційну активність підприємств, якщо не буде створено стратегічних програм уряду щодо інноваційної моделі розвитку; закріплення сировинної орієнтації економіки, якщо не будуть створені диверсифіковані кластери; скорочення доходів населення внаслідок інфляції перешкоджає розвитку споживання, в тому числі і інноваційних продуктів; скорочення державних соціальних програм, інвестиційних, уповільнення реформи в інноваційній сфері і освіти. Т. І. Гордиський [6, с. 278] виділяє фундаментальні перепони інноваційного потенціалу країни: не розроблено чіткого механізму торгівлею інтелектуальною власністю, зокрема створеної у державному секторі економіки; не розроблено механізму державного або приватного страхування інноваційних ризиків; не розроблено ефективних механізмів залучення фінансових ресурсів в інноваційну сферу; наявність надзвичайно великої кількості різноманітних Постанов та Розпоряджень

Кабінету Міністрів України, Указів та Розпоряджень Президента України, які тільки тимчасово врегульовують існуючі проблеми і є своєрідним «латанням дірок» в інноваційному законодавстві та встановлюють щораз нові правила гри в інноваційному бізнесі, що негативно впливає на суб'єктів інноваційної діяльності, особливо зарубіжних; значна кількість прийнятих нормативних актів носить декларативний та суперечливий характер. Г. В. Семеніхін [12, с. 225] розглядає такі перепони інноваційного потенціалу країни: дефіцит власних фінансових коштів і висока вартість запозичених коштів; складна і малоефективна система оподаткування; відсутність зв'язку між науково-дослідними і промисловими секторами економіки; відсутність відповідної бази і структур, необхідних для трансферу технологій, а також систематизованої інформації за цією темою; відсутність зацікавленості, як у держави, так і у підприємців у впровадженні інновацій. Л. Федулова [14, с. 51] наголошує на наступних перепонах та їх причинах: незапрошуваність інновацій, оскільки влада так і не сформувала відповідні інструменти для зацікавленості переважної частини господарюючих суб'єктів у результатах наукових розробок (державні закупівлі інноваційної продукції, технічні регламенти для створення технологічних коридорів, положення державно-приватного партнерства в науково-технологічній сфері та ін.); відсутність системи інститутів, що забезпечують функціонування економіки інноваційного типу в усіх її складових: організація й управління розробками, їхнє фінансування, маркетинг, комерціалізація тощо, і перш за все, мережу трансферу технологій від джерела знань — освіти та науки — до споживачів втілених у технологіях знань; низька платоспроможність населення, що породжує його нездатність платити більш високу ціну за більш якісну продукцію, через низьку продуктивність праці, що зумовлено зайнятістю в низькоукладних секторах виробництва; мала чисельність висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в інноваційній сфері (відсутність стратегії масової підготовки ін-

новаційних менеджерів — їх лише недавно розпочали готувати на державному рівні, а також якісної системи перепідготовки державних службовців, керівників підприємств у сфері інноваційної економіки); відсутність ефективної й погодженої державної промислової й інноваційної політики — такої взагалі не існує. Гаман М. В. [2, с. 110–116] в своїх дослідженнях визначає наступні перепони, які перешкоджають інноваційному потенціалу України: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатня фінансова підтримка держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень, відсутність коштів у замовників; недосконалість законодавчої бази; відсутність попиту на продукцію; відсутність кваліфікованого персоналу; відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями; нестача інформації про ринки збуту; нестача інформації про нові технології; відсутність стратегії інноваційного шляху розвитку України, формування національної інноваційної системи, яка забезпечувала б його реалізацію; неналежне використання методів планування на всіх рівнях управління (системного аналізу, прогнозування); недостатній рівень інноваційної культури працівників органів державної влади. Усі визначені дестабілізатори інноваційного потенціалу на макрорівні є відображенням вітчизняної практики щодо інноваційного потенціалу у всіх сферах бізнесу.

Ю. І. Головня, І. І. Шкуратова [5, с. 147] визначає в якості мезодестабілізаторів такі фактори: відсутність структур, координуючих інноваційні процеси; низький рівень мотивації для працівників; відсутність внутрішньогосподарських науково-дослідних відділів; низьке матеріально-технічне забезпечення відсутність ефективної державної інноваційної політики та стратегії регіону (галузі); високий рівень конкуренції з зарубіжними виробниками; скорочення державної підтримки окремих секторів економіки; збільшення частки імпорту у окремих секторах економіки. М. І. Грицаєнко [7, с. 55] розглядає такі перепони: відсутність державної підтримки,

обмежений доступ до банківського кредитування, нерозвиненість венчурного та лізингового фінансування. О. І. Мілашовська, А. В. Грянило, М. М. Удут [10, с. 433] зазначає бар'єри інноваційного потенціалу: нестача фінансових ресурсів та застаріла матеріально-технічна база окремих секторів економіки; недосконалість законодавства, яке регулює інноваційну діяльність окремих секторів економіки; високий ступінь зносу технологічного обладнання, устаткування, матеріально-технічних засобів окремих секторів економіки; нераціональність методики оцінки ефективності інноваційної діяльності; відсутність ресурсів підтримки інноваційної діяльності для регіонів. В. Н. Кетова та Н. П. Овчинников [11, с. 543] представляє такі перепони в інноваційному потенціалі регіону: недостатня інформованість бізнес-структур про наявні інновації; низький попит на перспективні технології та інновації з боку реального сектору економіки; відсутність налагодженої системи підготовки персоналу; явне недовикористання потенціалу інноваційної інфраструктури регіону; відсутність налагодженої системи стимулювання і підтримки інноваційної діяльності. А. А. Трухляєва [13, с. 77] розглядає в якості перепон інноваційного потенціалу: нерозвиненість нормативно-правової бази інноваційної діяльності; недостатня кількість податкових пільг і субсидій для стимулювання інноваційної активності регіонів; низька конкурентоспроможність регіонів та галузей; відсутність ефективних механізмів взаємодії держави з підприємницьким сектором економіки; неефективна інтеграція наукової, виробничої та освітньої складових в структурі інноваційної системи; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; недолік інформації про нові технології, ринках збуту. Т. І. Городиський [6, с. 282] надає власне бачення мезодестабілізаторів інноваційного потенціалу: економічна нестабільність у регіоні та країні, дефіцит фінансових коштів, загроза інфляції; відсутність чіткої політики сприяння розвитку венчурного бізнесу з боку держави; відсутність кваліфікованих спеціалістів у галузі інноваційного бізнесу; відсутність розвиненої мережі інфраструктури інноваційно-

го бізнесу. С. О. Заїка [8] визначає досліджувані перепони як групи факторів: економічні (нестача фінансових ресурсів, висока вартість нововведень, високий економічний ризик тощо); виробничі (нестача кваліфікованого персоналу, інформації про нові технології, ринків збуту тощо); інституціональні чинники (низький попит з боку споживачів на інноваційну продукцію, недостатня юридична ефективність законодавчих і нормативно-правових документів, нерозвиненість інноваційної інфраструктури, ринку технологій тощо).

Систематизація окремих груп мезодестабілізаторів надана в табл. 1. Згідно даних цієї

таблиці, різні автори акцентують свою увагу на окремих видах дестабілізаторів. Так більшість авторів приділяють увагу фінансовим дестабілізаторам. Такі групи мезодестабілізаторів як кадрові, інформаційні, інтеграційні, інфраструктурні, правові також визначені більшістю авторів. Інші групи факторів також розглядаються в досліджених публікаціях, тому важливість і значимість окремих груп дестабілізаторів не викликають сумнівів.

Наступний рівень досліджень дестабілізаторів — це мікрорівень, який передбачає дослідження перепон інноваційного потенціалу на підприємстві.

Таблиця 1.

Систематизація мезодестабілізаторів інноваційного потенціалу
(складено на основі [1, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 16])

Види мезодестабілізаторів	Автори						
	Ю. І. Головня, І. І. Шукуратова	М. І. Грицаєнко, С. А. Бурій	О. І. Мілашовська, А. В. Грылло, М. М. Удуг	В. Н. Овчинников, Н. П. Кетова	А. А. Трухляева, О. М. Шаповалова	Т. І. Городиський	С. О. Заїка
інтеграційні	+	+			+		
інфраструктурні					+	+	+
матеріально-технічні	+		+				
мотиваційні	+						
стратегічні	+						
конкурентні	+				+		
ринкові				+			+
інституціональні	+	+					
економічні						+	
фінансові		+	+		+	+	+
інформаційні				+	+		+
правові			+		+		+
кадрові			+	+		+	+
оціночні			+				

Примітка: «+» — визначення автором мезодестабілізатора

М. І. Грицаєнко [7, с. 55] визначає такі фактори — мікродестабілізатори: відсутність державної підтримки, обмежений доступ підприємств до банківського кредитування, нерозвиненість венчурного та лізингового фінансування. Т. Г. Філософова, В. А. Биков [15] виділяє такі групи мікродестабілізаторів інноваційного потенціалу: економічні (низька забезпеченість фінансовими ресурсами,

недостатнє фінансування з боку держави, високі витрати на створення і впровадження інновацій, високий рівень економічного ризику, тривалі терміни окупності нововведень); виробничі (недолік кваліфікованого персоналу, недолік інформації про нові технології, брак інформації про ринки збуту, несприйнятливості організації до нововведень, брак можливостей для кооперування

з іншими організаціями, підприємствами та науковими організаціями); інші дестабілізатори (низький платоспроможний попит з боку споживачів на інноваційну продукцію, недостатнє законодавче і нормативно-правове регулювання інноваційної діяльності, недостатнє стимулювання інноваційної діяльності з боку держави, слабо розвинена інноваційна інфраструктура, нерозвиненість ринку технологій). На думку, Л. С. Головкова [4] та О. І. Мілашовської, А. В. Гряниці, М. М. Удута [10, с. 435] можливо виділити такі мікродестабілізатори: відсутність ефективного організаційно-економічного механізму управління; нестача фінансових коштів, що зумовлює пошук джерел фінансування та раціонального використання наявних за рахунок обґрунтованості вибору перспективних напрямів інноваційної діяльності підприємств; необхідність систематичного технологічного переоснащення виробництва сучасним обладнанням; підвищена ризикованість, зумовлена високою невизначеністю результату; неефективна робота маркетингової служби; недосконалість

мотивації персоналу. На нашу думку, запропоновані мікродестабілізатори розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності повторюють мезодестабілізатори.

Нами також виділені нанодестабілізатори інноваційного потенціалу, тобто це перепони, які впливають на кадровий інноваційний потенціал підприємства: низький професійний статус інноватора, відсутність матеріальних стимулів та умов творчої праці, вплив наукових кадрів тощо [9, с. 279].

Здійснивши аналіз дестабілізаторів інноваційного потенціалу сфери гостинності різних рівней, можемо констатувати, що перепонами інноваційного потенціалу сфери гостинності виступають різні групи факторів (економічні, технологічні, структурні, інституційні тощо), які накладаються один на один (рис. 1), при чому дестабілізатори більш масштабного рівня впливають на усі інші рівні, тобто на інноваційний потенціал підприємства сфери гостинності оказують вплив дестабілізатори макро, мезо та мікро-рівня і т.п.

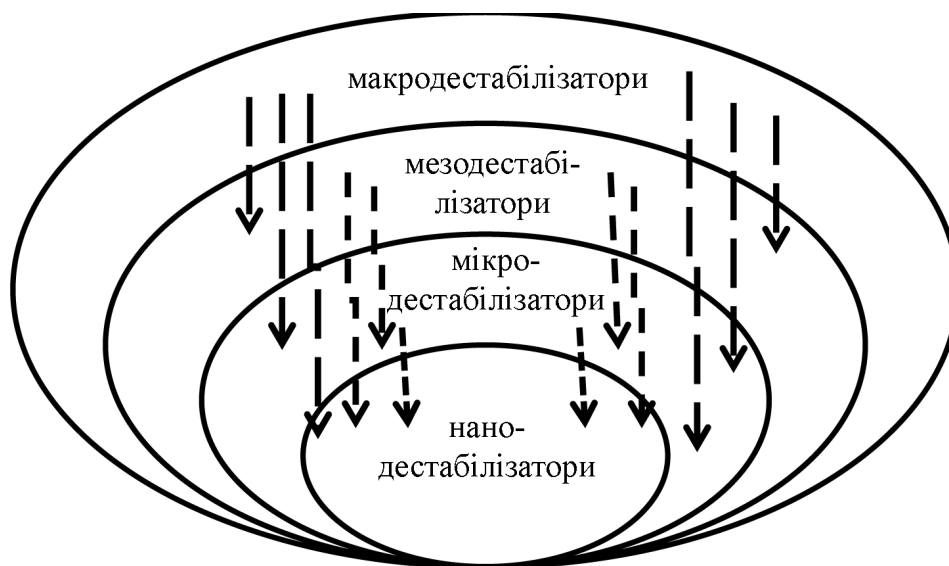

Рис. 1. Воронка впливу дестабілізаторів різних рівней на розвиток інноваційного потенціалу сфери гостинності (розроблено автором)

Висновки. Запропонована систематизація дестабілізаторів розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності базується на виділенні факторів, які є перепонами розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності на окремих рівнях економічної системи

(макро-, мезо-, мікро-, нано-) та характеризує різну природу їх походження (інституційну, стратегічну, ринкову, економічну, правову, матеріально-технічну, інфраструктурну, кадрову, інформаційну тощо). Перспективами подальших досліджень є визначення акти-

візиторів, як напрямів подолання дестабілізаторів розвитку інноваційного потенціалу сфери гостинності.

Список літератури

1. Бурій С. А. Інноваційний потенціал у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 5, Т. 2. С. 188–192.

2. Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: монографія. Київ: Вікторія, 2004. С. 104–131.

3. Ганзюк С. М. Визначення факторів впливу на формування інноваційного клімату в Україні на основі SWOT-аналізу. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*, 2013. № 5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_33 (дата звернення: 20.10.2021).

4. Головкова Л.С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування тарозвиток : монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. 340 с.

5. Головня Ю. І. Шкуратова І. І. Інноваційний потенціал як фактор економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету*. 2012. Вип. 6. С. 145–148.

6. Городиський Т. І. Інноваційний потенціал: фактори впливу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2007. Вип. 17.2. С. 276–284.

7. Грицаєнко М. І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону. *Економіка розвитку (Economics of Development)*. № 4 (68). 2013. С. 52–57.

8. Заика С. О. Фактори формування інноваційного потенціалу підприємств. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова*. 2015. Т. 20. Вип. 6. С. 94–97.

9. Захаркін О. О. Інноваційна діяльність підприємства: теоретичний аспект. *Проблеми економіки. Економіка та управління підприємствами*. 2013. № 4. С. 274–280.

10. Милашовская О. І., Грянило А. В., Удут М. М. Інноваційний потенціал підприємств готельно-ресторанного бізнесу регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 431–435.

11. Овчинников В. Н. Кетова Н. П. Системодополняющий эффект взаимодействия инновационного потенциала и институциональной среды региона. *Экономика региона*. 2016. Т. 12. Вып. 2. С. 537–546.

12. Семенихин Г. В. Инновационная деятельность в Украине: проблемы и пути их преодоления. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1 (10). Т. 1. С. 221–227.

13. Трухляева А. А. Сущность, условия и факторы формирования инновационного потенциала региональных хозяйственных систем. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия Экономика. Экология*. 2013. № 2 (23). С. 72–79.

14. Федулова Л. «Інноваційна пауза» та «Інноваційний парадокс» України. *Економіст*. 2011. № 10. С. 46–52.

15. Философова Т. Г., Быков В. А. Конкуренция. Инновации. Конкурентоспособность: учеб. пособие для студентов вузов / под ред. Т.Г. Философовой. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 295 с.

16. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність, як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. No 16. С. 224–228.

References

1. Buryi, S. A. (2014). *Innovatsiyni potentsial u sferi hotelno-restorannoho biznesu ta turizmu* [Innovative potential in the field of hotel and restaurant business and tourism]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic sciences], no. 5, vol. 2, pp. 188–192.

2. Hama, M. V. (2004). *Derzhavne upravlinnia innovatsiiamy: Ukraina ta zarubizhnyj dosvid* [Public Innovation Management: Ukraine and Foreign Experience]. Kyiv, Viktoriia Publ., pp. 104–131.

3. Hanzhuk, S. M. (2013). *Vyznachennia faktoriv vplyvu na formuvannia innovatsiino-ho klimatu v Ukraini na osnovi SWOT-analizu* [Determining the factors influencing the for-

mation of the innovation climate in Ukraine on the basis of SWOT-analysis]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika»* [Electronic scientific professional publication “Effective Economics”], no. 5. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_33 (accessed 20 October 2021).

4. Holovkova, L. S. (2009). *Sukupnyi ekonomichnyi potentsial korporatsii: formuvannia ta rozvytok* [Aggregate economic potential of the corporation: formation and development]. Zaporizhzhia, KPU Publ., 340 p.

5. Holovnia, Yu. I. & Shkuratova, I. I. (2012). *Innovatsiinyi potentsial yak faktor ekonomichnoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv* [Innovative potential as a factor of economic development of agricultural enterprises]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Kamianets-Podilskyi national university], no 6, pp. 145–148.

6. Horodysky, T. I. (2007). *Innovatsiinyi potentsial: faktory vplyvu* [Innovative potential: influencing factors]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy* [Scientific bulletin of NLTU of Ukraine], issue 17.2, pp. 276–284.

7. Hrytsaenko, M. I. (2013). *Sutnist ta sklad innovatsiinoho potentsialu rehionu* [The essence and composition of the innovation potential of the region]. *Ekonomika rozvytku* [Economics of Development], no. 4(68), pp. 52–57.

8. Zayka, S. O. (2015). *Faktory formuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv* [Factors of formation of innovative potential of enterprises]. *Visnyk ONU imeni Mechnikova* [Bulletin of Mechnikov ONU], no. 6, vol. 20, pp. 94–97.

9. Zakharkin, O. O. (2013). *Innovatsiina diialnist pidpriemstva: teoretychnyi aspekt* [Innovative activity of the enterprise: theoretical aspect]. *Problemy ekonomiky. Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy* [Problems of the economy. Economics and business management], no. 4, pp. 274–280.

10. Mylashovskaia, O. I., Hrianylo, A. V., Udut, M. M. (2017). *Innovatsiinyi potentsial pidpriemstv hotelno-restorannoho biznesu rehionu* [Innovative potential of hotel and restaurant business enterprises of the region]. *Ekono-*

mika i suspilstvo [Economy and society], no. 8, pp. 431–435.

11. Ovchinnikov, V. N. & Ketova, N. P. (2016). *Sistemodopolnyayushhij jeffekt vzaimodejstviya innovatsionnogo potentsiala i institucional'noj sredy rehiona* [System-complementary effect of interaction of innovation potential and institutional environment of the region]. *Jekonomika rehiona* [Economy of the region], no. 2, vol. 12, pp. 537–546.

12. Semenihin, G. V. (2014). *Innovatsionnaja deyatel'nost' v Ukraine: problemy i puti ih preodoleniya* [Innovative activity in Ukraine: problems and ways to overcome them]. *Teoretichni i praktichni aspekty ekonomiki ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property], no. 1 (10), vol. 1, pp. 221–227.

13. Truhlyaeva, A. A. (2013). *Sushhnost', usloviya i faktory formirovaniya innovatsionnogo potentsiala regional'nyh hozyajstvennykh sistem* [The essence, conditions and factors of formation of innovative potential of regional economic systems]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo ugiversiteta. Seriya Jekonomika. Jekologija* [Bulletin of Volgograd State University. Economics series. Ecology], no. 2 (23), pp. 72–79.

14. Fedulova, L. (2011). *«Innovatsiina pauza» ta «Innovatsiinyi paradoks» Ukrainy* [«Innovation Pause» and «Innovation Paradox» of Ukraine]. *Ekonomist* [Economist], no. 10, pp. 46–52.

15. Filosofova, T. G. & Bykov, V. A. (2008). *Konkurencija. Innovacii. Konkurentosposobnost'* [Competition. Innovation. Competitiveness]. Moscow, JuNITI-DANA Publ., 295 p.

16. Shapovalova, O. M. (2013). *Innovatsiina diialnist yak osnova pidvyshchenia konkurentospromozhnosti hotelnohoho hospodarstva* [Innovative activity as a basis for increasing the competitiveness of the hotel industry]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Bulletin of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University], no. 16, pp. 224–228.

Objective. Based on the study of scientific literature, the goal of the research is to identify and systematize the macro-, meso-, micro-, nano-levels destabilizers of the development of innovative potential in the hospitality industry.

Methods. *In the process of the study the authors apply such methods as methods of theoretical generalization and comparison (to characterize the views of individual authors on the destabilizers of the innovative potential of the hospitality industry), analysis and synthesis (to systematize mesodestabilizers of innovative potential), graphic (to build a funnel of destabilizers at different levels on the development of innovation potential of hospitality industry).*

Results. *Based on the study of the opinions of a number of authors who consider the destabilizers of the development of innovation potential in the hospitality sector at the macro, meso, micro, nano levels, it is determined that all destabilizers of innovation potential at the macro level are a reflection of domestic practice in innovation in all areas. Identification of mesodestabilizers of innovation potential allows distinguishing the following their types: integration, infrastructure, logistical, motivational, strategic, competitive, market, institutional, economic, financial, informational, legal, personnel, and evaluation. As for the considered microdestabilizers, they repeat mesodestabilizers. The nanodestabilizers of innovation potential, which affect the personnel innovation potential of the enterprise include: low professional status of the innovator; lack of material incentives and conditions for creative work, outflow of scientific personnel. Systematization of destabilizers of these levels, as an obstacle to the development of innovative potential in the hospitality industry, allows stating that destabilizers act as different groups of factors (economic, technological, structural, institutional, etc.), which overlap, and destabilizers on a larger scale affect all others levels.*

Key words: *innovation potential, destabilizers, obstacles, hospitality industry, development.*

Надійшла до редакції 02.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-25-37

JEL : L81

УДК 339.3

Ніколайчук О. А.,
канд. екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: nikolaichuk@donnuet.edu.ua
e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

Лижник Ю. Б.,
старший викладач

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

UDC 339.3

Nikolaichuk O.A.,
PhD in Economic sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: nikolaichuk@donnuet.edu.ua
e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

Lyzhnyk Yu. B.,
Senior Lecturer

E-COMMERCE IN UKRAINE: TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

***Мета.** Метою дослідження є аналіз основних тенденцій та особливостей розвитку електронної комерції в Україні та виявлення перспектив її подальшого розвитку.*

***Методи.** Для досягнення мети у роботі використовувалися наступні методи дослідження: системний і комплексний аналіз (для виокремлення тенденцій розвитку електронної торгівлі у світі та вітчизняній економіці), порівняння та групування, графічні й табличні методи (для наочного зображення статистичного матеріалу), абстрактно-логічний метод (для формулювання пропозицій та висновків).*

***Результати.** Проаналізовано показники розвитку електронної комерції в світі. Досліджено основні тенденції ринку електронної комерції України. На підставі аналізу динаміки обсягу та структури ринку e-commerce України встановлено зростання показників у 2015–2021 роках та очікується приріст у майбутньому. Оцінка структури ринку за основними продавцями показала, що на ньому домінують маркетплейси. Аналіз товарної структури українського ринку e-commerce показав, що найбільші сегменти — електроніка та медіа, мода, меблі та техніка. За оцінками експертів ринок в Україні має великий потенціал, бо e-витрати у одного українця значно відстають від розвинутих світових та європейських держав. Узагальнено ключові тренди електронної комерції в Україні у останні роки. , до яких слід віднести: зростання частки мобільного трафіку, швидкі способи оплати, різноманітність платіжних систем. пошвавлення e-торгівлі у регіонах за рахунок покращення логістичної мережі та зростання рівня проникнення інтернету в регіонах, швидка та доступна доставка, збільшення кількості покупок у кредит, трансформація інтернет-магазинів у маркетплейси; надання додаткових послуг, омніканальність, значний вплив соціальних мереж, популяризація чат-ботів тощо. Систематизовано основні проблеми розвитку електронної комерції в Україні. Виявлено тенденції розвитку ринку e-commerce під час війни росії проти України. Встановлено, що ключовими напрямками розвитку електронної комерції в Україні у найближчій перспективі будуть: максимальна автоматизація процесів, забезпечення асортименту для клієнтів, контроль якості, омніканальна модель робо-*

© О. А. Ніколайчук, Ю. Б. Лижник, 2022

ти, розвиток маркетплейсів та логістики, збільшення фулфілмент-центрів, інформаційне торкання клієнта там, де йому це зручно та доречно, збільшення частки продажів на закордонних маркетплейсах, просування через соцімережі, нативної реклами та публікацій у ЗМІ, запровадження нових технологій, навчання.

Ключові слова: *e-commerce, електронна комерція, електронна торгівля, тренди розвитку, онлайн торгівля.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах електронна торгівля стає потужним двигуном економічного зростання, необхідною базою для переходу національних економік на якісно новий рівень розвитку. Карантинні обмеження, з одного боку, загострили економічні, соціальні, екологічні та структурні проблеми, а з іншого — стали потужним каталізатором для розвитку ринку електронної комерції не лише в Україні, а й у всьому світі. Незважаючи на руйнівний вплив для усіх без винятку країн, коронакриза дала унікальну можливість: сформувати більш інклюзивне та економічно вигідне середовище із застосуванням цифрових технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблематики електронної комерції займалися такі науковці, як І. Балабанов, Д. Белл, Л. Герстнер, Г. Дункан, Д. Еймор, В. Звасс, М. Кастельс, Д. Козьє, А. Саммер, І. Стрелец, Р. Фрост, Л. Хасіс, Дж. Штраус, А. Юрасов, А. Береза, А. Берко, Л. Вінарік, В. Висоцька, І. Гамова, М. Єрмошенко, Т. Ковальчук, С. Маловичко, А. Мартовий, Н. Меджибовська, О. Омельченко, Л. Патраманська, В. Плескач, Л. Пономаренко, О. Сазонець, В. Христіановський, О. Шалева та ін. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, останні роки спостерігаються динамічні зміни у розвитку електронної комерції у світі та у вітчизняній економіці. Тому питання сучасних особливостей розвитку електронної комерції в умовах вітчизняної економіки залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

Мета статті — аналіз основних тенденцій та особливостей розвитку електронної комерції в Україні та виявлення перспектив її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу тенденцій розвитку електронної комерції в Україні слід розі-

братися з понятійним апаратом досліджуваної проблеми. На сьогодні існують різні трактування терміну «електронна комерція», присутнім є змішування понять «електронна комерція» та «електронна торгівля» та ін. Організація економічного співробітництва та розвитку надає два визначення даного терміну [1]: у вузькому сенсі електронна комерція — це продаж чи покупка товарів та послуг між бізнесом, домашніми господарствами, фізичними особами, урядами та іншими державними чи приватними організаціями, що проводяться через мережу Інтернет. Товари та послуги замовляються через Інтернет, але платіж та остаточна доставка товару або послуги можуть здійснюватися як в онлайн, так і в офлайн режимі; у широкому сенсі електронна комерція — це будь-яка форма бізнес-відносин, де взаємодія між суб'єктами відбувається шляхом використання Інтернет-технологій.

Згідно з Законом України «Про електронну комерцію», електронна комерція — це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [2]. В свою чергу, електронна торгівля згідно цього Закону визначається як частина електронної комерції, а саме — господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [2].

До електронної комерції відносять: електронний обмін інформацією (англ. Electronic Data Interchange, EDI); електронний рух капіталу (англ. Electronic Funds Transfer, EFT);

електронну торгівлю (англ. E-Trade); електронні гроші (E-Cash); електронний маркетинг (англ. E-Marketing); електронний банкінг (англ. E-Banking); електронні страхові послуги (англ. E-Insurance) [3].

Отже, термін «електронна торгівля» є тотожним поняттю «електронна комерція» у вузькому сенсі, враховуючи тільки покупку чи продаж товарів або послуг у мережі Інтернет, замінюючи і доповнюючи традиційні

способи взаємодії покупців і продавців, переносячи їх в електронний простір.

Згідно з даними аналітичного порталу Statista, Інтернет-продажі відіграють все більшу роль у роздрібній торгівлі. У 2021 році на електронну комерцію припадало приблизно 19,6 % роздрібних продажів у всьому світі. Прогнози показують, що до 2025 року онлайн-сегмент становитиме близько чверті загального світового роздрібного продажу (рис. 1).

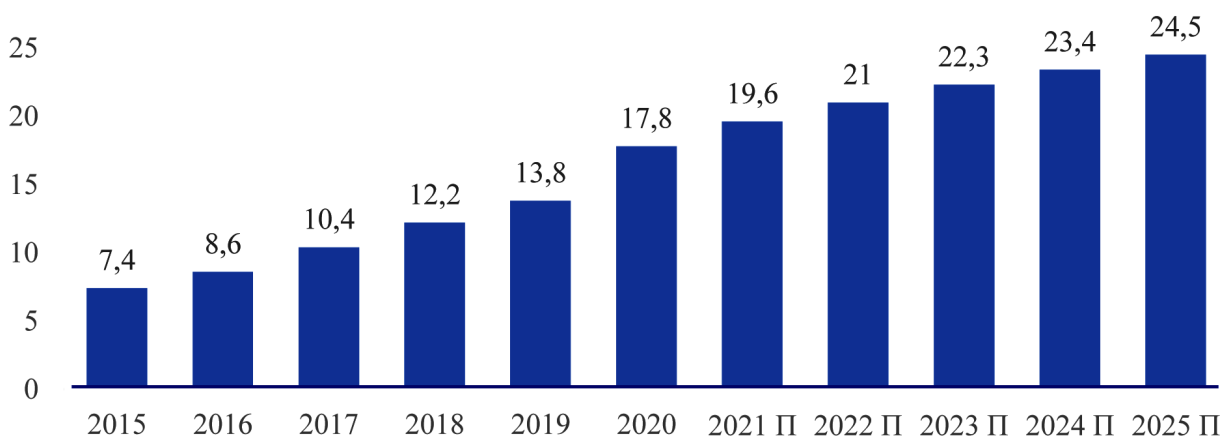

Рис. 1. Електронна комерція як відсоток від загального обсягу роздрібних продажів у всьому світі з 2015 по 2025 рік (за 2021–2025 рр. — прогнозні показники, [4])

Щодо е-торгівлі, то у 2021 році глобальні роздрібні продажі в Інтернеті склали майже п'ять трильйонів доларів США, і, як очікується, до 2025 року ця цифра перевищить сім трильйонів доларів США. Щодо ринку e-commerce України, то він залежить від динаміки кількості інтернет користувачів (рис. 2).

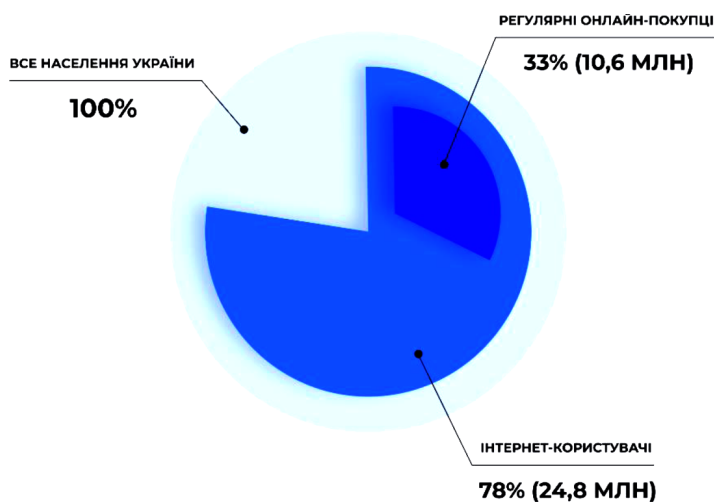

Рис. 2. Розмір аудиторії регулярних онлайн-покупців в Україні на кінець 2020 р. [5]

За різними оцінками, близько 70 % населення України користуються інтернетом. Для порівняння, у 2010 році цей показник дорівнював 30 %. Звикаючи до інтернету, люди звикають до використання тих послуг, які він надає, — покупки в онлайні одна з них.

За даними дослідження компанії СBR, до кінця 2020 року в Україні 10,6 млн людей регулярно купували в інтернеті — це третина населення. Йдеться про постійних клієнтів інтернет-магазинів та торгових майданчиків [5].

За даними агентства онлайн-маркетингу Promodo, ринок електронної комерції у 2020 році зріс на 30 % та за прогнозними оцінками на 2021 рік приріст ще на 23 %. Традиційно для України драйверами є галузі електроніки, одягу, косметики, продуктів тваринного походження. Електронна комерція у загальному обігу українського ритейлу у 2020 році складала 8,8 % з обігом у 4 млрд грн, про-

гноз на 2021 рік — 9,2 % з обігом у 4,4 млрд грн. (рис.3) [6-7].

У подальшому за оцінками Soul Partners, Baker Till, очікується приріст ринку електро-

ної комерції як в абсолютному виразі, так і за часткою.

Структура ринку e-commerce України у 2020–2021 рр. представлена на рис. 4.

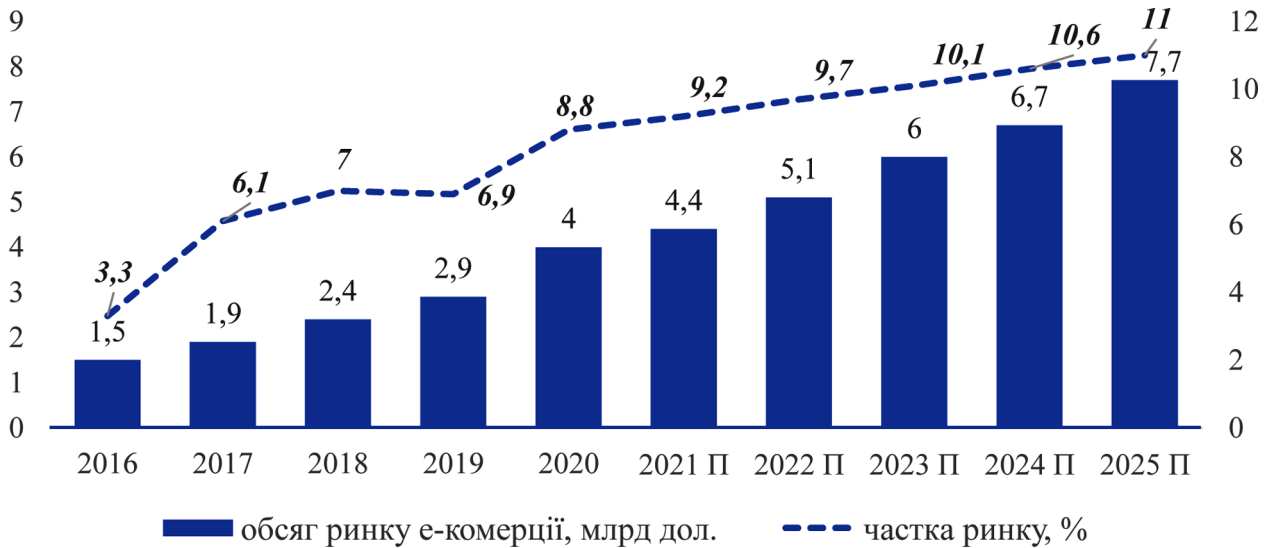

Рис. 3. Динаміка обсягу та частки ринку e-commerce України у 2016-2025 рр. (за 2021-2025 рр. прогнозні показники, [6-7. 11])

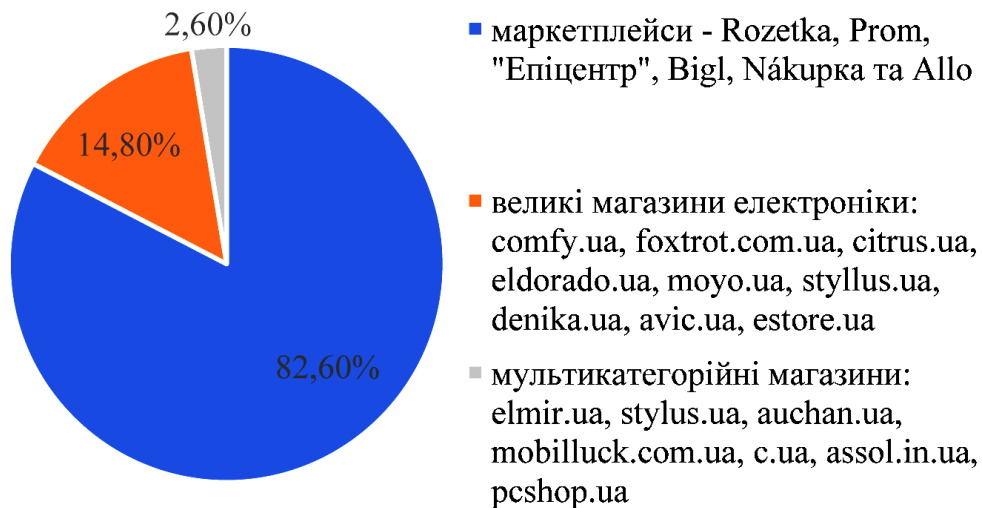

Рис. 4. Структура ринку e-commerce України у 2020–2021 рр. [6–7]

За даними Promodo, 82,6 % займають маркетплейси — Rozetka, Prom, «Епіцентр», Bigl, Nákurka та Allo. Далі йдуть великі магазини — 14,8 %, серед них: Comfy, Foxtrot, Citrus, Eldorado, Moyo та інші. Найменше частка мультикатегорійних магазинів — 2,6 %, серед них: Elmir, Stylus та інші [6–7].

За оцінками експертів ринок в Україні має великий потенціал, оскільки українці купують в онлайні всього 8–9 % від усіх покупок, тоді як у західних країнах ця цифра перевищує 15 %. Наш потенціал — зростання як мінімум удвічі.

За даними порталу Statista, структура українського ринку e-commerce включає п'ять категорій (рис.5).

Таким чином, електроніка та медіа — найбільший сегмент в Україні, на який припадає 27 % доходу від електронної комерції в Україні. Далі йдуть мода з 26 %, меблі та техніка з 20 %, іграшки, хобі та DIY з 15 % і продукти харчування та особиста гігієна з рештою 12 % [9].

За розміром е-витрати у одного українця у 2020 році в online ледве перевищують \$100 на рік (рис. 6). В той же час, у найближчих

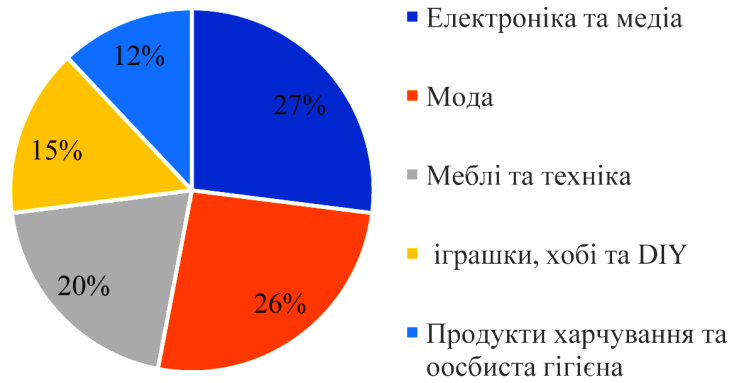

Рис. 5. Структура українського ринку e-commerce [9]

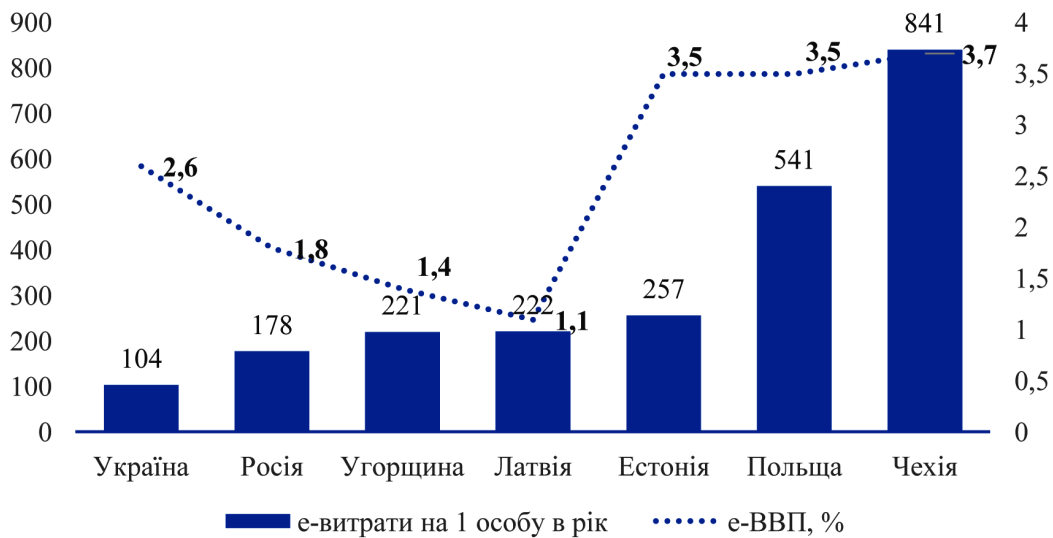

Рис. 6. Е-витрати на 1 особу та частка е-ВВП в Україні та у сусідів у 2020 р. [7]

країнах Східної Європи вони значно вищі: Польща — \$540, Чехія — \$840 [7].

Щодо частки е-ВВП у загальному ВВП країни, то показники української економіки значно перевищують показники Угорщини, Латвії та відстають від показників європейських держав — Естонії, Польщі та Чехії,

вже не говорячи про лідерів ринку — Китаю (44 % ВВП), Великобританії (27,5 %). США (14,5 %), Німеччини (11,5 %) [7].

Найбільший потенціал зростання в e-commerce в Україні має сегмент «Одяг та взуття», водночас електроніка за прогнозами може зрости вдвічі (рис. 7).

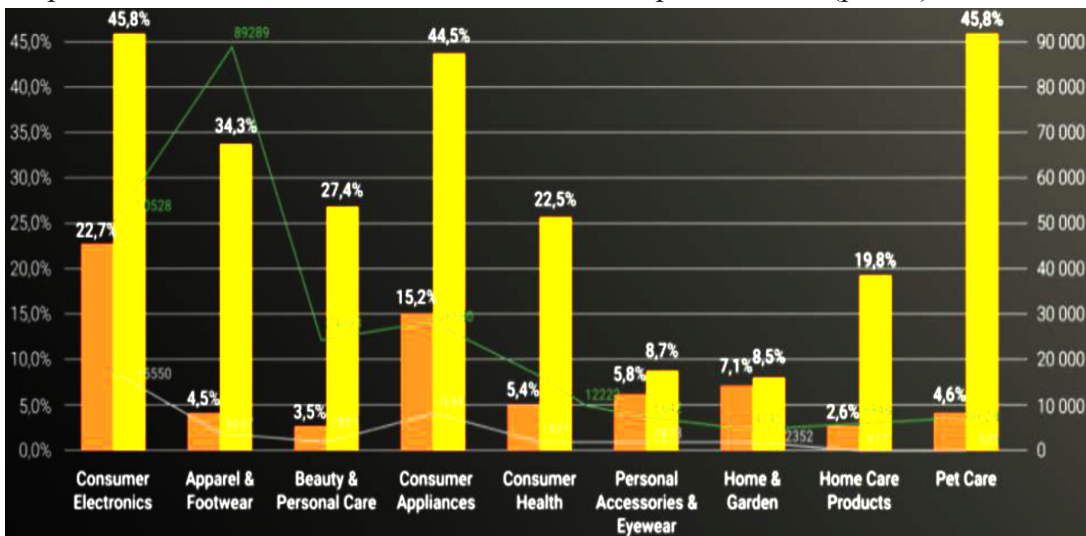

Рис. 7. Динаміка e-commerce України за сегментами ринку [7]

Разом із зростанням обсягів e-commerce збільшилося навантаження на служби доставки. У головних поштових операторів України «Нова Пошта» та «Укрпошта» кількість посилок збільшилась на 25–35 %. Однак клієнти інтернет-магазинів хочуть швидко отримувати свої замовлення, що стало поштовхом для розвитку українських служб доставки. За даними Держстату, інвестиції в кур'єрську діяльність за три квартали 2020 року збільшилися у 8 разів — 353,7 млн грн. проти 44,7 млн., за аналогічний період 2019 р. [8]. Ця сфера стала єдиною в якій інвестиції під час пандемії збільшилися. Бізнес зрозумів, що пандемія швидко не закінчиться і ті, хто зможе організувати оперативну доставку, виявляться у виграші [11].

Електронна комерція — не тільки динамічна, перспективна, а й галузь, що постійно змінюється. Щороку трапляються нові події, які задають нові тренди і, за умови правильного підходу, вектори для розвитку бізнесу. У 2021 р. також не став винятком: посилення карантинних заходів і нові штами коронавірусу дали сфері електронної комерції черговий виток розвитку.

Ключові тренди електронної комерції в Україні у останні 2 роки були:

- зростання частки мобільного трафіку внаслідок збільшення кількості користувачів смартфонів та рівня покриття 4G;
- швидкі способи оплати, різноманітність платіжних систем;
- поштових операторів е-торгівлі у регіонах за рахунок покращення логістичної мережі та зростання рівня проникнення інтернету в регіонах;
- швидка та доступна доставка, в тому числі доставка за один день;
- збільшення кількості покупок у кредит завдяки розвитку фінансового сектору;
- трансформація інтернет-магазинів у маркетплейси. Бізнес-моделі B2B та B2C трансформуються у D2C (прямо-доспоживача);
- додаткові послуги, що формують цінність для клієнта (безкоштовна доставка, подарунки, додаткова гарантія);
- омніканальність: онлайн та офлайн доповнюють один одного;

— суттєвий вплив соціальних мереж: частка електронної торгівлі через соціальні мережі постійно зростає;

— популяризація чат-ботів, які пришвидшують та здешевлюють процес спілкування покупця з продавцем [12].

Опитування представників компаній зі сфери e-commerce дозволило сформува-ти перелік ключових трендів, на які варто звернути увагу 2022 р.: точне прогнозування; автоматизація бізнес-процесів; облік та контроль усіх каналів комунікації з клієнтом з боку продавця з розробкою щоденних дашбордів та відстеження змін після нововведень; створення у інтернет-покупців ефекту присутності в офлайн-точці; розвиток клієнтського обслуговування; розвиток омніканальних моделей з міграцією користувачів в офф-точки і назад в онлайн; аналіз діяльності; оцінка можливостей бренду; просування через соцмережі; просування за допомогою нативної реклами та публікацій у ЗМІ; запровадження нових технологій, навчання; чітка ідентифікація компанії над ринком; вимірювання всіх інструментів; розвиток сервісної складової, підвищення якості обслуговування; вихід ділових відносин нового рівня (оффлайн-заходи як преміум-функція) [11].

Пандемія і локдауни посилити конкуренцію на ринку електронної комерції, що активно розвивається. При великій пропозиції основний акцент змістився з ринку продавця (коли продавці диктують, що і як купуватиметься) до ринку покупця (коли покупець сам вибирає, що, як, де і яким способом він купуватиме). У цьому найважливішим трендом стає клієнтський сервіс. Учасники ринку намагаються максимально покращувати умови споживчого комфорту, тому що покупці не готові обслуговуватись у місцях, які не відповідають новим стандартам. Тому бізнес займається постійним пошуком, тестуванням та впровадженням найкращих рішень, як догодити клієнту, що породжує нові тренди.

Тренд на якість обслуговування зростає, адже на переважаних ринках як географічних, так і нішевих все максимально

пов'язано на якості сервісу. Тому якщо ви один раз не вгадали і клієнт залишився незадоволений, то наступного разу він звернеться до одного з конкурентів і отримає аналогічний товар, тільки в більш комфортних умовах.

Новим трендом для бізнесу, зокрема зі сфери електронної комерції є проведення офлайн-заходів, які отримали статус преміум-функції. У реаліях пандемії особисті зустрічі представників чи власників бізнесу стали свідченням нового ступеня довіри та готовності до співпраці [11].

Протягом 2021 року у онлайн-покупці не відбулося значних змін у перевагах і запитах. Аудиторію E-commerce, як і раніше, цікавлять базові фактори: асортимент, вартість товару, умови покупки та можливість оплати частинами, наявність різноманітних варіантів оплати, високий рівень сервісу, зниження термінів та вартості доставки.

При цьому спостерігається постійний приріст онлайн аудиторії, каталізатором якого стали карантинні обмеження. Все більше людей вважають за краще купувати товари в інтернеті, навіть якщо до останнього часу робили покупки у класичному ритейлі. І ця тенденція збережеться у 2022 році.

За підсумками опитування респондентів PRNEWS.IO, українські онлайн-покупці стали більш вимогливими і віддають перевагу:

- вибирати товар чи послугу в клієнтоорієнтованій компанії, з швидкою доставкою та максимально зручними можливостями для оплати;

- менше подорожувати, більше купувати в онлайн-форматі електроніку, побутову техніку, одяг, взуття та аксесуари;

- краще реагувати на персоналізовані пропозиції;

- отримувати інформацію із різних каналів комунікації;

- враховувати всі деталі взаємодії з компанією, включаючи зовнішній вигляд кур'єра та його вміння спілкуватися з клієнтом [10].

Один із сучасних трендів — запит на антистрес. І головне завдання компаній, що працюють на кінцевого споживача, — це

зниження стресу через свій сервіс чи продукт. Клієнту потрібна максимальна простота та зручність у користуванні послугами. Тому легкий і зрозумілий клієнтський шлях, зручна мобільна програма або сайт — обов'язкові атрибути e-commerce, щоб клієнт у два кліки здійснив бажану покупку, переказав гроші, сплатив комунальні послуги за 10 секунд отримав посилку, зробив відправку, замовив таксі або їжу [11].

Дослідження ринку показує, що раніше українці купували в інтернеті насамперед тому, що там дешевше. А зараз тому, що асортимент більший, це зручніше і економить час.

Загальносвітовий тренд на поштомати останніми роками набирає обертів і в нашій країні. За останні два-три роки до цієї гонки включилися як гравці ринку доставки, так і маркетплейси. І якщо в карантин однією з головних причин, чому клієнти обирали поштомати, був безконтакт і бажання захистити себе та близьких від хвороби, то зараз близькість — ключовий фактор. Можна не виходячи з під'їзду забрати посилку будь-якої пори дня і ночі. За дослідженнями, поштомати впливають на частоту користування доставкою загалом. Люди, які почали користуватися поштомом, замовляють доставку в середньому на 15 % частіше [11].

З початком пандемії з'явився великий запит на товари, пов'язані із турботою про здоров'я, а також з облаштуванням будинку, включаючи меблі, декор, все, що потрібне для ремонту. Також під час численних локдаунів українці почали купувати онлайн те, що раніше взагалі не купували чи купували рідко — товари з аптек та продукти харчування. З економічних причин поведінка клієнта стала ще раціональнішою. Цей тренд рік у рік посилюється [11].

У Hubber відзначають такі тренди в e-commerce України:

- запуск нових маркетплейсів. У 2021-2022 рр., очікується поява 3-4 маркетплейсів, як від існуючих операторів ринку, так і нових проектів. Найбільш перспективні товарні категорії: продукти харчування, медикаменти, зоотовари дитячі товари, товари

для ремонту, сантехніка, меблі, товари для дому, краси та одяг;

— збільшення фулфілмент-центрів (центри зберігання товарів, сортування, упаковка та їх відвантаження), орієнтованих на малий та середній бізнес;

— домінування маркетплейсів. Приблизно 52 % пошукових товарних запитів у США проводяться відразу на Amazon і дедалі менше — у Google. Український ринок повторює світову тенденцію. Мультикатегорійні маркетплейси, такі як Rozetka, Kasta, Allo, Epicentr, Prom, сумарно збільшуватимуть частку трафіку. Розвивати свої позиції будуть спеціалізовані інтернет-магазини, наприклад MakeUp, Parfums, Yakaboo, Lebotique, Lamoda, Pamrik, Antoshka та ін. Частка невеликих інтернет-магазинів поступово зменшуватиметься;

— українські постачальники збільшуватимуть частку продажів на закордонних маркетплейсах (зараз 10-15 % мерчантів продають свої товари не лише в Україні). Найбільш популярні — Etsy, Amazon, Ali Express, Wildberries та ін. Великі е-гравці будуть виходити на нові ринки — запускати онлайн-вітрини та маркетплейси [13].

Однак незважаючи на позитивну динаміку розвитку протягом останніх років, на сьогодні є ряд проблем, які гальмують цей розвиток:

— ринок електронної комерції є мало-регульованим та неспроможним захистити споживачів;

— складність підрахунку кількості суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність через маркетплейси, а особливо через соціальні мережі Facebook та Instagram, а також здійснення їх моніторингу з точки зору дотримання норм законодавства ними;

— часто покупці зіштовхуються з невірно вказаною інформацією про товар (невідповідність кольору, розміру, функціональних можливостей), з незадовільною якістю придбаного товару чи послуг; продавець не дотримується термінів виконання доставки замовлення чи відмовляється виконувати повернення товару та коштів;

— висока ймовірність зіткнення покупців з різними шахрайськими схемами, купуючи на маркетплейсах C2C. Наприклад, покупці виконують передплату на картку і не отримують товар, недобросовісні продавці можуть попросити перейти з спілкування в особистому кабінеті у будь-які інші месенджери (Viber, Skype, Telegram, WhatsApp тощо), де пізніше надсилають покупцеві посилення на фішинговий сайт. Тому важливо перевіряти відповідність URL оригінальним сайтах та уникати спілкування не в особистих кабінетах [14].

Експерти зазначають: 2021 рік в основному був присвячений консолідації, оцінці перспектив бізнесу, впровадженню нових інструментів. Онлайн-покупці не тільки навчилися зіставляти та комбінувати власний досвід покупок в інтернеті, але стали більш вимогливими до компаній, у яких замовляють продукт чи послугу. Попереду на учасників ринку очікує перехід кількості в якість, можливий дефіцит товарів та нові послуги [10].

Однак незважаючи на позитивні тенденції розвитку електронної комерції протягом останніх років, війна росії проти України катастрофічно вплинула на неї. У день російського вторгнення всі інтернет-магазини в середньому втратили 82,7 % сеансів. З середини березня тенденція змінилася на позитивну, і спостерігалось помітне збільшення сесій. За перший тиждень українські онлайн-ритейлери втратили майже весь дохід. У середньому він впав на 92 %. І ці дані не демонструють масштабу всієї катастрофи, за ними криється набагато більше: велика кількість українців, які втратили роботу або покинули свої робочі місця, зруйновані склади, фізичні магазини і транспорт для доставки.

Вже у середині березня доходів ритейлерів почали зростати, що дозволяє обережно прогнозувати позитивні тенденції. Однак втрати на початок квітня все ще залишаються величезними (табл. 1).

Щодо товарної структури, то відразу після вторгнення помітно зріс попит на мобільні батареї та повербанки, що очікувано, адже

Доходи онлайн-ритейлів України за період з 31.01-3.04.2022 р. [15]

Період	Побутова техніка	Товари для дітей	Автомобілі (колеса та диски)	Жіночий одяг
31.01-6.02 – 28.02-6.03	-80,3%	-94,6%	-93,5%	-91,7%
28.02-6.03 – 28.03-03.04	+134,5%	+526,8%	+3355,4%	+678,1%
28.03-03.04 – 31.01-06.02	-55,8%	-66,3%	+125,3%	-77,4%

багато хто знаходився доволі довго в дорозі, перебираючись у більш безпечні регіони, а хтось мав обмежений доступ до джерел живлення. Наприкінці березня стабілізувався попит на товари, необхідні для роботи та життя. У той же час спостерігалось значне зниження купівельної активності за всіма категоріями товарів для дому. За даними Rozetka, значний попит на товари для військових — рації, павербанки, квадрокоптери, тактичні ножі, навушники для стрільби.

Щодо інших категорій товарів, які користувалися попитом в Україні в березні 2022 р., то вони є наступними:

— будівельні матеріали. Товари для відновлення та зміцнення зруйнованого житла, водопроводу, автономного газового обладнання, тимчасових спальних місць;

— полювання та туризм. Товари для особистої безпеки, виживання та орієнтування;

— продукти для дорослих. Зріс попит на всю категорію. Також значно зріс обсяг продажу алкоголю та сигарет;

— автоматеріали та аксесуари;

— аптеки. Ліки для надання першої допомоги, заспокійливі, знеболюючі та протівірусні засоби;

— здоров'я і краса. Прокладки, презервативи, мило, шампуні, зубні паста, засоби для догляду за тілом і волоссям, косметика та дезодоранти;

— корм і товари для домашніх тварин [15].

Зважаючи на тенденції розвитку електронної комерції протягом останніх років та з врахуванням катастрофічного впливу на галузь внаслідок війни росії проти України, головними завданнями у найближчій перспективі для компаній із сфери E-commerce

стануть забезпечення потрібного асортименту для клієнтів, адекватне ціноутворення, високий рівень сервісу, недорого та швидка доставка (рис. 8).

Також актуальними напрямками будуть максимальна автоматизація процесів, контроль якості, омніканальна модель роботи та інформаційне торкання клієнта там, де йому це зручно та доречно, із найактуальнішою на даний момент інформацією [10].

Висновки. Таким чином, електронна комерція в Україні активно розвивається, про що свідчить приріст показників обсягу та частки ринку e-commerce України. Оцінка структури ринку за основними продавцями показала, що на ньому домінують маркетплейси. Аналіз товарної структури українського ринку e-commerce показав, що найбільші сегменти — електроніка та медіа, мода, меблі та техніка. За оцінками експертів ринок в Україні має великий потенціал, бо e-витрати у одного українця значно відстають від розвинутих світових та європейських держав. Серед ключових трендів електронної комерції в Україні у останні роки слід віднести: збільшення кількості споживачів Інтернет-магазинів та підвищення їх лояльності до процесу придбання товарів онлайн, зростання частки мобільного трафіку, швидкі способи оплати, різноманітність платіжних систем. поживлення e-торгівлі у регіонах за рахунок покращення логістичної мережі та зростання рівня проникнення інтернету в регіонах, швидка та доступна доставка, збільшення кількості покупок у кредит, трансформація інтернет-магазинів у маркетплейси; надання додаткових послуг, омніканальність, значний вплив соціальних мереж, популяризація чат-ботів, необхід-

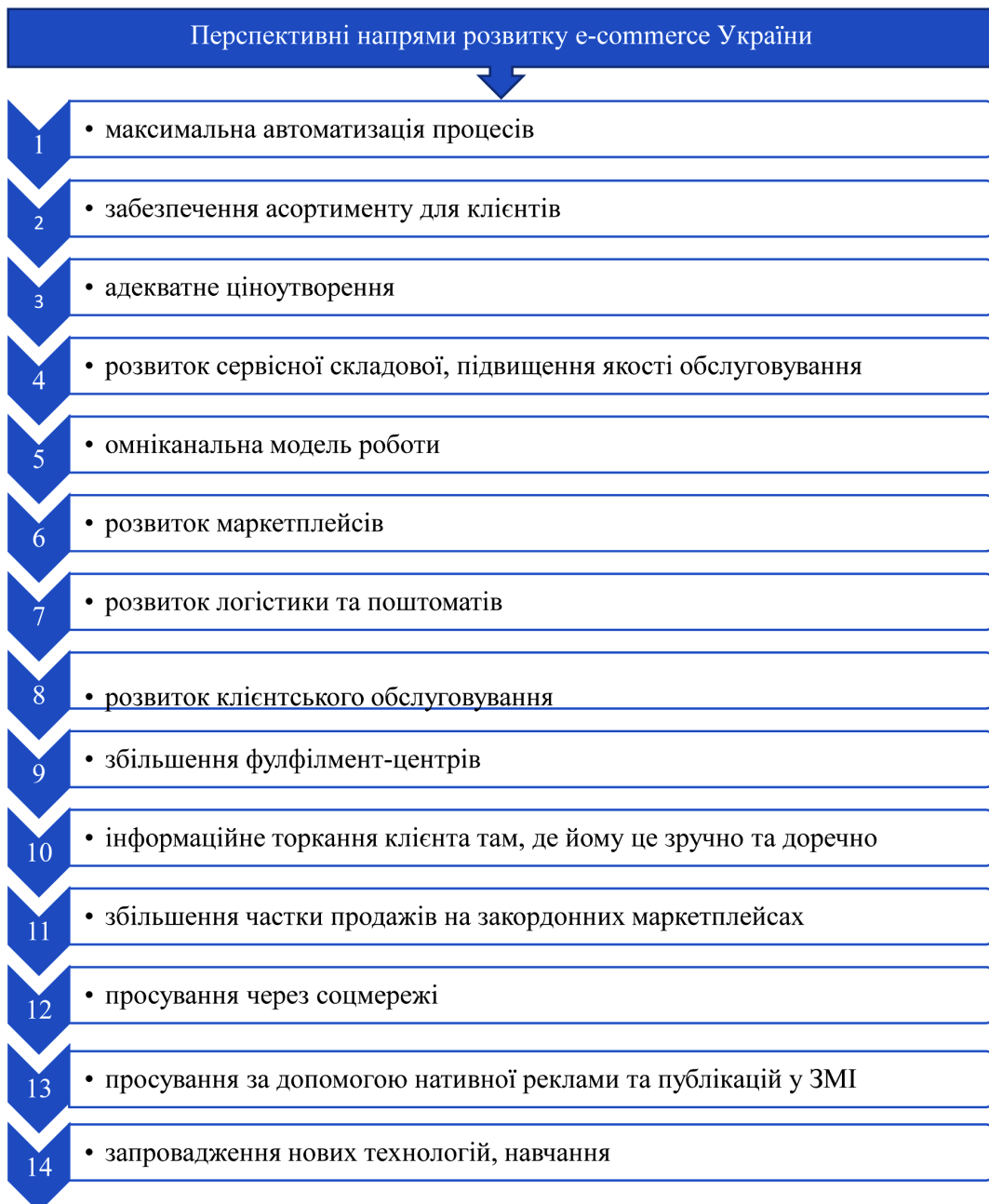

Рис. 8. Перспективні напрями розвитку e-commerce України
(узагальнено авторами на основі [6–7, 10–15])

ність розвитку сервісної складової та підвищення якості обслуговування.

Перспективні напрями розвитку e-commerce України у найближчій перспективі є: максимальна автоматизація процесів, забезпечення потрібного асортименту для клієнтів, контроль якості, омніканальна модель роботи, розвиток маркетплейсів та логістики, збільшення фулфілмент-центрів, інформаційне торкання клієнта там, де йому це зручно та доречно, збільшення частки продажів на закордонних маркетплейсах, просування через соцмережі, за допомогою

нативної реклами та публікацій у ЗМІ, запровадження нових технологій, навчання.

Список літератури

1. OECD. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/oecd/about> (дата звернення: 15.06.2022).
2. Закон України «Про електронну комерцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 15.06.2022).
3. Шалева О. І. Електронна комерція: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

4. E-commerce as percentage of total retail sales worldwide from 2015 to 2025. URL: <https://www.statista.com/statistics/534123/e-commerce-share-of-retail-sales-worldwide/> (дата звернення: 17.06.2022).

5. E-commerce 2021 — как развивается интернет рынок в Украине. URL: <https://horoshop.ua/blog/e-commerce-2021-v-ukraine>.

6. E-commerce в общем обороте украинского ритейла в 2020 году заняла 8,8 %. Прогноз на 2021 год — 9,2 % — данные Promodo. <https://retailers.ua/news/management/12989-e-commerce-v-obschem-oborote-ukrainskogo-riteyla-v-2020-godu-zanyala-88-prognoz-na-2021-god-92-dannyye-promodo> (дата звернення: 15.06.2022).

7. Колб О. Где живет клиент: все ли ушли в Digital, и какие инструменты маркетинга еще работают? URL: https://drive.google.com/file/d/1u_Si31Yzcx1fgvLt0QkGNpnsLAOLrk/view?fbclid=IwAR3102z1QIg5z2O8N1v0awWjXtoR6g60P5ODGhnmK3DQCxpJlCrXO-6H1Q8 (дата звернення: 15.06.2022).

8. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2022).

9. The eCommerce market in Ukraine. URL: <https://ecommercedb.com/en/markets/ua/all> (дата звернення: 17.06.2022).

10. Продавать быстро: 6 потребительских трендов в Украине в 2022 году. URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20235884-prodavatybystro-6-potrebitelskih-trendov-v-ukraine-v-2022-godu> (дата звернення: 15.06.2022).

11. Украинский e-commerce 2022: тренды, инструменты, предпочтения. <https://itua.info/other/42678.html> (дата звернення: 15.06.2022).

12. Як змінився ринок електронної комерції в Україні за 2020 рік: дослідження. URL: <https://psm7.com/e-commerce/kak-izmenilsya-rynok-elektronnoj-kommercii-v-ukraine-za-2020-god-issledovanie.html> (дата звернення: 15.06.2022).

13. Исследование рынка e-commerce в Украине — итоги 2020-го и тренды будущего. URL: <https://ua-retail.com/2021/07/issledovanie-rynka-e-commerce-v-ukraine-itogi-2020-go-i-trendy-budushhego/> (дата звернення: 15.06.2022).

14. Андронік О.Л., Воронін А.В. Можливості та загрози електронної комерції в Україні. Економіка і організація управління. 2021. № 4 (44). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2021.4.11> (дата звернення: 17.06.2022).

15. Як змінився український eCommerce за місяць війни. URL: <https://promodo.ua/ua/blog/yak-zminivsyua-ua-ecommerce-zapershij-misyats-vijni.html> (дата звернення: 18.06.2022).

References

1. OECD. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/oecd/about> (Accessed 15 June 2022).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2022). The Law of Ukraine “On e-commerce”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (Accessed 15 June 2022).

3. Shaleva, O. I. (2011). *Elektronna komertsiia* [E-commerce]. Kyiv, Center for Educational Literature Publ., 216 p.

4. E-commerce as percentage of total retail sales worldwide from 2015 to 2025. Available at: <https://www.statista.com/statistics/534123/e-commerce-share-of-retail-sales-worldwide/> (Accessed 17 June 2022)

5. *E-commerce 2021 — kak razvivaetsya internet ryinok v Ukraine* [E-commerce 2021 — how the Internet market is developing in Ukraine]. Available at: <https://horoshop.ua/blog/e-commerce-2021-v-ukraine>.

6. *E-commerce v obshchem oborote ukrainskogo riteyla v 2020 godu zanyala 8,8 %. Prognoz na 2021ghod — 9,2 % — dannye Promodo* [E-commerce in the total turnover of Ukrainian retail in 2020 took 8.8 %. The forecast for 2021 is 9.2 %, according to Promodo]. Available at: <https://retailers.ua/news/management/12989-e-commerce-v-obschem-oborote-ukrainskogo-riteyla-v-2020-godu-zanyala-88-prognoz-na-2021-god-92--dannyye-promodo>. (Accessed 15 June 2022).

7. Kolb, O. *Gde zhyvyet klient: vse li ushli v Digital, i kakie instrumentyi marketinga eshchye rabotayut?* [Where does the customer live: has everyone gone to Digital, and what marketing tools are still working?] Available at: https://drive.google.com/file/d/1u_Si31Yzcx1f

gvLt0QkGNpnsLAOLrk-/view?fbclid=IwAR3102z1QIg5z2O8N1v0awWjXtoR6g60P5ODGhnmK3DQCxpJlCrxO-6H1Q8 (Accessed 15 June 2022).

8. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (Accessed 15 June 2022).

9. The eCommerce market in Ukraine. Available at: <https://ecommercedb.com/en/markets/ua/all>. (Accessed 17 June 2022).

10. *Prodatvat' bystro: 6 potrebitel'skih trendov v Ukraine v 2022 godu* [Sell fast: 6 consumer trends in Ukraine in 2022]. Available at: <https://mind.ua/ru/openmind/20235884-prodatvat-bystro-6-potrebitelskih-trendov-v-ukraine-v-2022-godu> (Accessed 15 June 2022).

11. *Ukrainskiy e-commerce 2022: trendy, instrumentyi, predpochteniya* [Ukrainian e-commerce 2022: trends, tools, preferences]. Available at: <https://itua.info/other/42678.html>. (Accessed 15 June 2022).

12. *Yak zminyvsia rynek elektronnoi komertsii v Ukraini za 2020 rik: doslidzhennia* [How the e-commerce market in Ukraine has changed in 2020: a study]. Available at: <https://psm7.com/e-commerce/kak-izmenilsya-rynok-elektronnoj-kommercii-v-ukraine-za-2020-god-issledovanie.html>. (Accessed 15 June 2022).

13. *Issledovanie rynka e-commerce v Ukraine — itogi 2020-go i trendy budushchego* [Research of the e-commerce market in Ukraine — the results of 2020 and future trends]. Available at: <https://ua-retail.com/2021/07/issledovanie-rynka-e-commerce-v-ukraine-itogi-2020-go-i-trendy-budushchego>. (Accessed 15 June 2022).

14. Andronik, O. L., Voronin, A. V. (2021). *Mozhlyvosti ta zahrozy elektronnoi komertsii v Ukraini* [Opportunities and threats of e-commerce in Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia* [Economics and organization of management], vol. 4(44). Available at: DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2021.4.11> (Accessed 17 June 2022) [in Ukrainian].

15. *Yak zminyvsia ukrainskiy eCommerce za misiats viiny* [How Ukrainian eCommerce has changed over the month of war]. Available at: <https://promodo.ua/ua/blog/yak-zminivsyua-ecommerce-za-pershij-misyats-vijni.html> (Accessed 18 June 2022).

Objective. *The objective of the study is to analyze the main trends and features of e-commerce in Ukraine and identify prospects for its further development.*

Methods. *To achieve the objective, the following research methods are used: systematic and comprehensive analysis (to identify trends in e-commerce in the world and the domestic economy), comparison and grouping, graphical and tabular methods (for visual representation of statistical material), abstract-logical method (for formulation of proposals and conclusions).*

Results. *The indicators of e-commerce development in the world are analyzed. The main tendencies of the e-commerce market of Ukraine are investigated. Based on the analysis of the dynamics of the volume and structure of the e-commerce market of Ukraine, the growth of indicators in 2015-2021 is established and growth is expected in the future. Assessment of the market structure by major sellers shows that it is dominated by marketplaces. Analysis of the product structure of the Ukrainian e-commerce market shows that the largest segments are electronics and media, fashion, furniture and appliances.*

According to experts, the market in Ukraine has great potential, because the e-costs of one Ukrainian are far behind the developed world and European countries. The key trends of e-commerce in Ukraine in recent years are summarized. They include: the growing share of mobile traffic, fast payment methods, a variety of payment systems. reviving e-commerce in the regions by improving the logistics network and increasing the level of Internet penetration in the regions, fast and affordable delivery, increasing the number of purchases on credit, the transformation of online stores into marketplaces; provision of additional services, omnichannel, significant influence of social networks, promotion of chatbots, etc. The main problems of e-commerce development in Ukraine are systematized. The trends in the development of the e-commerce market during the war between Russia and Ukraine have been revealed. It is established that the key directions

of e-commerce development in Ukraine in the near future will be: maximum process automation, providing range for customers, quality control, omnichannel model of work, development of marketplaces and logistics, increasing filling centers, information touching the customer where it is convenient and appropriate, increasing the share of sales on foreign marketplaces, promotion through social networks, native advertising and publications in the media, the introduction of new technologies, training.

Key words: e-commerce, e-trade, development trends, online commerce.

Надійшла до редакції 18.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-37-45

JEL : B49, L19

УДК 332.145.65

Приймак Н. С.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: priymak@donnuet.edu.ua

Дев'яткова О. В.,
магістр

e-mail: devyatkova_ov@donnuet.edu.ua

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ

UDC: 332.145.65

Pryimak N. S.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: priymak@donnuet.edu.ua

Deviatkova O. V.,
Student

e-mail: devyatkova_ov@donnuet.edu.ua

ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY STRATEGIC MANAGEMENT: THEORETICAL FUNDAMENTALS AND TOOLS

Мета. Метою статті є обґрунтування теоретично-значимого підходу до розуміння сутності стратегічного управління економічною безпекою підприємства та вибору ефективного інструментарію оцінювання його дієвості.

Методика. Для обґрунтування результатів дослідження використано сукупність методів, до яких можна віднести методи теоретичного аналізу та синтезу, узагальнення, динамічного аналізу, індексний метод, графічний метод. Теоретико-методологічна база дослідження містить положення теорії менеджменту, стратегічного управління, стратегічного аналізу, фінансового аналізу.

Результати. У дослідженні виконано ідентифікацію суб'єкту та об'єкту економічної безпеки підприємства, актуалізовано зв'язок управління економічною безпекою із стратегічним менеджментом підприємства реалізацію набір основних функцій останнього. Конкретно під стратегією економічної безпеки підприємства пропонується розуміти комплексну стратегію, яка відноситься до стратегій забезпечуючого типу, покликану під-

© Н. С. Приймак, О. В. Дев'яткова, 2022

тримувати стан довгострокової економічної безпеки як всього підприємства, так і економічної безпеки за локальними складовими (ринкову, техніко-технологічну, кадрову, фінансову тощо). Запропоновано авторське бачення алгоритму розробки стратегії економічної безпеки підприємства. В ході практичного дослідження виконано аналіз рівня економічної безпеки АТ «ПівдГЗК». Для ідентифікації стратегії економічної безпеки комбінату за 2018–2020 роки складено профіль економічної безпеки, розраховано інтегральний коефіцієнт економічної безпеки та за допомогою SPACE-аналізу встановлено, що комбінат реалізує агресивну стратегію економічної безпеки, яка є для нього ефективною та адекватною чинним умовам господарювання. Встановлено, що агресивна стратегія безпеки не потребує змін, тобто, стратегічне управління має орієнтуватися на реалізацію контрольної та профілактичної функцій, які забезпечать превентивний характер стратегічного управління та моніторингу середовища діяльності.

Ключові слова: стратегічне управління, економічна безпека, стратегія економічної безпеки, стратегічне управління економічною безпекою, функції стратегічного менеджменту.

Постановка проблеми. Діяльність сучасних підприємств, які функціонують в умовах глобалізаційних процесів, ускладнення геополітичної та економічної ситуації, загострення конкуренції на традиційних ринках при активному розвитку нетрадиційних ринків, пов'язаних із інноваційними способами виготовлення продукції та послуг все частіше потребує реалізації гнучкої системи менеджменту, здатної протистояти загрозам та небезпекам поліструктурного середовища діяльності. В таких умовах перед підприємствами надзвичайно гостро стоїть питання адекватного оцінювання та підтримки заданого рівня економічної безпеки. Досягнення таких цілей стає можливим тільки в умовах стратегічного управління, орієнтованого на довгострокову діяльність та реалізацію місії підприємства через сучасні механізми управління.

Економічна безпека організації на ринку товарів і послуг, як комплексна системна характеристика сьогодні є надзвичайно актуальною у практичній площині, що пов'язане із дією загальносвітової кризи яка має витоки у суспільній та епідеміологічній ситуаціях, пов'язаних із поширенням вірусу COVID-19 та рядом геополітичних процесів, які супроводжуються закриттям кордонів, припиненням виробничо-господарської діяльності, безробіттям тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна безпека як вище в науковій діяльності не є новим та інноваційним. Про-

те, сучасна наука не дійшла однозначного висновку щодо трактування її сутності (одні науковці вважають, що безпека — це стан, інші, що безпека — ще процес руху, забезпечення) та універсального підходу до вимірювання її рівня. Різні аспекти оцінювання, управління та забезпечення економічної безпеки вивчалися такими сучасними науковцями як В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз [2], М. І. Зубок [3], Л. Ю. Вдовиченко, М. В. Волосюк [4], О. О. Сосновська [5], Л. П. Артеменко, Ю. О. Ярова [6], О. М. Ляшенко [7], І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков [9] та ін. Такі економічні терміни як «стратегічне управління економічною безпекою» та «стратегія економічної безпеки» — є похідними від категорії «економічна безпека», та їх дослідження перебуває на початкових етапах свої етимології, а тому є актуальним.

Метою статті є обґрунтування теоретично-значимого підходу до розуміння сутності стратегічного управління економічною безпекою підприємства та вибору ефективного інструментарію оцінювання його дієвості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений теоретичний аналіз та узагальнення сучасних підходів науковців [1–10] дозволили визначити, що під економічною безпекою підприємства варто розуміти стан його діяльності та розвитку та в першу чергу, стан ресурсного забезпечення, що сприяє попередженню або уникненню внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечує

досягнення конкурентних переваг підприємства, а отже, і його успіх у поточний період та на довгострокову перспективу.

Об'єктом економічної безпеки підприємства є результати діяльності підприємства, стан його ресурсів, потенціалу та ринкові позиції. Суб'єктом економічної безпеки можна вважати систему менеджменту підприємства взагалі та стратегічний менеджмент, як головну складову, яка займається координаційною та діяльністю регулювання, спрямованою на досягнення цілей та реалізацію місії.

Управління економічною безпекою відбувається в ході реалізації основних функцій стратегічного менеджменту (при цьому, важливість та значущість цих функцій залежить від конкретного стану середовища діяльності підприємства, потреб стратегічного менеджменту та цілей власників). Стратегічне управління економічною безпекою підприємства на ринку — це інтегрована у процес загального стратегічного управління підприємства діяльність, частина багатопланового, формально-поведінкового управлінського процесу, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії економічної безпеки, що сприяють балансуванню відносин між підприємством та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей поточної та перспективної діяльності.

Окремо слід відзначити наступні аспекти дослідження та стратегічного управління складовими економічної безпеки:

1. Всі локальні складові безпеки є абсолютно рівнозначними для системи управління, що гарантує відсутність стратегічних несподіванок у певному функціоналі підприємства;

2. Перелік складових економічної безпеки є індивідуальним для кожного окремого підприємства, оскільки він залежить від галузі діяльності, пріоритетів системи менеджменту, конкретних управлінських цілей і потреб, тощо;

3. Кожна система менеджменту приймає індивідуальне рішення стосовно методики оцінювання як економічної безпеки загалом, так і її локальних складових.

Огляд наукової літератури [7–11] дозволив ідентифікувати наявність наступних

проблем щодо розуміння сутності стратегічного управління економічною безпекою:

— відбувається підміна понять «управління економічною безпекою», «стратегічне управління економічних безпекою» та «стратегія економічної безпеки підприємства»;

— стратегічне управління економічною безпекою підприємства ідентифікують із складовими стратегічного набору (управління стратегіями ресурсних складових економічної безпеки);

— присутні підходи, які зводять стратегічне управління економічною безпекою виключно до реалізації певної стратегії безпеки;

— не напрацьовані специфічні інструменти такого управління (використовуються «стандартні» інструменти аналізу).

Стратегічне управління економічною безпекою підприємства в умовах ринку товарів та послуг повинне ґрунтуватися на дієвій системі менеджменту, основу, ядро якої складають компетентні у питаннях оцінювання економічної безпеки спеціалісти, які також розуміються на специфіці бізнесу компанії та володіють сучасним діагностичним інструментарієм виявлення загроз безпеці.

Конкретно під стратегією економічної безпеки підприємства авторами пропонується розуміти комплексну стратегію, яка відноситься до стратегій забезпечуючого типу, покликану підтримувати стан довгострокової економічної безпеки як всього підприємства, так і економічної безпеки за локальними складовими (ринкову, техніко-технологічну, кадрову, фінансову тощо).

Алгоритм розробки стратегії економічної безпеки є інтегрованою у систему стратегічного управління діяльністю, яка передбачає наступні послідовні дії:

1. Постановка завдання системою стратегічного менеджменту щодо досягнення бажаного стану підприємства та бажаного рівня економічної безпеки.

2. Формування команди професіоналів, які будуть здійснювати розробку стратегії економічної безпеки (створюється, як правило, як тимчасова структура).

3. Аналіз сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників, які генерують загрози діяльності підприємства у поточному періоді часу та на перспективу.

4. Градація загроз за рівнем наслідків у випадку розвитку негативної ситуації, виділення тих загроз, які потребують першочергового відведення.

5. Прогноз впливу загроз у поточному періоді та на декілька періодів вперед (віддаленість горизонту прогнозування знижує достовірність прогнозних даних — це треба пам'ятати).

6. Оцінка ресурсного потенціалу, який дозволить сформулювати систему заходів (стратегічну програму дій) щодо відведення загроз економічній безпеці підприємства.

7. Визначення методів, технології та інструментарію реалізації стратегії економічної безпеки.

8. Прийняття рішення щодо певної стратегії, її фінансове обґрунтування.

9. Реалізації стратегії економічної безпеки підприємства.

В ході практичного дослідження виконано аналіз рівня економічної безпеки акціонерного товариства «Південний гірничо-збагачувальний комбінат» (далі — АТ «ПівдГЗК»), а також оцінювання із використанням матриці SPACE підходів до стратегічного управління економічної безпеки комбінату.

Для оцінювання інтегрального рівня економічної безпеки АТ «ПівдГЗК», базуючись на оперативній та фінансовій звітності комбінату [12–13], складено профіль економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» у 2018–2020 рр. (рис. 1).

Відповідно до даних рис. 1 можна визначити наступні внутрішні чинники, які можна вважати джерелами загроз безпеці комбінату:

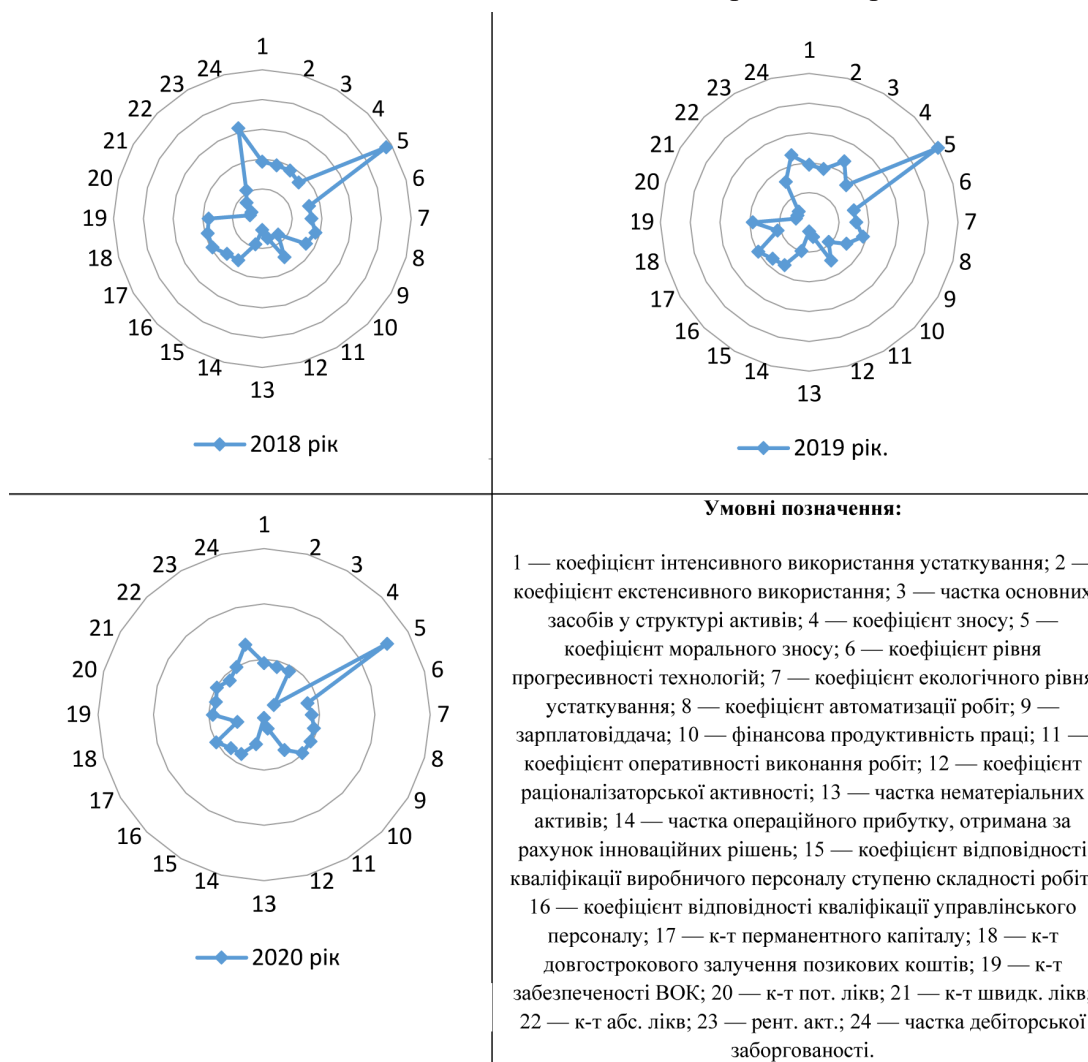

Рис. 1. Профіль економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» у 2018–2020 рр.

— у сфері техніко-технологічної складової: значний моральний знос устаткування, зниження екстенсивності та інтенсивності використання обладнання, незадовільний рівень прогресивності та екологічності технологій;

— у сфері інтелектуально-кадрової складової: низький рівень раціоналізаторської активності персоналу, мала частка нематеріальних активів у загальній структурі активів, невідповідність кваліфікації персоналу рівню виконуваних робіт;

— у сфері фінансової складової: значна частка дебіторської заборгованості, відсутність стійкої тенденції збереження ліквідності.

На підставі розрахункових значень векторів окремих складових економічної безпеки комбінату та за визначеної питомої ваги кожної складової (прийнято для техніко-технологічної складової 0,4, для інтелектуально-кадрової — 0,28, для фінансової — 0,32), розраховується інтегральний коефіцієнт економічної безпеки (ІРеб):

$$\begin{aligned} \text{ІРеб}_{2018} &= 1,05 \cdot 0,4 + 0,54 \cdot 0,28 + 0,72 \cdot 0,32 = 0,802 \\ \text{ІРеб}_{2019} &= 1,10 \cdot 0,4 + 0,51 \cdot 0,28 + 0,64 \cdot 0,32 = 0,788 \\ \text{ІРеб}_{2020} &= 0,97 \cdot 0,4 + 0,55 \cdot 0,28 + 0,92 \cdot 0,32 = 0,837 \end{aligned}$$

Отримані розрахункові значення економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» свідчать про позитивну траєкторію змін економічної безпеки у 2018-2020 роках, хоч у 2019 році і помітна тенденція зниження рівня безпеки, але вона була відновлена у 2020 році

Однією із поширених, традиційних, методик оцінки економічної безпеки за АТ «ПівдГЗК» є дослідження змін показника фінансового ризику, рівень якого із економічною безпекою знаходиться у зворотній залежності: чим вище рівень ризику, тим нижче рівень економічної безпеки, та навпаки. Зміна коефіцієнта фінансового ризику, розрахованого за даними звітності комбінату, наведена на у табл. 1.

Таблиця 1

Зміна коефіцієнту фінансового ризику діяльності АТ «ПівдГЗК»

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Δ 2020/2018 рр., +/-
Коефіцієнт фінансового ризику (залежності)	0,693	0,652	0,200	-0,493

З наведених даних видно, що коефіцієнт фінансового ризику до 2020 року знижувався, та досяг значення 0,20, яке є меншим від нормативу — 1. У досліджуваному періоді значення фінансового ризику знижується, що є позитивною тенденцією та вказує на зменшення залежності комбінату від зовнішніх джерел фінансування, а отже, рівень економічної безпеки комбінату у 2018-2020 роках покращується за даним критерієм.

Комплексна оцінка рівня економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» передбачає додаткове застосування методики, що включає розрахунок системи загальноприйнятих у світовій практиці коефіцієнтів та називається дискримінантним аналізом. Отримані результати розрахунку зведено до табл. 2.

Отже, як видно, зміна усіх показників, що комплексно оцінюють рівень економічної безпеки, є ідентичною (поступовий при-

Таблиця 2

Результати комплексної оцінки рівня економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» у 2018–2020 роках за різними моделями

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Еталонне значення
1. Коефіцієнт Бівера	1,440	1,635	3,192	0,2
2. Модель Альтмана	6,957	7,298	8,546	3
3. Модель Спрінгейта	5,087	5,290	7,119	0,862
4. Універсальна дискримінантна функція	9,65	10,52	12,94	2

ріст рівня економічної безпеки у 2018-2019 роках та значний приріст у 2020 році). Загалом зміна критеріїв економічної безпеки підприємства дає змогу стверджувати про необхідність впровадження на комбінаті заходів підтримуючого характеру для забезпечення високого рівня економічної безпеки у довгостроковій перспективі.

На останньому етапі оцінювання економічної безпеки комбінату варто ідентифікувати стратегію економічної безпеки АТ «ПівдГЗК». Для виконання даного завдання буде використано методику, запропоновану Л.О. Птащенко [14, с. 74-75] та розвинуту О.І. Вівчар [15] із використанням SPACE-аналізу.

«SPACE (простір) = Strategic Position and Action Evaluation (стратегічна оцінка положень і дій), який являє собою комплексний метод, призначений для аналізу позиції на ринку і вибору оптимальної стратегії для підприємства» [15].

Ідентифікація стратегії економічної безпеки комбінату методом SPACE наведена на рис. 2, а розрахунок координат:

$$x = 8,5 - 5,75 = 2,75;$$

$$y = 7,5 - 7 = 0,5$$

З отриманих результатів побудови SPACE-матриці визначено, що комбінат реалізує агресивну стратегію. Цей стан обумовлений привабливістю гірничо-збагачувальної галузі; прагненням інвестувати власні

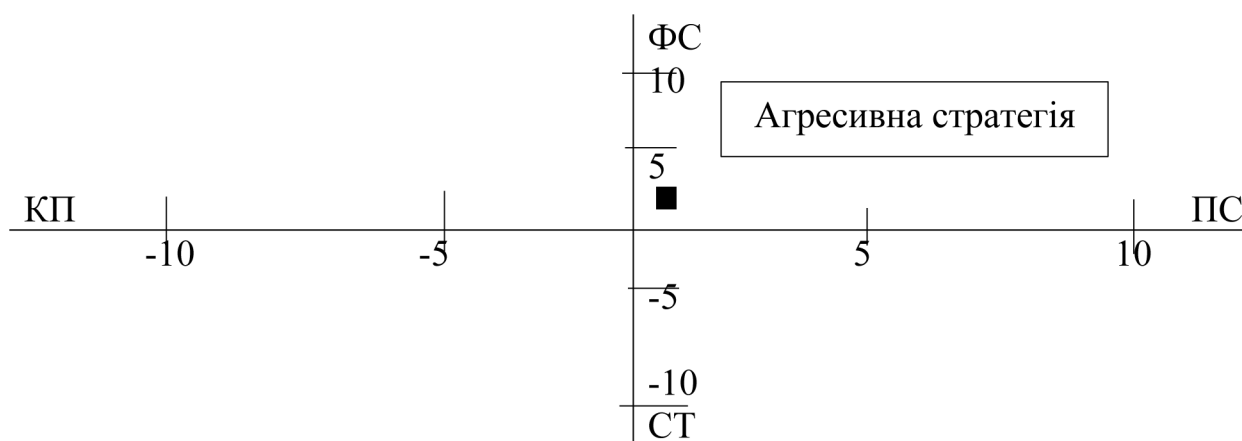

Рис. 2. Ідентифікація стратегії економічної безпеки АТ «ПівдГЗК» методом SPACE

фінансові кошти у розвиток та отримання додаткових конкурентних переваг на ринку металосировини; підприємство має прагнення забезпечити економічну безпеку за рахунок розширення виробництва (модернізація переділу збагачення, будівництво потужностей для виробництва DR-окатишів), зниження витрат та можливостей цінового маневрування; виходу на нові ринки.

Отже, матриця SPACE-аналізу підтверджує ефективність стратегічного управління економічною безпекою АТ «ПівдГЗК» та доцільність впровадження заходів підтримуючого характеру для збереження існуючих тенденцій.

Дослідження довели загальну ефективність стратегічного управління підприємством, то цілями стратегічного управління економічною безпекою на подальше можна

визначити підтримку досягнутого рівня безпеки за умови постійного моніторингу зовнішніх та внутрішніх джерел загроз. Агресивна стратегія безпеки не потребує змін, тобто, стратегічне управління має орієнтуватися на реалізацію контрольної та профілактичної функцій.

Контрольна функція стратегічного управління економічною безпекою АТ «ПівдГЗК» має базуватися на безперервному моніторингу та відстежуванні слабких сигналів зовнішніх загроз економічної безпеки.

Профілактична функція стратегічного управління економічною безпекою покликана на реалізацію заходів превентивного характеру, які визначаються не сигналами про загострення небезпек, а невикористаними внутрішніми можливостями (наприклад, нові контрагенти та вигідні контракти

із ними, надлишкові виробничі потужності тощо).

Список літератури

1. Дячков, Д., Потапюк, І., Капран, І. Економічна безпека в системі стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. (24). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173> (дата звернення 4.11.2021).

2. Дикань В. Л., Воловельська І. В., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.

3. Зубок М.І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. К. : Знання, 2012 226 с.

4. Вдовиченко Л. Ю., Волосяк М. В. Теоретико-методологічні аспекти формування механізму стратегічного управління економічною безпекою підприємства. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2020. № 10. С. 469–477.

5. Сосновська О.О. Поняття економічної безпеки підприємства в контексті різних методологічних підходів. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2018. № 3. С. 443–448.

6. Артеменко Л. П., Ярова Ю. О. Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи. *Соціально-економічний розвиток: роль інформації та нових технологій : монографія / за заг. ред. В. Дучмала, Т. Несторенко, Т. Покуси. Бердянськ : Видавця Ткачук О. В., 2016. С. 253–263.*

7. Ляшенко О.М. Аналітичний огляд сучасних підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 1. С. 254–263.

8. Ареф'єв С. О., Титикало В. С. Управління економічною безпекою підприємств на конкурентних ринках за холічним підходом. *Адаптивне управління підприємствами в умовах неотехнологічного відтворення: монографія / За редакцією Ареф'євої О. В. К.: ФОП Маслаков, 2020. С. 222–228.*

9. Отенко І. П. Іващенко Г. А. Воронков Д. К. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. Харків : ХНЕУ, 2012. 252 с.

10. Корчевська Л. О. Адаптаційні та біфуркаційні стратегії управління економіч-

ною безпекою підприємства. *Академічний огляд*. 2020. № 1 (52). С. 26–35.

11. Столяренко О. О. Аналіз етапів процесу стратегічного управління економічною безпекою підприємства. *Науковий вісник НТУ України*. 2012. Вип. 22.8. С. 320–325.

12. Сайт АТ «Південний ГЗК». URL: <http://www.ugok.com.ua/ua/> (дата звернення 11.09.2021).

13. Звіт про управління АТ «Південний ГЗК». URL: <https://ugok.com.ua/ua/reportsdoc.php> (дата звернення 11.09.2021).

14. Птащенко Л. О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства: [навчальний посібник]. К. : Центр учбової літератури, 2018. 320 с.

15. Вівчар О. І. Концептуальні підходи SPACE-методики при діагностиці та оцінці економічної безпеки підприємств. URL: http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1955/3/Вівчар_стаття_Тернопіль.pdf.

References

1. Diachkov, D., Potapiuk I., & Kapran, I. (2021). *Ekonomichna bezpeka v systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom* [Economic security in the system of strategic enterprise management]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], no. 24. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/173>.

2. Dykan, V. L., Volovelska, I. V. & Makovoz, O. V. (2011). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise]. Kharkiv, UkrDAZT Publ., 266 p.

3. Zubok, M. I. (2012). *Ekonomichna bezpeka subiektiv pidpriemnytstva* [Economic security of business entities]. Kyiv, Znannia Publ., 226 p.

4. Vdovychenko, L. Yu. & Volosiuk, M. V. (2020). *Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannia mekhanizmu stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Theoretical and methodological aspects of forming the mechanism of strategic management of economic security of the enterprise]. *BIZNES-INFORM* [BUSINESS INFORM], no. 10, pp. 469–477.

5. Sosnovska, O. O. (2018). *Poniattia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v konteksti riznykh metodolohichnykh pidkhodiv* [The concept of economic security of the enterprise in the context of different methodological approaches]. *BIZNES-INFORM* [BUSINESS INFORM], no. 3, pp. 443–448.
6. Artemenko, L. P., Yarova, Yu. O. (2016). *Mekhanizm upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva v umovakh kryzy* [Mechanism of management of economic security of the enterprise in the conditions of crisis]. *Sotsialno-ekonomichni rozvytok: rol informatsii ta novykh tekhnolohii* [Socio-economic development: role of information and new technologies]. Berdiansk, Tkachuk O. V. Publ., pp. 253–263.
7. Liashenko, O. M. (2014). *Analitychnyi ohliad suchasnykh pidkhodiv do vyznachennia sutnosti ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [Analytical review of modern approaches to determining the essence of economic security of the enterprise]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Economichni nauky»* [Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic Sciences Series], no. 1, pp. 254–263.
8. Arefiev, S. O., Tytykalo, V. S. (2020). *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv na konkurentnykh rynkakh za kholichnym pidkhodom* [Management of economic security of enterprises in competitive markets by a holistic approach]. *Adaptyvne upravlinnia pidpriemstvamy v umovakh neotekhnolohichnoho vidtvorennia* [Adaptive management of enterprises in terms of neotechnological reproduction]. Kyiv, FOP Maslakov Publ., 260 p.
9. Otenko, I. P., Ivashchenko, H. A. & Voronkov, D. K. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise]. Kharkiv, KhNEU Publ., 252 p.
10. Korchevska, L. O. (2020). *Adaptatsiini ta bifurkatsiini stratehii upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Adaptation and bifurcation strategies for managing the economic security of the enterprise]. *Akademichnyi ohliad* [Academic review], no. 1 (52), pp. 26–35.
11. Stoliarenko, O. O. (2012). *Analiz etapiv protsesu stratehichnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Analysis of the stages of the process of strategic management of economic security of the enterprise]. *Naukovyi visnyk NTU Ukrainy* [Scientific Bulletin of NTU of Ukraine], vol. 22.8, pp. 320–325.
12. Sait AT «Pivdennyi HZK» [The site of JSC «Southern GOK»]. Available at: <http://www.ugok.com.ua/ua>.
13. *Zvit pro upravlinnia AT «Pivdennyi HZK»* [Report on the management of JSC «Southern GOK»]. Available at: <https://ugok.com.ua/ua/reportsdoc.php>.
14. Ptashchenko, L. O. (2018). *Stratehichne ta innovatsiine zabezpechennia rozvytku systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [Strategic and innovative support for the development of the economic security of the enterprise]. Kyiv, Tsentr uchbovoi literatury Publ., 320 p.
15. Vivchar, O. I. *Kontseptualni pidkhody SRASE-metodyky pry diahnozytsii ta otsyntsi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Conceptual approaches of SACE-methods in diagnostics and assessment of economic security of enterprises]. Available at: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1955/3/Вівчар_стаття_Тернопіль.pdf.

Objective. *The objective of the article is to substantiate a theoretically significant approach to understanding the essence of the strategic management of the economic security of an enterprise and the choice of effective tools for assessing its effectiveness.*

Method. *To substantiate the results of the study, a set of methods is used, : imethods of theoretical analysis and synthesis, generalization, dynamic analysis, index method, graphical method. The theoretical and methodological base of the study contains the provisions of the theory of management, strategic management, strategic analysis, financial analysis.*

Results. *In the study, the identification of the subject and object of the economic security of the enterprise is carried out, the connection between the management of economic security and the strategic management of the enterprise and the set of the main functions of the latter are updated.*

Specifically, under the strategy of economic security of an enterprise, it is proposed to understand a comprehensive strategy related to strategies of a supporting type, designed to maintain the state of long-term economic security of both the entire enterprise and economic security in terms of local components (market, technical and technological, personnel, financial, etc.) .

The authors' vision of the algorithm for developing a strategy for the economic security of an enterprise is proposed. It presupposes the following sequential actions: setting the problem; team building; analysis of external and internal factors that generate threats; gradation of threats according to the level of consequences; threat impact forecast; assessment of resource potential; determination of methods, technologies and tools for implementing the economic security strategy; making a decision on a specific strategy, its financial justification; implementation of the company's economic security strategy.

In the course of a practical study, an analysis of the level of economic security of YuzhGOK JSC is made. To identify the economic security strategy of the plant for 2018-2020, a profile of economic security is compiled, the integral coefficient of economic security is calculated, and using the SPACE analysis, it has been found that the plant implements an aggressive economic security strategy, which is effective and adequate for the current business conditions. It has been established that an aggressive security strategy does not require changes, that is, strategic management should focus on the implementation of control and preventive functions that will ensure the preventive nature of strategic management and monitoring of the operating environment.

Key words: *strategic management, economic security, economic security strategy, strategic management of economic security, strategic management functions.*

Надійшла до редакції 02.05.2022

НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-46-59

JEL : A13, J44

УДК (338.487:339.13):005.334(045)

Богатирьова Г. А.,
канд. пед. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bohatyryova@donnuet.edu.ua

Горіна Г. О.,
д-р екон. наук,
професор

e-mail: gorina@donnuet.edu.ua

КРИЗОВІ ЯВИЩА ТА БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

UDC (338.487:339.13):005.334(045)

Bohatyryova G. A.,
PhD in Pedagogical Sciences,
Associate professor

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bohatyryova@donnuet.edu.ua

Gorina G. O.,
Grand PhD in Economic
Sciences,
Professor

e-mail: gorina@donnuet.edu.ua

CRISIS PHENOMENA AND SAFETY FACTORS IN THE TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE

***Мета.** Мета статті полягає у обґрунтуванні впливу кризових явищ на туристичну галузь України та необхідності розробки антикризових стратегій, які б дозволили мінімізувати вплив глобальних загроз на розвиток туристичної галузі України та сприяли їх розвитку у посткризовий період.*

***Методика.** Теоретико-методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії, теорії управління, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених в галузі маркетингу. У дослідженні використані методи, що забезпечують його логічну сутність — діалектичний метод наукового пізнання, метод системно-структурного аналізу, метод моделювання складних систем. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу.*

***Результати.** У статті авторами розглянуто вплив кризових явищ на структуру й обсяги туристичних потоків в Україні й зроблено висновок про їх негативний вплив на функціонування сфери туризму. Проаналізовано вплив кризових явищ на туристичну галузь України (мова йде про анексію Криму, пандемію COVID-19, російське вторгнення на територію України).*

Зазначено, що в умовах кризи важливим є розробка шляхів мінімізації впливу кризових явищ через запровадження антикризових стратегій розвитку туристичної галузі в Україні, в яких будуть враховані зовнішні й внутрішні негативні фактори, окреслені заходи, реаліза-

© Г. А. Богатирьова, Г. О. Горіна, 2022

ція яких дозволить перебороти наявні негативні тенденції в туристичній галузі. Зроблено висновок про те, що в умовах кризи відбувається повне переформатування звичних нам систем, формування нових соціальних та економічних стратегій, в основі яких повинен бути покладений використання інтелектуального і творчого потенціалу людської особистості.

Обґрунтовано важливість поєднання питань туризму і культури, адже вони виступають джерелом ідентичності в умовах глобалізації та кризових явищ.

Ключові слова: туризм, кризові явища, антикризові стратегії, ЮНЕСКО, культурна спадщина, мінімізація наслідків кризових явищ.

Постановка проблеми. Багата туристичними ресурсами Україна в сучасній кризовій ситуації потребує комплексного підходу до вирішення проблем розвитку туристичної галузі й пошуку шляхів мінімізації їх впливу. Мова йде про необхідність розробки антикризових стратегій розвитку, які б дозволили подолати відставання туристичної галузі України від провідних країн за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини виникнення ризиків в туризмі, їх джерела й механізми їх подолання досліджували вітчизняні вчені: О. В. Кокорев, О. П. Корольчук, В. Ф. Кифяк, О. О. Любінцева, Т. М. Ореховська, А. О. Овчарова, М. П. Мальська, Н. Мандюк та ін. Дослідження питань щодо шляхів подолання кризових ситуацій у туризмі запропоновано в працях І. Логунцової, В. Світлічної та ін. Цим проблемам присвячені роботи зарубіжних науковців і фахівців туристичного бізнесу: Дж. Хендерсона, Дж. Кушнаханна, Б. Річі, Ж. Сантана, Д. Гліссера, Дж. Годріча, Б. МакКерчера, Б. Чона, С. Холла та ін. В той же час, новизна проблематики та модифікація кожної наступної кризи у туризмі за своїми причинами та глибиною наслідків й практична відсутність двох абсолютно однакових кризових ситуацій розширюють межі наукових пошуків шляхів попередження, мінімізації впливу та подолання наслідків кризових явищ у туристичній галузі України.

Мета статті полягає у обґрунтуванні впливу кризових явищ на туристичну галузь України та необхідності розробки антикризових стратегій, які б дозволили мінімізувати вплив глобальних загроз на розвиток туристичної галузі України та сприяли їх розвитку у посткризовий період.

тичної галузі України та сприяли їх розвитку у посткризовий період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визнано, що туризм сьогодні став важливою складовою життя суспільства: економічного, політичного, соціального й культурного. Саме тому, туристична галузь відчуває на собі всі загрози й ризики, які функціонують також в умовах туристичного ринку. Вчені стверджують, що «природа туризму як соціального явища зумовлює його тісні взаємозв'язки із процесами, що проходять у межах регіональних спільнот та в окремих дестинаціях» [9].

Аналіз проблеми дозволяє стверджувати, що кризові явища та ситуації негативно позначаються на функціонуванні сфери туризму, яка, з одного боку, є одним із найбільш перспективних напрямів економічної діяльності, а з іншого — надзвичайно чутливою до дії деструктивних чинників різного походження. На думку вчених, «частота виникнення кризових явищ у туризмі дедалі вища, існує необхідність розробки універсальних антикризових стратегій у туризмі» [8].

Загрози безпеці суб'єктів туристичної діяльності, сучасні дослідники [2–4] визначають, як «поняття, що характеризує дію, процес або явище, в результаті яких виникає можливість зниження конкурентоспроможності туристичного продукту, що призводить до зменшення попиту на нього, недоотримання очікуваної величини прибутку або зазнання збитків підприємством» [6].

Кризові явища, які ми мали можливість спостерігати й переживати останнім часом в Україні спростили прогнозування вчених щодо розвитку сфери туризму, яка мала 4 % росту й повинна була їх зберігати за прогнозами до 2030 р. На жаль, дані прогнози не

справдилися, туристична сфера зазначала негативних змін у зв'язку з недостатнім фінансуванням туристичної інфраструктури, відсутністю можливостей для модернізації [7].

Важливим є той факт, що туризм є однією з провідних і найбільш динамічних галузей економіки і за швидкі темпи він визнаний економічним феноменом сторіччя. Для 38 % держав туризм — головне джерело доходу, а для 83 % країн туризм є одним з п'яти основних джерел доходу (рис. 1).

З'ясовано, що згідно прогнозів UNWTO у 2020 році кількість міжнародних туристів скоротилася на 20–30 % через коронавірус, порівняно з показниками 2019 року. Це, у свою чергу призвело до зниження надходжень від міжнародного туризму на 300–450 млрд. дол, що становить майже третину від отриманих коштів у 2019 році. Так, у 2020 році за даними ЮНВТО туристичні прибутті у світі зменшилися приблизно на 30 %, а в окремих регіонах європейського континенту

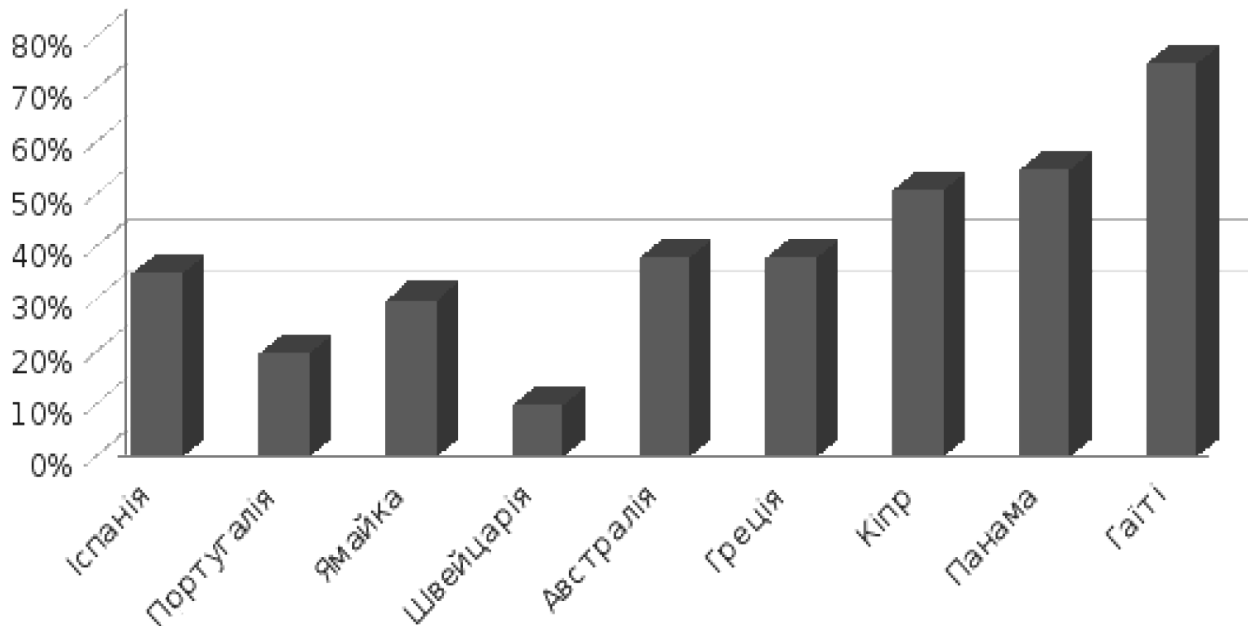

Рис. 1. Частина доходів від міжнародного туризму в деяких країнах в загальній сумі надходжень від експорту товарів і послуг (складено авторами на основі джерел [13–15])

зниження становило 70 % [13]. Якщо зробити аналіз ринкових тенденцій розвитку туристичної галузі, можна стверджувати, що це означає втрату від 5 до 7 років зростання.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації, вихід з кризи Covid-19 відбудеться протягом семи років, адже «всі кризові й нестабільні ситуації призвели до зменшення в'їзду та внутрішнього потоку відпочиваючих» [15].

Пандемія Covid-19 зіграла вирішальну роль в зменшенні кількості подорожей за кордон для людей у всьому світі, та, зокрема, в Україні. На сьогодні ми можемо лише оцінювати збитки спричинені карантинними заходами за останні півтора роки. Однак така ситуація стала поштовхом для відкриття нових туристичних ринків та стрімкого розвитку внутрішнього туризму [14].

Незаконна анексія Криму та збройне втручання на територіях Донецької та Луганської областей, здійснені Російською Федерацією у 2014 р., завдали потужних втрат економіці України. За оцінками експертів Центру економічної стратегії, сумарна вартість тимчасово втрачених Україною в АР Крим активів становить 135 млрд. дол. США.

Різке згорання туристичних потоків до Криму не лише зменшило прибутки Української авіації та авіаційних підприємств, а й призвело до збитковості інфраструктури вздовж автошляхів, які ведуть до тимчасово окупованого півострова.

Розвиток портів Азовського моря (Бердянськ та Маріуполь) опинився в зоні ризику через їхню наближеність до зони бойових дій та невизначеність безпеки проходження

через Керченську протоку. Відбулося перенесення вантажообороту на інші порти, насамперед Одеси, Іллічівська, Миколаєва, про що свідчить нарощування перевалки вантажів чорноморських портів України навіть у кризовий період: на 4,1 % — у 2014 р. та 1,9 % — у 2015 р., значною мірою за рахунок збільшення експорту зернових.

Втрата Криму для українських відпочивальників і туристів із «далекого закордоння» призвела до значних структурних змін у використанні рекреаційно-туристичного потенціалу регіонів півдня України, насамперед — узбережжя Чорного та Азовського морів. Так, у 2015 р., лише за офіційними даними, Одесу місцем відпочинку обрали 1,8 млн. осіб, що на 1 млн. більше, ніж у

2014 р. А в цілому Одеську область обрали близько 3 млн. осіб. У Херсонській області в 2015 р. відпочило 2,8 млн. туристів, а в 2016 р. — уже 3,5 млн. Якщо в 2014 р. 75 % туристів, що відвідали Одесу, були громадянами України, у 2015 р. їхня частка зменшилася до 57 %, натомість 36 % гостей прибули з країн Європи [19].

З кінця грудня 2019 року поява пандемії COVID-19 спричинила безпрецедентні глобальні кризи в галузі охорони здоров'я, надзвичайні соціальні ситуації та глибокі несприятливі наслідки для світової економіки й України у тому числі. Не є виключенням туристична сфера й індустрія послуг [8].

Індустрія туризму та відпочинку найбільше постраждала від COVID-19, оскільки

Рис. 2. Показники в'їзду іноземців в Україну та виїзду громадян України за кордон (складено авторами на основі джерел [17–19])

дана галузь належить до найбільш вразливих галузей у всьому світі вона сильно страждає від заходів, необхідних для стримування пандемії [9].

За підрахунками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), через пандемію кількість міжнародних подорожей лише у 2020 році скоротилася на 74 % в річному обчисленні або на 1 млрд. В Україні ринок упав ще більше — на 88 % [14]. Ця тенденція зберігається: у 2021 році кількість туристів, які приїхали в Україну, зменшилася на 9 % і становила трохи більше 3 млн. проти 13,7 млн. у 2019 році [15].

Літо-2021 в Україні свідчить, що підвищений попит на українські курорти ще тримається, хоча з поступовим відкриттям країн і пом'якшенням обмежень очікувано почав іти на спад. За даними Join UP, майже в шість

разів більше українців, ніж у 2020 році, провели відпустку в Одесі чи Львові.

На 73 % зріс попит на лікувальні курорти (Моршин, Трускавець, Східниця). При цьому загалом попит на відпочинок на українських курортах минулого літа знизився втричі порівняно з аналогічним періодом 2020 року.

Результати 2021 року свідчать, що попит на відпочинок в Україні почав падати, щойно країни дозволили в'їзд туристів та пом'якшили карантинні заходи. Тобто люди швидко знаходять більш вигідні варіанти за кордоном.

З одного боку, спрацьовує відкладений попит, а з іншого — ми ще не готові конкурувати з перевіреними популярними напрямками. Для виходу на новий рівень потрібна стратегічна робота держави із залучення учасників ринку.

В умовах кризових явищ, пов'язаних з впливом чинників пандемії COVID-19 туризм як складова інфраструктури будь-якої країни не лише співпрацює з іншими видами економічної діяльності, але й розвиває імідж країни, сприяє діловій співпраці та економічному зростанню у довгостроковій перспективі. Сьогодні кризові явища, які накопилися в туристичній сфері України (мова йде про анексію Криму, пандемію COVID-19, російське вторгнення на територію України) вимагають перегляду багатьох прогнозів і сценаріїв розвитку.

Разом з цим, туристична галузь демонструє у історичному аспекті стійкість до кризових явищ, прагнення й спроможність до відновлення через створення нових робочих місць після кризових ситуацій, активізацію міжнародного співробітництва тощо.

Велике значення має підтримка галузі на державному законодавчому рівні. Важливим є визначення й уточнення законом України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19» поняття «креативні індустрії». Сутність цього поняття трактується як «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження» [1]. В цьому ж законі вводиться поняття «креативний продукт» — «товари та послуги, що створені/надані за результатами культурного (мистецького) та/або креативного вираження і мають високу додану вартість» [1]. У даному контексті важливим є гармонізація національних стандартів України з міжнародними та європейськими нормативними документами, впровадження яких дозволило б покращити національний туристичний продукт та обслуговування споживачів туристичних послуг.

Для мінімізації впливу кризових явищ бажано представникам культурної та туристичної сфери постійно зустрічатися, а можливо й заснувати єдину Асоціацію, яка об'єднає обидва види діяльності.

Потрібно зауважити, що мінімізація наслідків кризових явищ, пов'язаних з панде-

мією характеризується зменшенням страху перед вірусами, послабленням обмежень, повернення ділових подорожей про свідчать темпи бронювання групових номерів, які показують зростання за перші три квартали 2022 року [13]. Це свідчить про толерантність споживачів туристичних послуг, коли споживання послуг залишається позитивним фактором для відновлення подорожей.

Російське вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року — це удар по міжнародному туризму на території України, адже під загрозу потрапив як в'їзний туризм в Україні, так виїзний. До причин, що перешкоджають розвитку в'їзного туризму на даний момент є:

— втрата значної частини туристичних об'єктів (історичних пам'яток, пам'яток культури, архітектури, релігійно-туристичних об'єктів, природно заповідного та лікувально-оздоровчого фонду) від розміщення окупаційних військ в місцях їх розміщення та руйнування у зонах проведення активних бойових дій;

— руйнування інфраструктури в районах проведення активних бойових дій;

— закриття повітряного простору для цивільної авіації;

— порушення логістики на території України;

— розміщення окупаційних військ на території областей, що є важливими туристичними центрами в Україні. Виїзний туризм в свою чергу теж зазнає негативних наслідків на території України, адже вже на сьогоднішній день більше 4 млн. населення України мігрували за межі України. Та частина населення, що залишилась в межах країни через кризу, що виникає внаслідок війни, напевно чи буде користуватись послугами турфірм для організації виїзного туризму [18].

З огляду на кризові ситуації в туристичній сфері було створено глобальний «Глобальний комітет з туризму», який розробив стратегічний план відновлення туристичної сфери [7]. Головним рушієм збереження та відновлення туристичної сфери був визначений внутрішній туризм. Організації, які входять до структури комітету представлені на рис. 3.

Рис. 3. Організація «Глобального кризового комітету з туризму» [7]

Розглядаючи туристичний сектор, можна сказати, що в Україні є всі умови, такі як «географічно зручне розташування, наявність значна кількість історико-культурних та природних заповідників, більш-менш розвинена інфраструктура, природні курорти, до складу яких входять лікувально-оздоровчі ресурси тощо» [12].

На сучасному етапі ключовим напрямом модернізації туристичної сфери є забезпечення безпеки туризму через мінімізацію впливу цих загроз на безпеку усіх учасників туристичного ринку та галузі в цілому. Значним резервом подолання кризових явищ є активне залучення інноваційної діяльності. Остання спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює постачання на ринок нових конкурентоспроможних інноваційних товарів і послуг. (рис. 4).

Військове вторгнення Росії на територію України має великі ризики для розвитку туристичної сфери, як для внутрішнього так і

для міжнародного туризму. Аналітики дають негативні прогнози щодо втрати доходів від туризму внаслідок цих дій, зокрема до 14 мільярдів доларів США в 2022 році [15].

Російська збройна агресія проти України завдала українській економіці значних матеріальних втрат: руйнування інфраструктури, знищення та пошкодження майна підприємств усіх форм власності.

Економіка України приречена тривалий час функціонувати в умовах постійного тиску, спричиненого агресивною політикою РФ, яка нарощує й урізноманітнює важелі деструктивного впливу на економічний розвиток в Україні. Відповідно, державна політика має зосереджуватися не лише на подоланні основних перешкод для стратегічно орієнтованого розвитку країни, зумовлених наслідками російської агресії, а й на створенні передумов стійкого розвитку на тлі високих та малопередбачуваних зовнішніх ризиків.

Нелінійність світового розвитку, світові соціально-економічні зрушення в наслідок

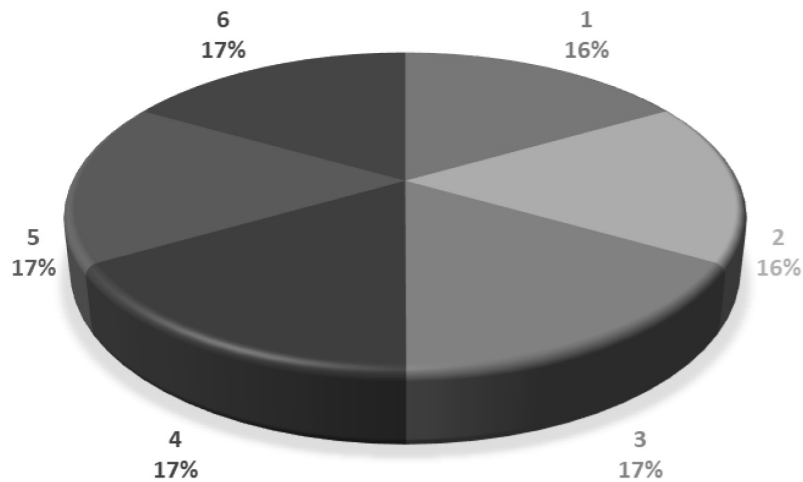

Рис. 4. Витрати України на міжнародний туризм
(% від світових) (складено авторами на основі [13])

пандемії, збройна агресія Росії проти України підтверджує, що сучасний світ вже зробив перший крок до принципово нової технологічної, економічної та соціальної реальності.

Відбувається повне переформатування звичних нам систем, формування нових соціальних та економічних стратегій. При цьому, потрібно зазначити, що зростає інтерес до цифровізації подорожей.

У нових умовах та країна отримає переваги в результаті технологічних і цифрових інновацій, в якій розвиваються, взаємодіють, удосконалюються і зростають усі складові економіки. Саме тому сучасний етап розвитку багатьох країн, зокрема і України, пов'язаний з безальтернативністю пошуку та переходу на нову модель економічного розвитку, в основу якої покладено використання інтелектуального і творчого потенціалу людської особистості.

Для підтримки української культури в умовах збройної агресії російської федерації Міністерством культури та інформаційної політики України спільно з Українським культурним фондом та ІТ-компанією «SoftServe» запускають платформу «Культурний простір» [17]. Важливо метою є збір доказів варварства російських окупантів, які стосуються культурної спадщини, саме тому важливо мати ресурс для належного документування воєнних злочинів проти людяності та об'єктів культурної спадщини. Ці матеріали можуть бути використані як докази для кримінального переслідування

причетних до злочинів відповідно до українського законодавства у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та спеціальному трибуналі після його створення [17].

Платформа передбачає збір інформації від українських діячів культури та установ і організацій культурного сектору, які потрапили у скрутне фінансове становище через війну та потребують допомоги, як для відновлення своєї діяльності, так і для реалізації ідей та проектів, що підкреслюють культурну цінність української ідентичності й можуть реалізовуватися під час воєнного стану та після перемоги України (рис. 5).

Ворожі артилерійські обстріли та бомбардування майже повністю зруйнували цілу низку українських міст: Маріуполь, Волноваха, Охтирку, Ізюм. Катастрофічних пошкоджень зазнали Харків, Суми, Чернігів. Від обстрілів страждають Київ, Миколаїв, Запоріжжя та інші міста.

Діяльність ЮНЕСКО в галузі культури охоплює такі сфери як збереження та відродження матеріальної і нематеріальної культурної спадщини (табл. 1); розвиток мистецтва; сприяння розвитку сучасних культур; сприяння поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження; поширення книг і читання шляхом сприяння розвитку книговидавничої справи; розвиток індустрії культури та розробка політики в галузі культури; захист авторських і суміжних прав; аналіз взаємозв'язку між культурою та

Рис. 5. Напрямки для збору інформації на платформі «Культурний простір»

Таблиця 1

Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні

№ з/п	Назва пам'ятки	Коли прийнято рішення
1	Архітектурний ансамбль Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (1864-1882 рр.),	На 25-й сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбувався 28.06.2011
2	Ансамбль історичного центру Львова	На 22-й конференції Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбувався 05.12.1998 р.
3	Архітектурний комплекс «Київ: Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами, Києво-Печерська Лавра».	На 14-й сесії Міжурядового комітету ЮНЕСКО (7–15 грудня 1990 р.)
4	Дуга Струве	На 34-й сесії ЮНЕСКО (липень 2005 р.)
5	Дерев'яні церкви польського та українського регіону Карпат	На 37-й сесії ЮНЕСКО (червень 2013 р.)

розвитком, врахування культурного фактора у розвитку суспільства; розвиток культурного плюралізму та міжкультурного діалогу.

До культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні у 2011 році включено історико-культурний центр — Архітектурний ансамбль Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (1864–1882 рр.), який представляє постромантичні тенденції в архітектурі Чернівців. Сьогодні в його стінах розташований Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Автор цього шедевр чеський архітектор і меценат Йозеф Главка, який створив шедевр архітектури як симбіоз стилів і культур різних народів, які населяли

цей регіон в різні часи. Вчені зауважують, що ця пам'ятка акорд краси і гармонії.

На засіданні 25 сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО архітектурний ансамбль під № 1330 включений до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за трьома критеріями (як історичний духовний центр, за поєднанням архітектурно-просторового вирішення; втіленням засобами пластичного мистецтва ідеалів людства). Ця пам'ятка відповідає духовному заповіту Йозефа Главки «Будьте щедрими і великодушними, творцями, а не руйнівниками» [13].

Ансамбль історичного центру Львова, який складається з частин, що репрезенту-

ють кілька історичних етапів формування міського середовища та різняться за характером культурної спадщини, яку містять:

1. Високий замок і Підзамче, де частково збереглися автентичні пам'ятки архітектури XIII–XVII століття.

2. Середмістя, яке виникло в середині XIV століття на території посаду княжого міста і є повністю збереженим зразком регулярного містобудування на території Східної Європи (ансамблево згармонізовані сакральні, громадські, житлово-ремісничі будівлі епохи ренесансу, що увібрали в себе релікти давніших будівельних конструкцій).

3. Ансамбль собору Святого Юра, в який входить: собор Святого Юра (1744–1770 рр.); митрополичий палац (1772–1774 рр.) капітульні будинки (1774–1866); дзвіниця (1828 р.); огорожа з двома брамами: «від базару» (1770 р.) та «від городу» (1772 р.).

Собору Святого Юра є одним з кращих архітектурних ансамблів України доби пізнього бароко.

Об'єкт всесвітньої спадщини «Ансамбль історичного центру Львова» є унікальним зразком містобудівельного середовища, результатом взаємовпливу різних за походженням містобудівельних традицій та цілеспрямованої урбаністичної діяльності, осередком архітектурно-мистецьких шедеврів найвищої якості, неповторність яких зумовлена симбіозом стилів і традицій місцевого, східного, західноєвропейського культурних кіл. З них до унікальних здобутків належать святині княжої доби, ансамблі епохи ренесансу, пам'ятки архітектури та скульптурної пластики бароко та рококо, окремі напрямки стилю модерн, зокрема, сецесії та українського модерну.

Ансамбль Києво-Печерської лаври є визначною пам'яткою історії та архітектури Середньовіччя та Ранньомодерного часу (Київської Русі та доби Гетьманщини), однією з найбільших святинь православ'я України та Східної Європи. Розташований на плато високого правого берега ріки Дніпро, ансамбль Лаври формувався протягом багатьох століть в органічному поєднанні з ландшафтом та відіграє роль загальноміської містобудівної домінанти. До складу архітек-

турного ансамблю Києво-Печерської Лаври входять унікальні наземні та підземні храми XI–XIX ст., комплекси печер з лабіринтами довжиною понад 600 метрів, а також житлові та господарчі будівлі XVII–XIX століть.

Дуга Струве — це мережа триангуляційних пунктів, що простяглася на 2820 км по території десяти європейських країн від Хаммерфеста в Норвегії до Чорного моря. Ці опорні пункти спостереження були закладені в період 1816-1855 рр. астрономом Фрідріхом Вільгельмом Георгом Струве, який здійснив таким чином перше достовірне дослідження великого сегмента дуги земного меридіана. Це дозволило точно встановити розмір та форму нашої планети, що стало важливим кроком у розвитку наук про Землю та топографічного картування. В об'єкт всесвітньої спадщини увійшли 34 таких пункти (ті, що найкраще збереглися до теперішнього часу), які марковані на місцевості різними засобами, як наприклад: заглиблення, видовбані в скелях, залізні хрести, піраміди з каміння чи спеціально встановленіobelіски.

Усі чотири пункти Геодезичної Дуги Струве, які знаходяться на території України, включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та перебувають під охороною відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

В Україні збереглась велика кількість унікальних об'єктів культурної дерев'яної архітектури, яка займає особливе місце в історико-культурній спадщині держави. Визначний характер храмового будівництва знайшов тут поєднання з народними будівельними традиціями, які своїм корінням сягають давніх дохристиянських часів. За підрахунками спеціалістів це понад 1,9 тис. об'єктів дерев'яної сакральної архітектури. Пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури збереглися практично на всій території держави. Їх переважна більшість розташовується у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Велика кількість пам'яток української дерев'яної сакральної архітектури розташована на території прикордонних областей Республіки Польща.

В період 2008–2012 роках тривала робота спільної польсько-української групи спеціалістів, яка створена Міністерствами культури обох країн, і в червні 2013 р. відповідно до рішення Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Дерев'яні церкви польського та українського регіону Карпат» було внесене до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

З українського боку це наступні об'єкти:

1. Ансамбль пам'ятки архітектури 1745 р. церкви Собору св. Архистратига Михайла в с. Ужку, Великоберезнянського р-ну, Закарпатської обл.

2. Ансамбль пам'ятки архітектури 1813-1824 рр. церкви Вознесіння Господнього (Струківської) в с. Ясіні, Рахівського р-ну, Закарпатської обл.

3. Ансамбль пам'ятки архітектури 1808 р. церкви Різдва Пресвятої Богородиці в с. Нижньому Вербіжі, Коломийського р-ну, Івано-Франківської обл.

4. Ансамбль пам'ятки архітектури 1598 р. церкви Зіслання Святого Духа в м. Рогатині, Івано-Франківської обл.

5. Ансамбль пам'ятки архітектури 1670-1678 рр. церкви св. Юра в м. Дрогобичі, Львівської обл.

6. Пам'ятка архітектури 1720 р. церква Пресвятої Трійці в м. Жовкві, Львівської обл.

7. Ансамбль пам'ятки архітектури 1502-1600 рр. церкви Зіслання Святого Духа в с. Потеличі, Жовківського р-ну, Львівської обл.

8. Ансамбль пам'ятки архітектури 1838-1902 рр. церкви Собору Пресвятої Богородиці в с. Маткові, Турківського р-ну, Львівської обл.

Об'єкти, внесені в Список, є найкраще збереженими прикладами дерев'яних церков різних типів, які розташовані уздовж північного краю Карпат. Більшість церков містять унікальні взірці мистецького оформлення (іконостаси, ікони), які відповідають процесу переходу європейського мистецтва від готики до пізнього бароко та сучасності і є рідкісними музейними цінностями.

Сьогодні відомо про руйнування наступних пам'яток російськими загарбниками:

— будівля краєзнавчого музею в Охтирці;

— музей українських старожитностей у Чернігові;

— кінотеатр Щорса у Чернігові;

— садиба Попова у Запорізькій області;

— Святогорська Лавра;

— будівля Харківського національного університету;

— будинок «Слово» у Харкові;

— Пресвятої Богородиці XIX століття на Житомирщині;

— музей з роботами Марії Приймаченко на Київщині тощо [7].

З метою забезпечення розвитку культурного розмаїття, збереження й оцінки культурної та історичної спадщини робляться перші іміджеві кроки. Наприклад, проєкт #МандруйУкраїною, який передбачає стратегію промоції України за кордоном, рекламні програми з розвитку туризму. Основною метою цих проєктів є мета зробити туристичний бренд України прибутковим. Тоді й почнуться глобальні зміни на ринку українського туризму.

Потрібно враховувати той факт, що в постпандемічному суспільстві можуть змінитися звички людей щодо їжі, спілкування, фізичного навантаження, проведення відпусток та вільного часу, ставлення до людських цінностей тощо. Можна говорити про те, що «ковідний тиск» відкриває нові можливості для розвитку сфери туризму, наприклад посилення ролі цифровізації.

На цих засадах можна будувати антикризові стратегії розвитку туристичної галузі в Україні, які будуть враховувати зовнішні й внутрішні негативні фактори, що можуть виступати джерелом виникнення кризових явищ; будуть окреслені шляхи та заходи їх реалізації (рис. 6).

Для реалізації стратегій важливою є державна регіональна політика, яка відображена в Стратегіях розвитку регіонів до 2027 року. В них червоною ниткою проходять пріоритети розвитку туризму та культури, а особливо культурно-креативних індустрій, як значимих економічних чинників розвитку територій і країни в цілому.

Питання туризму і культури повинні бути нерозривно пов'язаними, адже вони ви-

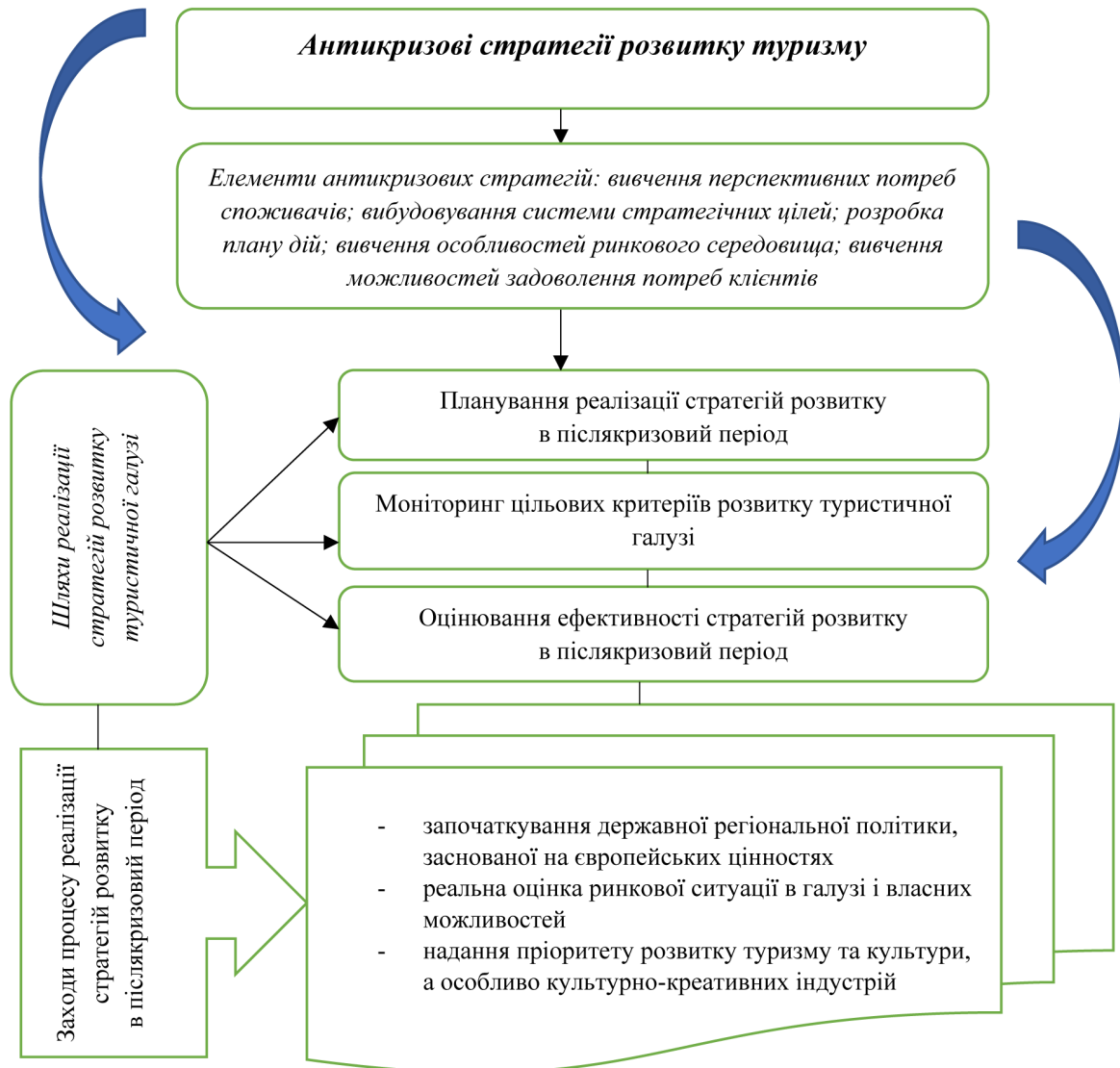

Рис. 6. Антикризові стратегії розвитку туризму (розроблено авторами)

ступають джерелом ідентичності в умовах глобалізації та кризових явищ. Зокрема, у звіті Всесвітньої туристичної організації зазначено, що близько 40 % туристів визначає ціль своєї подорожі на основі культурної пропозиції [15]. Поєднання культури та туризму може бути потужним рушієм економічного розвитку, але переваги такого зв'язку виходять далеко за межі економічних показників: подорож із ціллю ознайомитися з культурою та мистецтвом інших людей означає розширення кругозору, отримання нових знань, встановлення нових культурних зв'язків та збереження культурної спадщини [19].

Зростання рівня освіти, увага до особистісного розвитку, зростання значення нематеріальної культури виступають значущими безпековими факторами розвитку туристич-

ної галузі. Завдяки реалізації антикризових стратегій відбуватиметься зростання мобільності громадян у напрямку забезпечення доступу до інших культур, до інформації про інші культури за допомогою сучасних інноваційних технологій. Регіони, які зазнали впливу кризових ситуацій зможуть завдяки цим факторам скоріше відновити свою територію, сконструювати та презентувати свою ідентичність через розробку відповідних програм реставрації архітектурних пам'яток, відкриття нових музеїв, скансенів, ресторанів традиційної кухні тощо.

Висновки. Українські культура та креативні індустрії є потужними чинниками розвитку суспільства в період кризових явищ. Відновлення туристичної галузі через реалізації антикризових стратегій повинно ба-

зуватися на культурному компоненту, який є складовою зовнішнього та внутрішнього туризму в Україні.

Виконання програми ЄС «Креативна Європа», підтримка програм міжкультурного та міжнаціонального діалогу, поширення успішного міжнародного і національного досвіду, імплементація Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини та заохочення різноманітних форм культурного самовираження стане стимулом для мінімізації наслідків військової агресії та пандемії в Україні.

Список літератури

1. Закон України «Про підтримку культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу через карантин пов'язаний із поширенням COVID-19» / 16.06.2020. Верховна Рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text> (дата звернення 25.04.2022).
2. Кирилюк І. М. Безпека у туризмі як чинник сталого розвитку туризму / *збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції*. 14 червня 2019 р., м. Острог К. : ТОВ «Видавничий дім «Ар-тЕк», 2019. С. 157–160.
3. Кожухівська Р. (2022). Організація безпеки підприємницької діяльності в туризмі. *Економіка та суспільство*. (36). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-11>.
4. Москвічова О. С., Буряченко О. В. (2021). Складові системи економічної безпеки туристичних дестинацій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип. 17. Т. 2. С. 159–167.
5. Про туризм. Закон України 324/95-ВР у редакції від 16.10.2020, підстава — 124-ІХ. Верховна Рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.04.2022).
6. Жаліло Я. А., Базиліук Я. Б., Собкевич О. В. та ін. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / (за наук. ред. д.е.н. Я. А. Жаліла). К. : НІСД, 2022. 67 с.
7. Туристичний барометр 2020. Київ. 2021. URL: <https://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-statistics-barometer-2020.pdf> (дата звернення 25.04.2022).
8. Чвертко, Л., Кирилюк, І. (2021). Загрози економічній безпеці туристичної галузі України в умовах сучасних викликів. *Соціальна економіка*, №62, С. 51–63. URL: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-05> (дата звернення 05.04.2022).
9. Чубрей О. С., Зарубіна А. В., Голубець І. М. (2022). Ринок туризму: пандемічні проблеми та новітні перспективи. *Наукові перспективи*. Вип. 1(19). С. 391–403. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-391-403](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-391-403) (дата звернення 05.06.2022).
10. Шаповал В., Бондаренко Л., Белобородова М. (2021). Шляхи подолання кризи в туристичному секторі в умовах карантинних обмежень. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. № 8. С. 15–21. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.8.2> (дата звернення 05.04.2022).
11. Школа І. М., Ореховська Т. М., Корольчук О. П. Розвиток туристичного бізнесу : навч. посіб. URL: http://tourlib.net/books_ukr/shkola3-3.htm (дата звернення: 23.05.22).
12. Якименко-Терещенко Н., Корюгін А., Бикова М. (2022). Перспективи відновлення економічного потенціалу суб'єктів індустрії туризму і гостинності в Україні. *Економіка та суспільство*, (35). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40> (дата звернення 10.06.2022).
13. UNWTO [офіційний сайт]. URL : <https://www.unwto.org> (дата звернення: 20.05.2022).
14. UNWTO. World Tourism Barometer. 2021. URL : <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> (дата звернення: 04.05.2022).
15. UNCTAD. COVID-19 and tourism an update. 2021, UNCTAD. 23 p. URL : <https://unctad.org/webflyer/covid-19-and-tourism-update> (дата звернення: 20.05.2022).
16. Викрадені та втрачені культурні цінності. URL : <https://mkip.gov.ua/content/vikradeni-ta-vtracheni-kulturni-cinnosti.html> (дата звернення: 20.05.2022).

17. Кримінальна відповідальність за злочини РФ проти культурної спадщини України. URL : <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2022).

18. Monthly Travel Data Report. Available at: <https://www.ustravel.org/research/mon-thly-travel-data-report> (дата звернення: 20.05.2022).

19. The World Bank. International Tourism Receipts, data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD Accessed 25 Oct. 2021. (дата звернення: 24.04.2022).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine ‘About supporting culture, creative industries, tourism, small and medium-sized businesses due to quarantine related to the spread of COVID-19». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text>.

2. Kyryliuk, I. M. (2019). *Bezpeka u turyzmi yak chynnyk staloho rozvytku turyzmu* [Security in tourism as a factor of sustainable tourism development]. *Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, Ostroh, June 14, 2019*. Kyiv, TOV Vydavnychi Dim ArtEk Publ., pp. 157–160.

3. Kozhukhivska, R. (2022). *Orhanizatsiia bezpeky pidpriemnytskoi diialnosti v turyzmi* [Organization of business security in tourism]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], no. 36. Available at: doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-11.

4. Moskvichova, O. S., Buriachenko, O. V. (2021). *Skladovi systemy ekonomichnoi bezpeky turystychnykh destynatsii* [Components of the economic security system of tourist destinations]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu* [Actual problems of the economic development of the region], issue 17, vol. 2, pp. 159–167.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020). The Law of Ukraine ‘About tourism’. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Zhalilo, Ya. A., Bazyliuk, Ya. B., Sobkevych, O. V. & oth. (2022). *Stratehichna tsina rosiiskoi ahresii dlia ekonomiky Ukrainy* [The strategic price of Russian aggression for Ukraine’s economy]. Kyiv, NISS Publ., 67 p.

7. *Turystychnyi barometr 2020* [Tourist barometer 2020]. Kyiv. Available at: <https://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-statistics-barometer-2020.pdf>. (Accessed 25 April 2022).

8. Chvertko, L., Kyryliuk, I. (2021). *Zahrozy ekonomichnii bezpetsi turystychnoi haluzi Ukrainy v umovakh suchasnykh vyklykiv* [Threats to the economic security of Ukraine’s tourism industry in the face of modern challenges]. *Sotsialna ekonomika* [Social economy], no. 62, pp. 51–63. Available at: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-05>. (Accessed 05 April 2022).

9. Chubrei, O. S., Zarubina, A. V., Holubets, I. M. (2022). *Rynok turyzmu: pandemichni problemy ta novitni perspektyvy* [Tourism market: pandemic problems and latest prospects]. *Naukovi perspektyvy* [Scientific prospects], issue 19, pp. 391–403. Available at: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-391-403](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-391-403). (Accessed 05 June 2022).

10. Shapoval, V., Bondarenko, L., Bieloborodova, M. (2021). *Shliakhy podolannia kryzy v turystychnomu sektori v umovakh karantynnykh obmezhen* [Ways to overcome the crisis in the tourism sector under quarantine restrictions]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika* [Taurian Scientific Bulletin. Series: Economy], no. 8, pp. 15–21. Available at: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.8.2>. (Accessed 05 April 2022).

11. Shkola, I. M., Orekhovska, T. M., Korolchuk, O. P. *Rozvytok turystychnoho biznesu* [Tourism business development]. Available at: http://tourlib.net/books_ukr/shkola3-3.htm. (Accessed 23 May 2022).

12. Yakymenko-Tereshchenko, N., Koriuhin, A., Bykova, M. (2022). *Perspektyvy vidnovlennia ekonomichnoho potentsialu subiektiv industrii turyzmu i hostynnosti v Ukraini* [Prospects for restoring the economic potential of the tourism and hospitality industry in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], no. 35. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40>. (Accessed 10 June 2022).

13. UNWTO [official site]. Available at: <https://www.unwto.org>. (Accessed 20 May 2022).

14. UNWTO. World Tourism Barometer. 2021. Available at: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>. (Accessed 04 May 2022).

15. UNCTAD. COVID-19 and tourism an update. 2021, UNCTAD. 23 p. Available at: <https://unctad.org/webflyer/covid-19-and-tourism-update>. (Accessed 20 April 2022).

16. Vykradeni ta vtracheni kulturni tsinnosti [Stolen and lost cultural values]. Available at: <https://mkip.gov.ua/content/vikradeni-ta-vtracheni-kulturni-cinnosti.html>. (Accessed 20 May 2022).

17. Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny RF proty kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Criminal responsibility for the crimes of the Russia Federation against the cultural heritage of Ukraine]. Available at: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>. (Accessed 20 May 2022).

18. Monthly Travel Data Report. Available at: <https://www.ustravel.org/research/monthly-travel-data-report>. (Accessed 20 May 2022).

19. The World Bank. International Tourism Receipts, Available at: data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD. (Accessed 24 May 2022).

Objective. *The objective of the article is to substantiate the impact of crisis phenomena on the tourism industry of Ukraine and the need to develop anti-crisis strategies that would minimize the impact of global threats on the development of Ukraine's tourism industry and promote their development in the post-crisis period.*

Methods. *The theoretical and methodological basis of the study is the provisions of modern economic theory, management theory, and scientific works of domestic and foreign scientists in the field of marketing. The methods used to ensure its logical essence are the following: the dialectical method of scientific knowledge, the method of system-structural analysis, the method of modeling complex systems. The solution of the tasks set in the article is carried out with the help of the following general and special research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach.*

Results. *The authors consider the impact of the crisis on the structure and volume of tourist flows in Ukraine. It is concluded that their negative impact on the functioning of tourism (we are talking about the annexation of Crimea, the COVID-19 pandemic, the Russian invasion of Ukraine).*

It is noted that in times of crisis it is important to develop ways to minimize the impact of crisis phenomena by means of introduction of anti-crisis strategies for tourism in Ukraine, which will take into account external and internal negative factors, outlined measures, the implementation of which will overcome the existing negative trends and consequences of the crisis in the tourism industry. It is concluded that in the crisis period there is a complete reformatting of our usual systems, the formation of new social and economic strategies, which should be based on the principle of using the intellectual and creative potential of the human personality.

The importance of combining tourism and culture is substantiated, as they are a source of identity in the context of globalization and crisis. The safety factors of minimizing the impact of crisis phenomena in the tourism industry of Ukraine are indicated,

Key words: *tourism, crisis phenomena, anti-crisis strategies, UNESCO, cultural heritage, minimization of consequences of crisis phenomena.*

Надійшла до редакції 19.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-60-69

JEL : O33, L11

УДК 330.341.1

Бочарова Ю. Г.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Лижник Ю. Б.,
старший викладач

e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА БЕЗПЕКОВИХ ПАРАМЕТРІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ

UDC 330.341.1

Bocharova Yu. H.,
Grand PhD
in Economic sciences,
Associate Professor
Lyzhnyk Yu. B.,
Senior Lecturer

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua
e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

RATING ASSESSMENT OF SECURITY PARAMETERS OF INNOVATION ECOSYSTEM OF UKRAINE FUNCTIONING

Мета — спираючись на світовий досвід визначення параметрів функціонування інноваційних систем та рейтингової оцінки безпекових параметрів, дослідити сучасний стан інноваційної екосистеми України; визначити основні безпекові параметри, що можуть бути застосовані для практичної оцінки інноваційних екосистем та провести практичну оцінку різних галузей економіки України за рівнем пріоритетності їх участі у формуванні інноваційної екосистеми.

Методи. Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: аналізу (для дослідження динаміки інноваційних процесів у розрізі галузей економіки України), порівняння та синтезу (для дослідження пропонувані іншими авторами параметрів безпеки галузей для формування переліку параметрів оцінки безпеки інноваційних екосистем), нормування економічних даних, розрахунку індексів і рейтингових оцінок та графічні (для побудови інноваційних безпекових рейтингів порівнювальних галузей України).

Результати. Було запропоновано три основних групи показників оцінки безпекових параметрів функціонування інноваційної екосистеми України, які в свою чергу складаються з 12 показників оцінки безпечності даного виду економічної діяльності для включення його в інноваційну екосистему та для інвестування інновацій у цій галузі. Перевагою пропонуваного переліку показників є те, що, з одного боку, він спирається саме на безпекові параметри, пропонувані іншими авторами для оцінки інвестиційних процесів, а, з іншого боку, враховує існуючі в Україні показники статистичної звітності щодо інноваційних процесів, що дозволяє використовувати наявні дані статистичної звітності Держкомстату.

Було побудовану рейтингову оцінку 60 видів економічної діяльності України за пропонуваним підходом (як по кожній групі показників так і по інтегральному рейтингу), ви-

© Ю. Г. Бочарова, Ю. Б. Лижник, 2022

значені три сфери економічної діяльності з найвищим значенням безпекових параметрів (наукові дослідження; виробництво комп'ютерів; фармацевтичне виробництво) в рамках інноваційної екосистеми України та перспективні галузі формування основних напрямків подальшого розвитку інноваційної екосистеми України.

Ключові слова: інноваційна екосистема, рейтингова оцінка, безпекові параметри, інноваційний розвиток, інноваційно активні підприємства, рейтинг галузей.

Постановка проблеми. Однією з ключових тенденцій сучасного розвитку світового господарства є розгортання процесів глобалізації, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних, політичних та соціально-культурних відносин, трансформують напрями і визначають тенденції розвитку національних економік [1].

Формування середовища, сприятливого для успішного розвитку інновацій, входить до пріоритетів багатьох країн світу. Досягти цього можливо за умови інноваційного розвитку економіки, фундаментом якої є формування інноваційної інфраструктури, яка найбільш ефективно об'єднується саме в межах інноваційних екосистем.

Побудова інноваційної екосистеми в Україні є одним із першочергових завдань, що входить до Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [2].

Досвід розвинених країн світу свідчить, що сучасні стратегії розвитку мають ґрунтуватися на принципах інноваційності та прогресивних екологічних стандартах, що дозволить оптимізувати відповідний спектр витрат у віддаленій перспективі [3].

Саме це передумовлює потребу в дослідженні особливостей функціонування та розвитку інноваційних екосистем в Україні, зокрема стосовно оцінки безпекових параметрів їх функціонування.

Дослідження економічної безпеки ґрунтуються на використанні різноманітних підходів, дослідження яких дозволяє виділити найбільш поширені серед них: ресурсно-функціональний, відтворювальний, ціннісний, концептуальний, комплексний, системний підходи [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного розвитку економіки стосувалася значна кількість досліджень зарубіжних та українських науковців.

Дослідженнями теоретичних та практичних аспектів та особливостей формування і розвитку інноваційних екосистем займалися такі зарубіжні науковці, як: Л. Лідесдорф, А. Брамвелл, П. Ванг, Х. Брачик, Ф. Кук, Г. Етцкович, К. Сейбл.

Серед вітчизняних дослідників діяльності інноваційних екосистем варто виділити В. Александрову, З. Варналій, І. Брікову, О. Марченко, М. Данилович, О. Христенко, В. Реутова, Л. Федулова, тощо.

Основні положення сучасної теорії інновацій закладено М. Кондратьєвим, С. Кузнецем, Г. Меншем, М. Туган-Барановським.

Одним із засновників аналогії біологічних екосистем в економіці є М. Ротшильд, більш широке використання терміна «екосистема» в інноваційному контексті запровадив Дж. Мур. Основні аспекти розвитку інноваційних екосистем висвітлено у працях Р. Аднера, А. Брамвелла, Н. Хепберна, П. Глура, М. Рассел, Г. Хоровітта та ін.

Стосовно методичного інструментарію оцінювання параметрів економічної безпеки, то основні наукові нароби в цьому напрямку зробили: У. Мітчелл, У. Персонс, В. Капіш, М. Дудін та ін.

Незважаючи на вагомий внесок науковців по окремим складовим обраної тематики дослідження, проте саме стосовно практичного оцінювання безпечових параметрів інноваційних екосистем, то кількість наукових робіт у даному напрямку доволі незначна.

Мета статті — спираючись на світовий досвід визначення параметрів функціонування інноваційних систем та рейтингової оцінки безпекових параметрів, дослідити сучасний стан інноваційної екосистеми України; визначити основні безпекові параметри, що можуть бути застосовані для практичної оцінки інноваційних екосистем та провести практичну оцінку різних галузей економіки

України за рівнем пріоритетності їх участі у формуванні інноваційної екосистеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна екосистема — це синергія держави, підприємницького та дослідницького середовища з використанням організаційних, нормативних, навчально-методичних та фінансових ресурсів і запровадження механізму передачі знань з метою трансформації в інноваційні продукти [5].

Технологічна екосистема України за даними Ukrainian Tech Ecosystem [6] включає в себе наступні класи об'єктів: Продуктові компанії (виробники товарів); Сервісні компанії (виробники інноваційних послуг); Інвесторів, включаючи венчурних; ІТ-освіту; R&D-центри (центри розробки програмного забезпечення); Акселератори (pre-seed/seed інвестори), спільноти та коворкінги.

Безпекова складова управління інноваційно активними підприємствами — це аналіз ризиків, загроз та небезпек і розроблення пропозицій для їх мінімізації або нейтралізації впливу, або уникнення [7].

Основною метою визначення безпекових параметрів управління інноваційно активними підприємствами є забезпечення інформаційної та економічної безпеки, які дозволяють зберегти право власності на інноваційну продукцію.

О. М. Грибіненко пропонує наступні Інвестиційно-інноваційні безпекові індикатори: валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП (GFCF); прямі іноземні інвестиції (чистий потік), % до ВВП (FDI); витрати на НДДКР, % до ВВП (R&Dexp); число спеціалістів, що вик. НДДКР, на 1 млн. нас.(R&Dsp); високо- та середньо технологічний сектор в промисловості, % (MHVA); високотехнологічний товарний експорт, % до загального експорту (MHEX) [4].

Якщо узагальнити наведені показники та виділити з них саме інноваційну складову, то можна окреслити наступні напрямки формування безпекових параметрів інноваційних екосистем:

— динаміка зміни обсягів інвестування інноваційної діяльності та/або витрат на інновації;

— кількості спеціалістів НДДКР;

— виробництва та експорту інноваційної продукції.

Виділяють два основних напрямки функціонування інноваційних екосистем: екосистеми, організовані навколо фокусної фірми або фокусної ціннісної інновації; екосистеми як середовища або віртуальні платформи, навколо яких організовується діяльність різних зацікавлених сторін, та які утворюються на різних просторових рівнях без прив'язки до фокусних фірм чи інновацій [8].

Відповідно до класифікації об'єктів технологічної екосистеми України, що була наведена вище, до першої групи відносяться продуктові та сервісні компанії, а до другій — всі інші, окрім власне інвесторів, які виносяться за межі цього групування.

Зважаючи на це, з точки зору безпеки інноваційні екосистеми першого типу можна розглядати у межах певних підприємств, а інноваційні екосистеми першого типу — як галузеві чи міжгалузеві об'єднання, можна виділити основні показники для формування безпекових параметрів інноваційної екосистеми України:

— кількість інноваційно активних підприємств (в кількісному та відсоткових значеннях);

— витрати на інноваційну діяльність (у вартісному та відсотковому обсязі у розрізі: НДР власними силами підприємств, сторонніми організаціями та інших витрат на інновації, за винятком НДР);

— обсяг реалізованої інноваційної продукції (у вартісному та відсотковому обсязі у розрізі: інноваційної продукції; продукції нової для ринку та продукції, нової для підприємств).

Такі параметри можуть застосовуватися у розрізі економічних видів діяльності або у розрізі регіонів впровадження інновацій. З'ясуємо за якими саме видами діяльності відбулися найбільші та найменші втрати кількості інноваційно активних підприємств (за жодним з видів економічної діяльності не було додатної зміни за цим показником протягом 2018–2020 рр.)

На рис. 1 наведено перші десять видів економічної діяльності за якими були найбільші зменшення кількості інноваційно активних підприємств протягом 2018–2020 рр.

Як бачимо, до цієї групи потрапили: виробництво кіно- та аудіо- продукції; телевізійне та радіомовлення; видавнича та поліграфічна діяльність; страхування та фі-

Рис. 1. Види економічної діяльності, за якими були найбільші зменшення кількості інноваційно активних підприємств протягом 2018–2020 рр. (за даними Державної служби статистики України [9])

нансові послуги; рекламна діяльність; обробка відходів. Саме з цих галузей відбувся найбільший відтік фірм-інноваторів протягом 2018–2020 рр. Як бачимо, більшість з них відносяться до сфери послуг.

На рис. 2 наведено перші десять видів економічної діяльності за якими були найменші зниження кількості інноваційно активних підприємств протягом 2018–2020 рр. Тобто на фоні загального зниження кількості інноваційно активних підприємств, саме у цих видах економічної діяльності воно було не настільки значним: наукові дослідження; виробництво комп'ютерів; виробництво устаткування, машин та транспортних засобів; фармацевтичне виробництво; нафтопереробне та хімічне виробництво; виробництво тютюнових виробів.

Отже, при загальній негативній динаміці зміни досліджуваного параметру безпеки, саме ці визначені види економічної діяль-

ності залишалися відносно безпечними для інноваторів. Варто звернути увагу, що всі визначені види діяльності у вершині безпечного рейтингу відносяться до промисловості.

Станом на 2018 р. фармацевтична промисловість була інноваційним лідером завдяки витратам на внутрішні ДіР та зовнішні запозичення, а також виробництву інноваційної продукції. також високі рейтинги мали виробництво машин і устаткування виробництво електричного устаткування, виробництво комп'ютерів, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, металургійне виробництво [7].

Хоча цей рейтинг було складено в ситуації зростаючої інноваційною активності, а зараз наявна зворотна тенденція, проте саме галузі-лідери майже не змінилися (по першій групі параметрів у рейтингу 2020р. порівняно з рейтингом 2018р. відсутнє лише

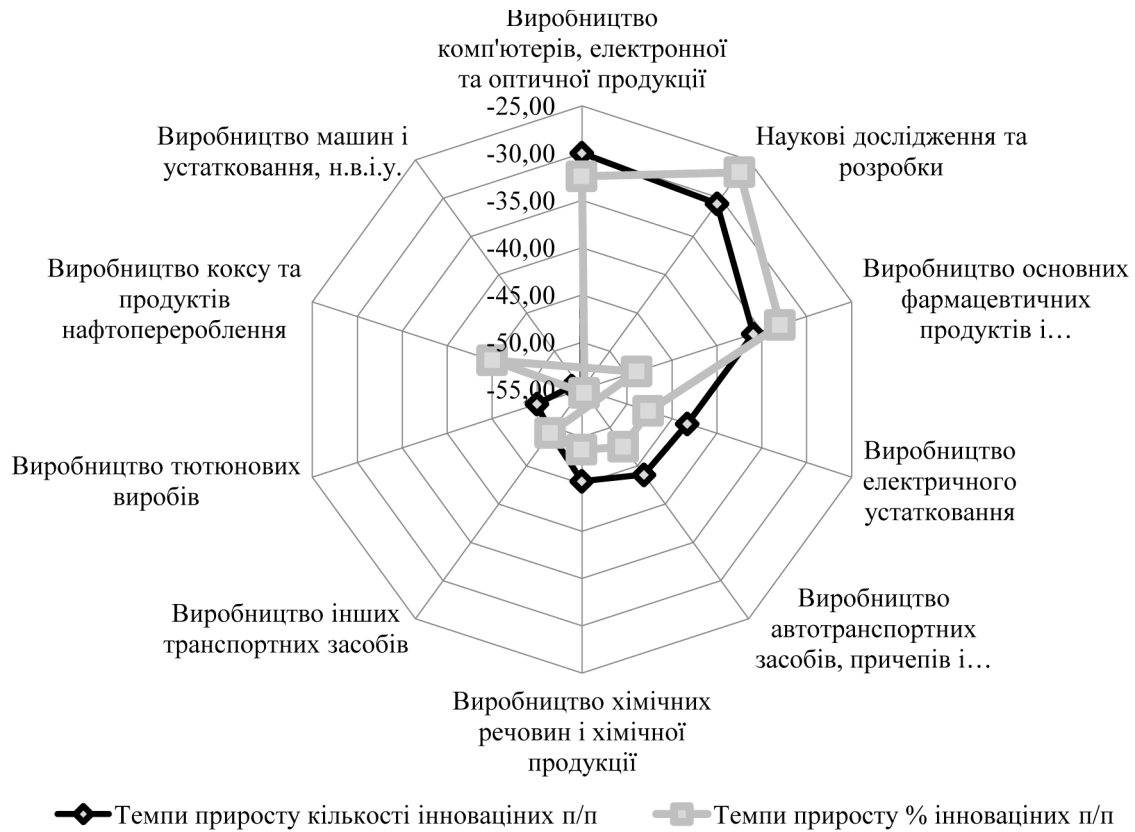

Рис. 2. Види економічної діяльності, за якими були найменші зниження кількості інноваційно активних підприємств протягом 2018–2020 рр. (за даними Державної служби статистики України [9])

металургійне виробництво, що підтверджує попередній висновок про високу оцінку параметрів безпеки інновацій саме за цими видами економічної діяльності.

По наступній групі безпекових показників — витрат на інновації в цілому по економіці України майже за всіма показниками також наявна негативна динаміка протягом 2018–2020 рр.

Загалом по Україні зниження витрат на інновації становило 6,8 %; витрати на НДР, виконані власними силами підприємств знизилися на 15,9 %; витрати на власні НДР у відсотках до загального обсягу витрат на інновації відповідного виду економічної діяльності знизилися на 9,9 %. Витрати по НДР, що виконувалися силами інших підприємств знизилися у грошовому та відсотковому обсязі на 18,9 % та 13 % відповідно. Інші витрати на інновації за виключенням НДР у грошовому виразі залишилися майже незмінними (знизилися на 0,3 %), а у відсотковому до загального обсягу витрат на інновації відповідного виду економічної діяльності зросли на 7 %.

Для забезпечення порівняльності з попередньою групою показників переведемо їх у безрозмірний вигляд та обчислимо інтегральний критерій за витратною групою показників — рис. 3.

Як бачимо з рис. 3, за попереднім рейтингом високі позиції збігаються лише у галузях: фармацевтичне виробництво; виробництво тютюнових виробів.

Причому є дві галузі, що мали найгірші оцінки за попереднім рейтингом, проте в цьому потрапили у найкращі позиції: рекламна діяльність; фінансові послуги.

І остання, але одна з найбільш важливих груп безпекових показників — динаміка зміни обсягів реалізованої інноваційної продукції протягом 2018–2020 рр. Навідміну від попередніх показників, динаміка зміни обсягів реалізованої інноваційної продукції була додатною із значним приростом. Обсяг реалізованої інноваційної продукції протягом 2018–2020 рр. зріс на 52 % у гривневому виразі та на 53 % у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції

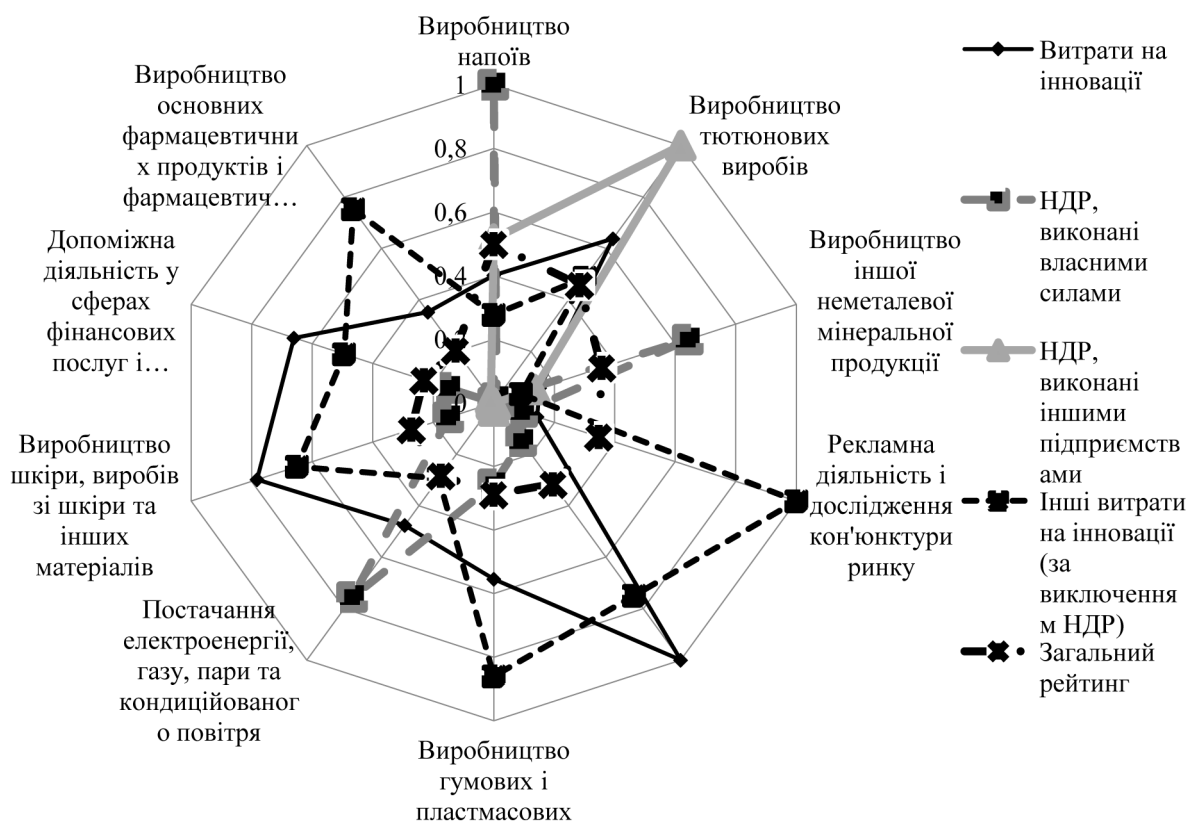

Рис. 3. Top-10 видів економічної діяльності за витратними показниками безпеки інновацій 2018–2020 рр. (за даними Державної служби статистики України [9])

(товарів, послуг) підприємств відповідного виду економічної діяльності. Тобто реалізація інноваційної продукції в Україні збільшилася в 1,5 рази.

Проте обсяг реалізованої інноваційної продукції нової для ринку зменшився на 33 %, а обсяг реалізованої інноваційної продукції нової лише для підприємства зріс на 111 %. Отже, це говорить про те, що виведення на ринок нової продукції суттєво уповільнилося, але підприємства помітно збільшили обсяг виробництва продукції, яка вже не нова для ринку, але є новітньою для певного підприємства.

На рис. 4 наведено перелік найкращих галузей за показниками обсягу реалізованої інноваційної продукції. Як проілюстровано на рис 4, за параметрами обсягів виробництва інноваційної продукції найбезпечнішими (відповідно до поточної динаміки) є (з тих галузей, що раніше вже з'являлися у вершині рейтингів): наукові дослідження; виробництво комп'ютерів; виробництво устаткування та машин; виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції.

Вперше в рамках проведеного дослідження потрапили до вершини рейтингу такі галузі, як: добувна промисловість; металургійне виробництво; текстильне виробництво; наземний і трубопровідний транспорт.

Видавнича діяльність, яка за першою групою показників (по кількості підприємств, що впроваджують інновації) потрапила у антирейтинг, за показниками обсягу реалізованої інноваційної продукції посідає 6 місце з 60 видів економічної діяльності.

В табл. 1 наведені рейтинги безпекових показників інновацій за видами економічної діяльності в Україні, 2018–2020 рр. для галузей, чий рівень перевищує середній показник по промисловості та середній показник за всіма видами економічної діяльності в цілому. Вершина цього рейтингу показує найбільш безпечні галузі для функціонування інноваційної екосистеми України.

За даними таблиці 1 можна з'ясувати, що, три сфери з найвищим значенням безпекових параметри в рамках інноваційної екосистеми України це є: наукові дослідження;

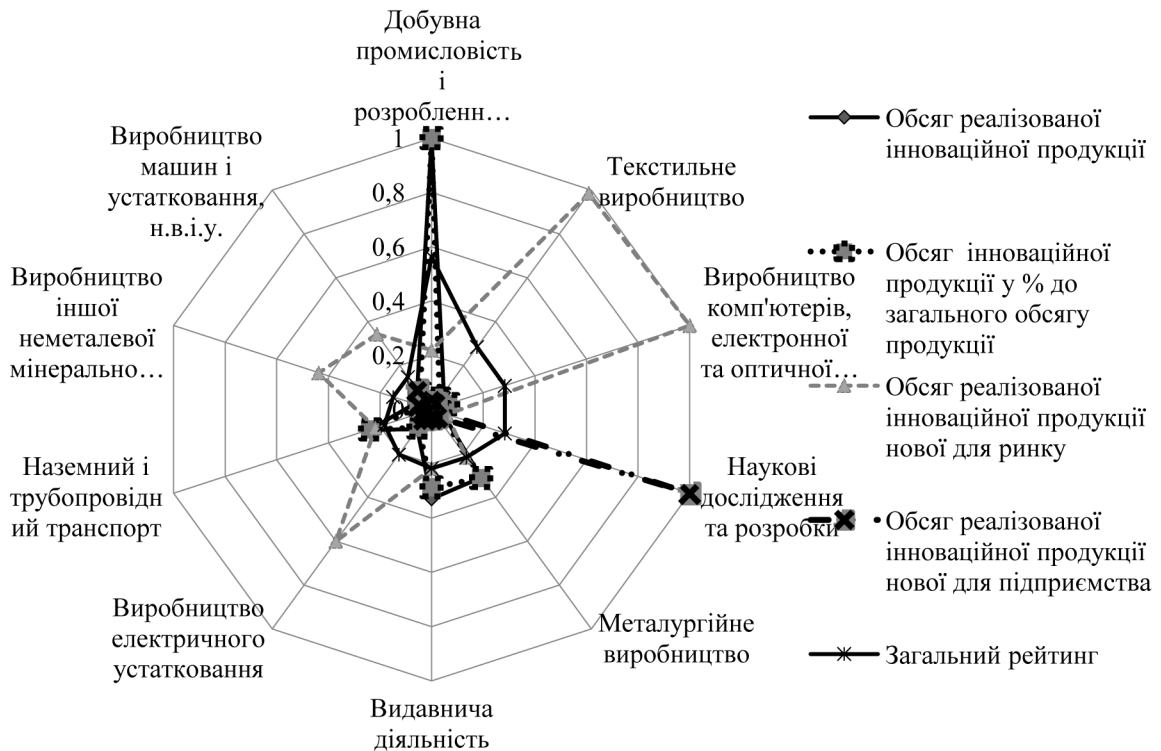

Рис. 4. Топ-10 видів економічної діяльності за показниками обсягу реалізованої інноваційної продукції 2018–2020 рр. (за даними Державної служби статистики України [9])

Таблиця 1

Рейтинги безпекових показників інновацій за видами економічної діяльності в Україні, 2018–2020 рр. (за даними Державної служби статистики України [9])

Види економічної діяльності	Рейтинг кількості інноваційних підприємств	Рейтинг обсягів інноваційних витрат	Рейтинг обсягів реалізації інноваційної продукції	Інтегральний рейтинг
Наукові дослідження та розробки	0,952	0,347	0,283	1,583
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,919	0,120	0,284	1,323
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,872	0,288	0,128	1,287
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,457	0,118	0,563	1,138
Виробництво харчових продуктів	0,507	0,499	0,091	1,098
Виробництво електричного устаткування	0,723	0,106	0,204	1,033
Виробництво напоїв	0,533	0,458	0,019	1,011
Добування сирової нафти та природного газу	0,750	0,135	0,087	0,971
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	0,701	0,203	0,051	0,955
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	0,719	0,121	0,088	0,927
Текстильне виробництво	0,523	0,088	0,284	0,896
Металургійне виробництво	0,562	0,111	0,219	0,891
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	0,661	0,110	0,087	0,857
Виробництво машин і устаткування.	0,584	0,109	0,148	0,841

Види економічної діяльності	Рейтинг кількості інноваційних підприємств	Рейтинг обсягів інноваційних витрат	Рейтинг обсягів реалізації інноваційної продукції	Інтегральний рейтинг
Виробництво гумових і пластмасових виробів	0,405	0,356	0,048	0,809
Каналізація, відведення й очищення стічних вод	0,606	0,110	0,087	0,802
Виробництво інших транспортних засобів	0,667	0,062	0,062	0,791
Виробництво паперу та паперових виробів	0,556	0,126	0,102	0,783
Добування металевих руд	0,586	0,109	0,087	0,782
Виробництво тютюнових виробів	0,585	0,110	0,087	0,782
Забір, очищення та постачання води	0,610	0,082	0,087	0,778
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,548	0,072	0,149	0,769
Промисловість	0,528	0,107	0,127	0,761

виробництво комп'ютерів; фармацевтичне виробництво.

В цілому 22 галузі мають інноваційні безпекові показники вищі, ніж за промисловістю в цілому. Ще 14 видів економічної діяльності мають рівень нижчий за промисловість в цілому, але вищий, ніж по всім видам економічної діяльності в Україні.

До них відносяться наступні галузі української економіки: добування кам'яного та бурого вугілля, переробна промисловість, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, виробництво одягу, виробництво іншої продукції, виробництво меблів, водопостачання; каналізація, поводження з відходами, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів, ремонт і монтаж машин і устаткування, телекомунікації (електрозв'язок), оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння, авіаційний транспорт, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування. Саме вони мають сформувані основні напрямки подальшого розвитку інноваційної екосистеми України.

Отже, було досліджено складові інноваційної екосистеми України, основи поведінки інноваційних інвесторів в Україні та запро-

поновано дворівневу рейтингову інтегральну оцінку безпекових параметрів, що були сформовані на базі досліджених параметричних рейтингів за джерелами [4, 8, 10, 11].

Пропонована дворівнева рейтингова інтегральна оцінка складається з трьох проміжних рейтингів — по кількості підприємств, що займаються інноваціями; по інноваційним витратам та по обсягам продажів інноваційної продукції, кожен з яких у свою чергу з 2, 7 та 4-х показників.

На завершення була отримана оцінка 60 видів економічної діяльності України за пропонованими рейтингами, визначені три сфери з найвищим значенням безпекових параметрів в рамках інноваційної екосистеми України та перспективні галузі формування основних напрямків подальшого розвитку інноваційної екосистеми України.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження було запропоновано три основних групи показників оцінки безпекових параметрів функціонування інноваційної екосистеми України, які в свою чергу складаються з 12 показників оцінки безпечності даного виду економічної діяльності для включення його в інноваційну екосистему та для інвестування інновацій у цій галузі. Перевагою пропонованого переліку показників є те, що, з одного боку, він спирається саме на безпекові параметри, пропоновані іншими авторами для оцінки інвестиційних

процесів, а, з іншого боку, враховує існуючі в Україні показники статистичної звітності щодо інноваційних процесів, що дозволяє використовувати наявні дані статистичної звітності Держкомстату.

У подальшому досліджені було побудовано рейтингову оцінку 60 видів економічної діяльності України за пропонуваним підходом (як по кожній групі показників так і по інтегральному рейтингу), визначені три сфери економічної діяльності з найвищим значенням безпекових параметрів (наукові дослідження; виробництво комп'ютерів; фармацевтичне виробництво) в рамках інноваційної екосистеми України та перспективні галузі формування основних напрямків подальшого розвитку інноваційної екосистеми України.

Список літератури

1. Лановська Г. І. Інноваційна екосистема: сутність та принципи. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 257–262.
2. Коберник А. О. Регіональні інноваційні екосистеми в Україні. *БізнесІнформ*. 2021. № 7. С. 56–61.
3. Яремчук Р. Є., Коломієць О. Г. Формування інституційного середовища розвитку інноваційної екосистеми України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 3. С. 9–14.
4. Грибіненко О. М. Інвестиційно-інноваційні індикатори безпекового розвитку країн світу. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 2 (12). С. 18–28.
5. Тимченко Д. О. Проблеми створення інноваційної екосистеми в Україні. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 56 Серія: Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами. 2020. № 2 С. 56–63.
6. Офіційний сайт Ukrainian Tech Ecosystem. URL: tehecosystem.gov.ua (дата звернення: 27.04.2020).
7. Копитко М. І., Ільків Ю. І. Управління безпековою діяльністю інноваційно активних підприємств. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 162–172.

8. Підоричева І. Ю. Інноваційна екосистема в сучасних економічних дослідженнях. *Економіка промисловості*. 2020. № 2 (90). С. 54–92.

9. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України за 2020 рік». *Державна служба статистики України*. 2021. 243 с.

10. Полозова Т. В. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: монографія. Харків: ХНУРЕ, 2020. 448 с.

11. Федулова Л. І., Марченко О. С. Інноваційні екосистеми: сутність та методологічні засади формування. *Економічна теорія та право*. 2015. № 2(21). URL: econtlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/11/2_21.pdf. (дата звернення: 27.04.2020).

References

1. Lanovska, H. I. (2017). *Innovatsiina ekosystema: sutnist ta pryntsyipy* [Innovation ecosystem: essence and principles]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], no. 11, pp. 257–262.
2. Kobernyk, A. O. (2021). *Rehionalni innovatsiini ekosystemy v Ukraini* [Regional innovation ecosystems in Ukraine]. *BiznesInform* [BusinessInform], no. 7, pp. 56–61.
3. Yaremchuk, R. Ie., Kolomiiets, O. H. (2016). *Formuvannia instytutitsiinoho sere-dovyshcha rozvytku innovatsiinoi ekosystemy Ukrainy* [Formation of the institutional environment for the development of the innovation ecosystem of Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the dry period of Ukraine], issue 3, pp. 9–14.
4. Hrybinenko, O. M. (2020). *Investytsiino-innovatsiini indykatory bezpekovoho rozvytku krain svitu* [Investment and innovation indicators of security development of the world]. *Ekonomichniy zhurnal Odeskoho politekhnichnoho universytetu* [Economic Journal of Odesa Polytechnic University], no. 2 (12), pp. 18–28.
5. Tymchenko, D. O. (2020). *Problemy stvorennia innovatsiinoi ekosystemy v Ukraini* [Problems of creating an innovative ecosystem in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «XPII»*. 56 Serii: Strate-

hichne upravlinnia, upravlinnia portfeliamy, proqramamy ta proektamy [Bulletin of National Technical University «XIII». 56 Series: Strategic Management, Portfolio Management, Programs and Projects], no. 2, pp. 56–63.

6. Ukrainian Tech Ecosystem: official site, available at: tehecosystem.gov.ua (Accessed 27 April 2021).

7. Kopytko, M. I., Ilkiv, Yu. I. (2020). *Upravlinnia bezpekovoio diialnistiu innovatsiino aktyvnykh pidpriemstv* [Management of security activities of innovatively active enterprises]. *Sotsialno-pravovi studii* [Socio-legal studies], issue 3 (9), pp. 162–172.

8. Pidorycheva, I. Yu. (2020). *Innovatsiina ekosystema v suchasnykh ekonomichnykh doslidzhenniakh* [Innovation Ecosystem in Contemporary Economic Researches]. *Ekonomika promyslovosti* [Industrial economics], no. 2, pp. 54–92.

9. State Statistics Committee of Ukraine (2021). *Statystychnyi zbirnyk Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy za 2020 rik* [Statistical collection Scientific and innovative activities of Ukraine in 2020]. Kyiv, Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy Publ., 243 p.

10. Polozova, T. V. (2020). *Ekonomichni ta bezpekovi vyklyky suchasnoho biznes-sere-dovyshcha* [Economic and security challenges of the modern business environment]. Kharkiv, KhNURE Publ., 448 p.

11. Fedulova, L. I., Marchenko, O. S. (2015). *Innovatsiini ekosystemy: sutnist ta metodolohichni zasady formuvannia* [Innovative ecosystems: essence and methodological principles of formation]. *Ekonomichna teoriia ta pravo* [Economic theory and law], no. 2(21), available at: econtlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/11/2_21.pdf. (Accessed 27 April 2021).

Objective. *Based on the world experience of determining the parameters of the functioning of innovation systems and rating assessment of security parameters, the objective of the research is to investigate the current state of the innovation ecosystem of Ukraine; services of basic security parameters that can be used for practical assessment of innovation ecosystems and conduct a practical assessment of various sectors of the economy of Ukraine on the level of effectiveness of their participation in the formation of innovation ecosystem.*

Methods. *The theoretical and methodological basis of the study are the scientific works of foreign and domestic scientists. To achieve this goal the following research methods are used: analysis (to study the dynamics of innovation processes in the economy of Ukraine), comparison and synthesis (to study the security parameters proposed by other authors to form a list of security assessment parameters of innovation ecosystems), rationing of economic data; ratings and graphs (to build innovative security ratings of comparative industries in Ukraine).*

Results. *Three main groups of indicators for assessing the security parameters of the innovation ecosystem of Ukraine are proposed. They in turn consist of 12 indicators for assessing the security of this type of economic activity to include it in the innovation ecosystem and to invest in innovation in this area. The advantage of the proposed list of indicators is that, on the one hand, it is based on security parameters proposed by other authors to assess investment processes, and, on the other hand, takes into account existing in Ukraine statistical reporting on innovation processes, which allows using existing data statistical reporting of the State Statistics Committee.*

A rating assessment of 60 types of economic activity of Ukraine is built according to the proposed approach (both for each group of indicators and integrated rating), three areas of economic activity with the highest value of security parameters (research; computer production; pharmaceutical production). ecosystems of Ukraine and promising areas of formation of the main directions of further development of the innovative ecosystem of Ukraine are identified.

Key words: *innovation ecosystem, rating assessment, security parameters, innovation development, innovation-active enterprises, industry rating.*

Надійшла до редакції 13.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-70-80

JEL : F29, G38, H73, O33, O38

УДК 35.007.2

Бочарова Ю. Г.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Чернега О. Б.,
д-р екон. наук,
професор

e-mail: chernega@donnuet.edu.ua

Кожухова Т. В.,
д-р екон. наук,
доцент

e-mail: kozhuhova@donnuet.edu.ua

Іщенко О. В.,
провідний інженер

Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: ischenko80@gmail.com

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СВІТІ

UDC 35.007.2

Bocharova Yu. H.,
Grand PhD in Economic Sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Chernega O. B.,
Grand PhD in Economic Sciences,
Professor

e-mail: chernega@donnuet.edu.ua

Kozhuhova T. V.,
Grand PhD in Economic Sciences,
Associate Professor

e-mail: kozhuhova@donnuet.edu.ua

Ishchenko O. V.,
Senior Engineer

Institute of Industrial Economics, National Academy of
Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
e-mail: ischenko80@gmail.com

STATE AND FEATURES OF E-GOVERNMENT DEVELOPMENT IN THE WORLD

Мета. Аналіз стану та особливостей розвитку електронного урядування в світі у 2010–2020 рр.

Методи. У процесі дослідження використано такі методи та прийоми пізнання: теоретичне узагальнення і порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, групування.

Результати. Обґрунтовано, що найбільш репрезентативним та авторитетним серед показників, що дозволяють оцінити рівень розвитку електронного урядування, є показник EGDI; даний показник розраховується на основі трьох комплексних показників: обсяг та якість онлайн-обслуговування, розвиток онлайн послуг (OSI), стан розвитку телекомунікаційної інфраструктури (ТИ), людський капітал (HCI); значення EGDI варіюється у межах від 0 до 1, де 0 — мінімальне значення, 1 — максимальне; країни світу диференціюються за значенням EGDI на чотири групи: країни із дуже високим та високим рівнем розвитку

© Ю. Г. Бочарова, О. Б. Чернега, Т. В. Кожухова, О. В. Іщенко, 2022

електронного урядування, країни із середнім та низьким рівнем розвитку електронного урядування. Установлено, що у 2010–2020 рр: рівень розвитку електронного урядування в світі підвищився (якщо у 2010 році середній показник EGDI в світі становив 0,45, то у 2020 році — 0,6); мали місце суттєві країнові та макрорегіональні асиметрії та диспропорції розвитку електронного урядування. Обґрунтовано, що беззаперечним лідером серед макрорегіонів за розвитком та швидкістю перетворень, спрямованих на розвиток електронного урядування, була Європа, аутсайдером — Африка; найсуттєвіших успіхів на шляху розвитку електронного урядування країнами світу було досягнуто у забезпеченні розвитку людського капіталу, найменших — у забезпеченні розвитку телекомунікаційної інфраструктури, хоча найбільш динамічно перетворення в макрорегіонах йшли саме в цьому напрямі; серед країн найбільших успіхів у розвитку електронного урядування досягли Данія, Республіка Корея, Австралія, Об'єднане Королівство, США, Нідерланди; найменших — Еритрея, ЦАР, Чад, Нігер, Гвінея-Бісау.

Ключові слова: електронне урядування, макрорегіон, країна, EGDI, OSI, ТП, НСІ.

Постановка проблеми. Становлення постіндустріального суспільства призводить до переосмислення детермінантів соціально-економічного розвитку, зростання та забезпечення конкурентоспроможності та національної безпеки країн. Одним із домінантних детермінантів в умовах такої трансформації є діджиталізація, що охоплює всі сфери та напрями розвитку людства, у т.ч. й урядування. Як наслідок, під впливом таких трансформацій, з'являються нові явища та феномени суспільного буття, від успішності включення в які залежить конкурентоспроможність міжнародних акторів та їх спроможність відстоювати свої інтереси у геоекономічній та геополітичній площині. Одним із таких нових феноменів є електронне урядування.

Беручи до уваги все зазначене вище, стан та особливості розвитку електронного урядування як в світі в цілому, так і в окремих його макрорегіонах, країнах становить значний науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на значний науковий та практичний інтерес, що становить розвиток електронного урядування, сьогодні дослідження, спрямовані на вивчення стану та особливостей розвитку електронного урядування в світі та Україні [1–14], є фрагментарними, не дають розуміння про динаміку цього процесу, потребують актуалізації.

Мета статті полягає у аналізі стану та особливостей розвитку електронного урядування в світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить аналіз джерел [1–14], одним із найбільш репрезентативних та авторитетних індикаторів успішності розвитку електронного урядування в світі є Індекс розвитку електронного урядування (EGDI), який з 2001 року розраховується та оприлюднюється Департаментом ООН з економічних та соціальних питань на основі даних Міжнародного союзу електрозв'язку, Організації ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) та власних даних.

З математичної точки зору EGDI являє собою середньозважене значень трьох нормованих комплексних показників:

— обсяг та якість онлайн-обслуговування, розвитку онлайн послуг (OSI). Даний показник розраховується на основі більше 80 одиничних показників, серед яких: наявність інформації про захист персональних даних, державні інституції тощо; можливість подання заяв онлайн у державні інституції, можливість сплатити будь-які державні збори онлайн тощо;

— стан розвитку телекомунікаційної інфраструктури (ТП). Даний показник розраховується на основі 4 одиничних показників: кількість користувачів Інтернет на 100 мешканців, кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 мешканців, кількість активних мобільних широкополосних мереж, кількість абонентів фіксованих широкополосних мереж;

— людський капітал (НСІ). Даний показник розраховується на основі 4 одиничних

показників: рівень грамотності дорослого населення; сукупний валовий коефіцієнт охоплення початковою, середньою та вищою освітою населення; очікувана тривалість навчання; середня тривалість навчання [1–6].

Значення EGDІ варіюється у межах від 0 до 1, де 0 – мінімальне значення, 1 – максимальне. При цьому експерти ООН диференціюють країни за рівнем розвитку електронного урядування в залежності від значення EGDІ, виділяючи чотири групи країн: 1) країни із низьким рівнем розвитку електронного урядування — значення EGDІ менше 0,25;

2) країни із середнім рівнем розвитку електронного урядування — значення EGDІ у межах 0,25–0,5; 3) країни із високим рівнем розвитку електронного урядування — значення EGDІ у межах 0,5–0,75; 4) країни із дуже високим рівнем розвитку електронного урядування — значення EGDІ більше 0,75 [1–6].

Динаміка середніх значень EGDІ та його складових за період 2010–2020 рр. демонструє нерівномірну, але поступову позитивну динаміку, хоча за складовими спостерігаються помітні відмінності (рис. 1).

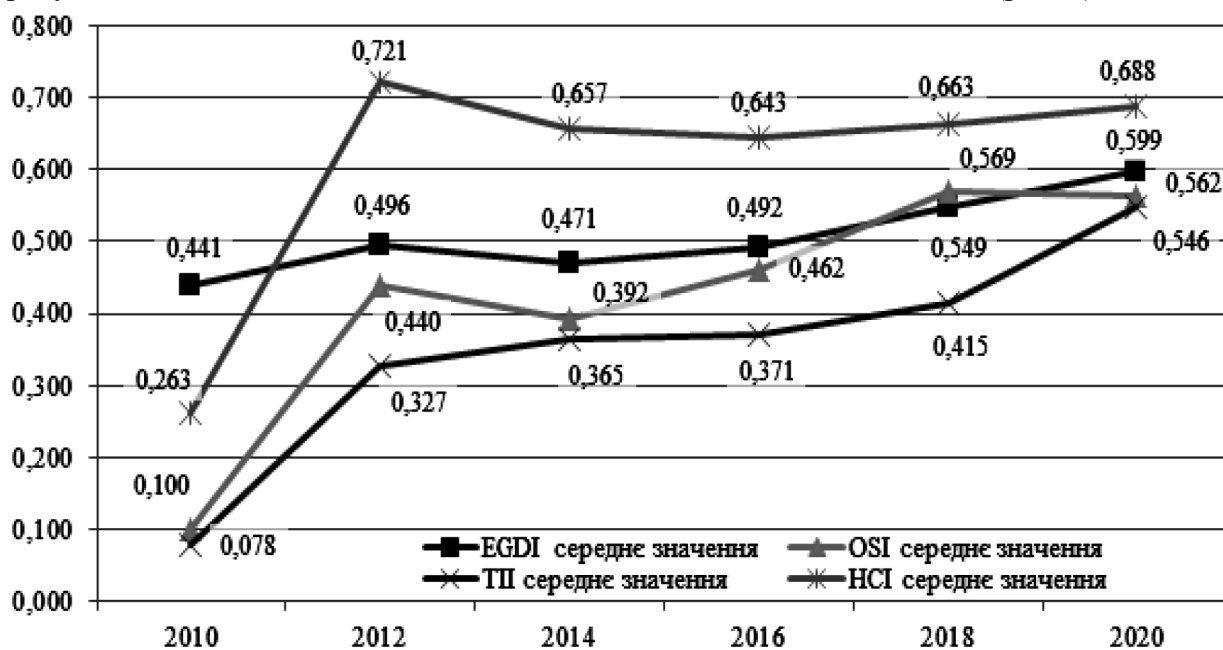

Рис. 1. Динаміка значень EGDІ та його складових у 2010–2020 рр.

Так, окрім 2014 року, коли майже за усіма показниками (окрім OSI – розвитку розвитку онлайн-послуг) спостерігалось зниження значень, причому за людським капіталом (НСІ) – найбільш виражене, у інші періоди майже всі показники зростали. Виключенням є показник розвитку онлайн-послуг (OSI) у 2020 р., який дещо знизився порівняно із результатами дослідження 2018 р. Звертає на себе увагу збільшення швидкості зростання EGDІ у 2014–2020 рр., забезпечене, переважно, прискоренням розвитку телекомунікаційної інфраструктури (ймовірно, як результат впливу епідемії COVID-19).

Ще одним загальним чинником зростання середніх значень EGDІ та його складових є зближення країн світу за індикаторами, що використовуються при його розрахунку, що

наочно демонструють значення коефіцієнту варіації (рис. 2).

За виключенням індексу людського капіталу (НСІ), за всіма іншими показниками EGDІ країни світу стали менш диференційованими у 2020 р., порівняно із 2010 р., хоча у 2014 році спостерігалась зміна тенденції за більшістю показників. Найбільше країни світу за 2010–2020 рр. зблизились за станом розвитку телекомунікаційної інфраструктури (ТП), хоча за даною складовою варіативність у 2020 р. залишалась найбільшою. Звертає на себе увагу перевищення у 2020 р. значень 2010 р. за індексом людського капіталу (НСІ), що свідчить про зростання «цифрового розриву» через різницю у рівні людського капіталу різних країн, на що вдається вплинути найменше, порівняно із іншими

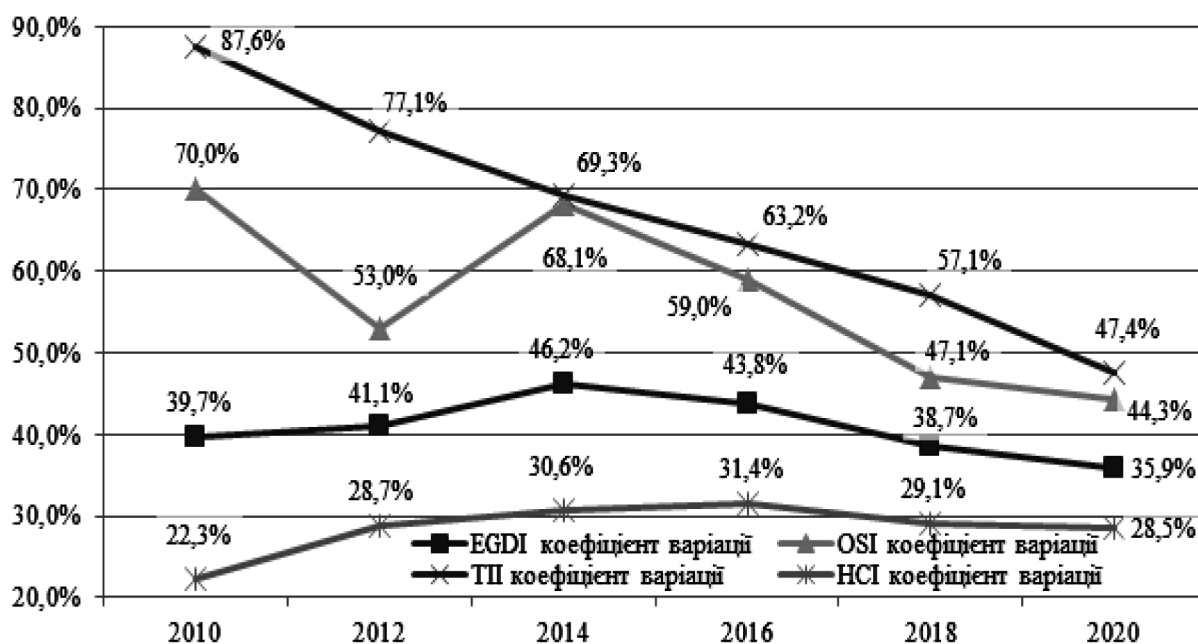

Рис. 2. Динаміка коефіцієнту варіації значень EGD та його складових у 2010–2020 рр.

складовими EGD. Хоча, з іншого боку, лише за HCI коефіцієнт варіації є на протязі всього періоду нижчим за 33 %, що вважається критичним щодо однорідності досліджуваної сукупності.

За 2010–2020 рр. рівень розвитку електронного урядування в світі підвищився на 0,158 пунктів: якщо у 2010 році середній показник EGD в світі становив 0,45, то у 2020 році — 0,6. При цьому, якщо у 2010 році лівова частка країн світу відносилася до країн із середнім рівнем розвитку електронного урядування (94 країни), і лише 51 країна із високим та 10 — до країн із дуже високим рівнем розвитку електронного урядування, то у 2020 році більшість країн характе-

ризувалась високим рівнем розвитку електронного урядування (69 країн), до країн із дуже високим рівнем розвитку електронного урядування відносилась майже третина – 57 країн.

Із 2010 року до 2020 року суттєво скоротилася частка країн із низьким рівнем розвитку електронного урядування — на 15 %. Так, якщо у 2010 році на частку країн із низьким рівнем розвитку електронного урядування припадало 19 % країн, що було проаналізовано, то у 2020 році — лише 4 % (табл. 1).

Як свідчить аналіз джерел [1, 6], у 2010–2020 рр. мали місце суттєві країнові та макрорегіональні асиметрії та диспропорцій

Таблиця 1

Розвиток електронного урядування в світі EGD (від 0 до 1)
(складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1, 6])

Показники	2010 р.		2020 р.		Абсолютне відхилення	
	Кількість країн	Частка країн	Кількість країн	Частка країн	Кількість країн	Частка країн
Низький рівень EGD (менше 0,25)	28	15	8	4	-20	-9
Середній EGD (0,25–0,5)	94	51	59	31	-35	-20
Високий EGD (0,5–0,75)	51	28	69	36	18	8
Дуже високий EGD (більше 0,75)	10	6	57	29	47	23
Усього	183	100	193	100	10	0
Середнє значення EGD	0,441		0,599		0,158	

розвитку електронного урядування. Так, протягом періоду, що аналізується, найбільш успішно із завданням розвитку електронного урядування справлялися країни Європи та Азії — середнє значення EGDI в цих макро-

регіонах становило 0,41 та 0,32 відповідно. Для порівняння, EGDI Америки — 0,315, Океанії — 0,26, Африки — 1,95 (табл. 2).

Успішність Європи у напрямку розвитку електронного урядування пов'язана із її по-

Таблиця 2

Стан та особливості розвитку електронного урядування в макрорегіонах у 2010–2020 рр. (від 0 до 1)
(складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1,6])

Макрорегіон	2010				2020			
	EGDI	OSI	ТП	НСІ	EGDI	OSI	ТП	НСІ
Африка	0,27	0,0489	0,0221	0,2039	0,39	0,3704	0,3165	0,4874
Америка	0,48	0,1069	0,0857	0,2864	0,63	0,5808	0,5763	0,7453
Азія	0,44	0,1085	0,0657	0,2659	0,64	0,6249	0,5893	0,6977
Європа	0,62	0,1480	0,1598	0,3123	0,82	0,7655	0,8162	0,8691
Океанія	0,42	0,0532	0,0548	0,2766	0,52	0,4172	0,3851	0,7295
Середнє значення	0,441	0,09	0,08	0,27	0,599	0,55	0,54	0,71

рівняльною ефективністю як за параметрами розвитку електронних послуг (OSI), так і за параметрами розвитку телекомунікаційної інфраструктури (0,3165) та людського капіталу (НСІ). Так, середнє значення OSI в Європі у 2010–2020 рр., становило 0,38275, ТП — 0,4081, НСІ — 0,43455. Інші макрорегіони суттєво поступалися Європі за кожним із зазначених параметрів. Найменш ефективно процеси розвитку електронного урядування в цілому та його компонентів зокрема йшли в Африці. У цьому макрорегіоні фіксується найменше середнє значення як EGDI (0,195), так і OSI (0,1852), ТП (0,15825), НСІ (0,2437).

Другим макрорегіоном після Європи за параметром OSI та ТП є Азія, середнє значення по якій цих показників становило 0,31245 та 0,29465 відповідно. Для порівняння у 2010–2020 рр, середнє значення параметру OSI та ТП Америки — 0,2904 та 0,28815 відповідно, Океанії — 0,2086 та 0,19255 відповідно, Африки — 0,1852 та 0,15825 відповідно.

Другим макрорегіоном після Європи за значенням НСІ стала Америка. Середнє значення НСІ Америки у 2010–2020 рр, становило 0,37265. Для порівняння, значення НСІ Океанії — 0,36475, Азії — 0,34885, Африки — 0,2437.

У 2010–2020 рр, по всіх макрорегіонах спостерігався розвиток електронного уря-

дування. Найбільш динамічно цей процес йшов в Європі та Азії — EGDI збільшився на 0,2, Найменш динамічно електронне урядування розвивалося у Океанії та Африці — EGDI збільшився на 0,1 та 0,12 відповідно. Для порівняння, у 2010–2020 рр, EGDI Америки збільшився на 0,15.

Порівняльна успішність Європи у розвитку електронного урядування у 2010–2020 рр, пояснювалася порівняно вищою її успішністю та динамічністю у напрямку забезпечення розвитку електронних послуг, телекомунікаційної інфраструктури, людського капіталу. Так, у 2010–2020 рр, OSI збільшився на 0,6175, ТП — на 0,6564, НСІ — 0,5568. Для порівняння, за аналогічний період часу в Азії фіксувалося така динаміка складових розвитку електронного урядування: OSI збільшився на 0,5164, ТП — на 0,5236, НСІ — на 0,4318; в Америці: OSI збільшився на 0,4739, ТП — на 0,4906, НСІ — на 0,4589; в Океанії: OSI — на 0,364, ТП — 0,3303, НСІ — 0,4529; в Африці: OSI — 0,3215, ТП — 0,2944, НСІ — 0,2835.

Таким чином, у 2010–2020 рр., беззаперечним лідером серед макрорегіонів за досягнутим рівнем та швидкістю перетворень, спрямованих на розвиток електронного урядування була Європа, аутсайдером — Африка; за складовими найвищого значення було досягнуто за показником забезпечення

розвитку людського капіталу (найвище середнє значення показника), найменших — у забезпеченні розвитку телекомунікаційної інфраструктури, хоча найбільш динамічно перетворення в макрорегіонах йшли саме в цьому напрямі.

Топ-10 країн за розвитком електронного урядування між 2010 р. та 2020 р. змінився, проте в нього стабільно входили такі країни як Данія, Республіка Корея, Австралія, Об'єднане Королівство, США, Нідерланди (табл. 3).

Таблиця 3

**Топ-10 країн із дуже високим EGDI у 2010-2020 рр.,
(складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1,6])**

Показники	2010 р,	Показники	2020 р,
Усього країн із дуже високим EGDI	10	Усього країн із дуже високим EGDI	57
Топ-10 країн із дуже високим EGDI:		Топ-10 країн із дуже високим EGDI:	
Республіка Корея	0,8785	Данія	0,9758
США	0,8510	Республіка Корея	0,956
Канада	0,8448	Естонія	0,9473
Об'єднане Королівство	0,8147	Фінляндія	0,9452
Нідерланди	0,8097	Австралія	0,9432
Норвегія	0,8020	Швеція	0,9365
Данія	0,7872	Об'єднане Королівство	0,9358
Австралія	0,7863	Нова Зеландія	0,9339
Іспанія	0,7516	США	0,9297
Франція	0,7510	Нідерланди	0,9228

У 2010–2020 рр. покращили свої позиції у Топ-10 рейтингу країн за рівнем розвитку електронного урядування такі країни як Данія (на 6 позицій), Австралія (на 3 позиції), Нова Зеландія (на 6 позицій), Фінляндія (на 15 позицій), Швеція (на 6 позицій) та Естонія (на 17 позицій); погіршили: Республіка Корея (на 1 позицію), США (на 7 позицій), Канада (на 25 позицій), Об'єднане Королівство (на 3 позиції), Нідерланди (на 5 позицій), Норвегія (на 7 позицій), Іспанія (на 8 позицій), Франція (на 9 позицій), Таким чином, найсуттєвіших змін позицій у рейтингу зазнали Канада та Естонія (табл. 4).

Топ-10 країн за розвитком електронного урядування у 2010–2020 рр. характеризувалися порівняно високим рівнем розвитку людського капіталу (середнє значення HSI — 0,63). Для порівняння, середнє значення ТП по цій групі країн становило 0,56, OSI — 0,54. Найбільш динамічно в межах зазначеної групи країн зростало значення ТП. Так, протягом періоду, що аналізується, ТП зазначеної групи країн збільшився на 0,7 пунктів. Для порівняння, за аналогічний період OSI зазначеної групи країн збільшився на 0,69 пунктів, HSI — на 0,61 пунктів (табл. 4).

Таблиця 4

**Топ-10 країн за розвитком електронного урядування у 2010 та 2020 рр.
складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1 ,6]**

Позиція		Країни	2010 р,				2020 р,			
2010	2020		EGDI	OSI	ТП	НСІ	EGDI	OSI	ТП	НСІ
1	2	Республіка Корея	0,8785	0,3400	0,2109	0,3277	0,956	1	0,9684	0,8997
2	9	США	0,8510	0,3184	0,2128	0,3198	0,9297	0,9471	0,9182	0,9239
3	28	Канада	0,8448	0,3001	0,2244	0,3204	0,842	0,8412	0,7818	0,9029
4	7	Об'єднане Королівство	0,8147	0,2634	0,2364	0,3149	0,9358	0,9588	0,9195	0,9292
5	10	Нідерланди	0,8097	0,2310	0,2530	0,3257	0,9228	0,9059	0,9276	0,9349
6	13	Норвегія	0,8020	0,2504	0,2254	0,3257	0,9064	0,8765	0,9034	0,9392
7	1	Данія	0,7872	0,2288	0,2306	0,3278	0,9758	0,9706	0,9979	0,9588

Позиція		Країни	2010 р.				2020 р.			
2010	2020		EGDI	OSI	ТІІ	НСІ	EGDI	OSI	ТІІ	НСІ
8	5	Австралія	0,7863	0,2601	0,1983	0,3278	0,9432	0,9471	0,8825	1
9	17	Іспанія	0,7516	0,2601	0,1683	0,3231	0,8801	0,8882	0,8531	0,8989
10	19	Франція	0,7510	0,2321	0,1965	0,3225	0,8718	0,8824	0,8719	0,8612
14	8	Нова Зеландія	0,7311	0,2170	0,1864	0,3278	0,9339	0,9294	0,9207	0,9516
19	4	Фінляндія	0,6967	0,1630	0,2059	0,3278	0,9452	0,9706	0,9101	0,9549
12	6	Швеція	0,7474	0,1792	0,2482	0,3200	0,9365	0,9	0,9625	0,9471
20	3	Естонія	0,6965	0,1705	0,2070	0,3190	0,9473	0,9941	0,9212	0,9266

У 2010–2020 рр. кількість країн, що відносилися до групи країн із високим рівнем EGDI збільшилася на 18 країн — з 51 країни до 69 країн (табл. 5).

Таблиця 5

**Топ-10 країн із високим (0,5–0,75) EGDI у 2010–2020 рр.
(складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1, 6])**

Показники	2010 р.	Показники	2020 р.
Усього країн із високим EGDI	51	Усього країн із високим EGDI	69
Топ-10 країн із високим EGDI:		Топ-10 країн із високим EGDI:	
Сінгапур	0,7476	Сербія	0,7474
Швеція	0,7474	Албанія	0,7399
Бахрейн	0,7363	Бруней	0,7389
Нова Зеландія	0,7311	Мексика	0,7291
Німеччина	0,7309	Барбадос	0,7279
Бельгія	0,7225	Маврикій	0,7196
Японія	0,7152	Монако	0,7177
Швейцарія	0,7136	Грузія	0,7174
Фінляндія	0,6967	Катар	0,7173
Естонія	0,6965	Колумбія	0,7164

Топ-10 країн із високим рівнем EGDI за 10 років (з 2010 року до 2020 року) суттєво змінився. Усі країни, що входили до складу топ-10 країн із високим рівнем EGDI у 2010 році, перемістилися у 2020 році до групи країн із дуже високим рівнем EGDI. У 2020 році до групи країн із високим рівнем EGDI належали Сербія, Албанія, Бруней, Мексика, Барбадос, Маврикій, Монако, Грузія, Катар, Колумбія. При цьому слід зазначити, що незважаючи на зміни у складі топ-10 країн із високим рівнем EGDI у 2010–2020 рр., середнє значення EGDI протягом періоду, що аналізується, суттєво не змінилося (0,724 у 2010 році проти 0,727).

Середній показник EGDI по топ-10 країн із високим EGDI становив 0,7238, що більше, ніж середній світовий показник на 0,20 пунктів.

У 2010–2020 рр. кількість країн із середнім рівнем EGDI зменшилася на третину (на 35 країн) — з 94 країн у 2010 році до 59 країн у 2020 році.

Топ-10 країн із середнім рівнем розвитку електронного урядування суттєво змінився за 10 років (з 2010 р. по 2020 р.). Станом на 2020 рік до цієї групи країн належать: Зімбабве, Ліван, Есватіні, Гайана, Руанда, Сирія, Непал, Таджикистан, Тимор-Лешти, Лесото (табл. 6).

Середній показник EGDI по топ-10 країн із середнім рівнем EGDI становить 0,48, що менше за середньосвітове значення на 0,043 пункти.

У 2010–2020 рр. середній показник EGDI по топ-10 країн із середнім рівнем EGDI зменшився на 0,0039 пунктів. Якщо у 2010 році середній показник EGDI цієї групи

становив 0,48353, то у 2020 році — 0,47963 (табл. 6).

У 2010-2020 рр. кількість країн із низьким рівнем EGDI зменшилася з 35 країн у

2010 році до 8 країн у 2020 році, тобто більше, ніж у 4 рази (на 27 країн) (табл. 7).

Найменш успішними у напрямку забезпечення розвитку електронного урядування

Таблиця 6

Топ-10 країн із середнім (0,25–0,5) EGDI у 2010–2020 рр. (складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1,6])

Показники	2010 р.	Показники	2020 р.
Усього країн із середнім EGDI	94	Усього країн із середнім EGDI	59
Топ-10 країн із середнім EGDI:		Топ-10 країн із середнім EGDI:	
Катар	0,4928	Зімбабве	0,5019
Перу	0,4923	Ліван	0,4955
Білорусь	0,4900	Есватіні	0,4938
Багами	0,4871	Гайана	0,4909
Туніс	0,4826	Руанда	0,4789
Тринідад і Тобаго	0,4806	Сирія	0,4763
Бруней	0,4796	Непал	0,4699
Туреччина	0,4780	Таджикистан	0,4649
Венесуела	0,4774	Тимор-Лешти	0,4649
Коста-Ріка	0,4749	Лесото	0,4593

Таблиця 7

Топ-10 країн із низьким (до 0,25) EGDI у 2010–2020 рр. (складено та розраховано авторами на основі даних джерел [1, 6])

Показники	2010 р.	Показники	2020 р.
Усього країн із низьким EGDI	35	Усього країн із низьким EGDI	8
Топ-10 країн із низьким EGDI:		Топ-10 країн із низьким EGDI:	
Бурунді	0,2014	Гвінея-Бісау	0,2316
Ерїтрея	0,1859	Конго	0,2235
Малі	0,1815	Нігер	0,1661
Сьєра Леоне	0,1697	Чад	0,1557
Буркіно-Фасо	0,1587	ЦАР	0,1404
Гвінея-Бісау	0,1561	Сомалі	0,1293
Гвінея	0,1426	Ерїтрея	0,1292
ЦАР	0,1399	Південний Судан	0,0875
Чад	0,1235	-	-
Нігер	0,1098	-	-

у 2010–2020 рр, традиційно були: Ерїтрея, ЦАР, Чад, Нігер, Гвінея-Бісау. Крім того, до складу країн із низьким рівнем EGDI у 2020 році належали Південний Судан, Сомалі, Конго.

Таким чином, до переліку країн із низьким рівнем EGDI відносяться, в першу чергу, країни Африки.

Середній показник EGDI по Топ-10 країн із низьким рівнем EGDI становить 0,1574, що менше за середньосвітове значення на 0,3675 пунктів (табл. 7).

За 2010–2020 рр. середній показник EGDI по топ-10 країн із низьким рівнем EGDI збільшився на 0,001 пункт. Якщо у 2010 році середній показник EGDI цієї групи становив 0,15691, то у 2020 році — 0,15791. Тобто, враховуючи це, а також незмінність більшості складу цієї групи, можна сказати, що розвитку електронного урядування у країнах цієї групи майже не відбувалося.

Висновки. Таким чином, у 2010–2020 рр, незважаючи на те, що спостерігалось помітне підвищення середньосвітового рівня розвитку електронного урядування (з 0,45 у 2010 році до 0,6 у 2020 році), світ харак-

теризується зростанням асиметричності розвитку електронного урядування. Так, у 2010–2020 рр, розрив між середніми значеннями топ-10 країн із дуже високим значенням EGDI та топ-10 країн із високим рівнем розвитку EGDI збільшився на 0,1349 пунктів (з 0,0839 у 2010 році до 0,2188 у 2020 р.), топ-10 країн із середнім рівнем EGDI — на 0,1388 пунктів (з 0,3242 у 2010 році до 0,463 у 2020 році), топ-10 країн із низьким рівнем EGDI — на 0,1339 пунктів (з 0,6508 у 2010 році до 0,7847 у 2020 році). Спостерігаються суттєві макрорегіональні та країнові асиметрії, які поглиблюються. Крім того, у 2010–2020 рр, спостерігається поглиблення диспропорційності розвитку електронного урядування, що знаходить прояв у варіативності значень показників OSI, ТП, НСІ.

Список літератури

1. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development With addendum on COVID-19 Response. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>.
2. United Nations E-Government Survey 2018: Gearing E-Government to Support Transformation towards sustainable and resilient societies. URL: <https://desapublications.un.org/file/549/download>.
3. United Nations E-Government Survey 2016: E-Government in Support of Sustainable Development. URL: <https://desapublications.un.org/file/778/download>.
4. United Nations E-Government Survey 2014: E-Government for the Future We Want. URL: <https://desapublications.un.org/file/667/download>.
5. United Nations E-Government Survey 2012: E-Government for the People. URL: <https://desapublications.un.org/file/692/download>.
6. United Nations E-Government Survey 2010. Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2010>.

7. Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Департамент розвитку електронних комунікацій. Конкурентоспроможність України 2020-2021. URL: <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=37433>.

8. Кужда Т. І. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в Україні та в світі. Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування: колективна монографія. Т. : ФОП Паляниця В. А. 2020. С. 71–86.

9. Амосов О. Ю., Гордієнко Л. Ю., Ющенко Н. В. Сучасні рейтингові оцінки розвитку електронного урядування та інформаційного суспільства. Ефективність державного управління. № 62. 2021. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.62.2020.205762/>.

10. OECD. Digital Government Index. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/4de9f5bb-en.pdf?expires=1656233829&id=id&accname=guest&checksum=6026A83A32FF0059BCA5B1938AE16FC5>.

11. eGovernment Benchmark 2020: eGovernment that works for the people. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egov-benchmark-2020-egov-works-people>

12. Digital Government. Factsheet 2019. Ukraine. URL: https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/Digital_Government_Factsheets_Ukraine_2019.pdf.

13. Sviridova S.S., Bondarenko A.O., Purici S. Introducing e-governance both in Ukraine and in the World. Economics: time realities. №6(52). 2020. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2020/No6/70.pdf>.

14. Bondar H. Digital transformation of the government of Ukraine: open data and electronic services. Public Administration and Regional Development. 2021. №11. pp. 97-123. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2021.11.05>.

References

1. E-Government Survey 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development With addendum on

COVID-19 Response. Available at: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>.

2. United Nations E-Government Survey 2018: Gearing E-Government to Support Transformation towards sustainable and resilient societies. Available at: <https://desapublications.un.org/file/549/download>.

3. United Nations E-Government Survey 2016: E-Government in Support of Sustainable Development. Available at: <https://desapublications.un.org/file/778/download>.

4. United Nations E-Government Survey 2014: E-Government for the Future We Want. Available at: <https://desapublications.un.org/file/667/download>.

5. United Nations E-Government Survey 2012: E-Government for the People. Available at: <https://desapublications.un.org/file/692/download>.

6. United Nations E-Government Survey 2010. Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis. Available at: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2010>.

7. State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine. Department of Electronic Communications Development. Konkurentospromozhnist Ukrainy 2020-2021 [Competitiveness of Ukraine 2020-2021]. Available at: <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=37433>.

8. Kuzhda, T. I. (2020). Stan ta perspektyvy rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini ta v sviti [Status and prospects of e-government development in Ukraine and in the world]. Aktualni problemy publicnoho upravlinnia ta administruvannia: kolektyvna monohrafiia [Current issues of public management and ad-

ministration: a collective monograph]. Ternopil, FOP Palianytsia V. A. Publ., pp. 71–86.

9. Amosov, O. Yu., Hordiienko, L. Yu., Yushchenko, N. V. (2022). Suchasni reitynhovi otsinky rozvytku elektronnoho uriaduvannia ta informatsiinoho suspilstva [Modern rating assessments of e-government and information society development]. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia [Efficiency of public administration], vol. 62. Available at: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.62.2020.205762/>.

10. OECD. Digital Government Index. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/4de9f5bb-en.pdf?expires=1656233829&id=id&accname=guest&checksum=6026A83A32FF0059BCA5B1938AE16FC5>.

11. eGovernment Benchmark 2020: eGovernment that works for the people. Available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2020-egovernment-works-people>.

12. Digital Government. Factsheet 2019. Ukraine. Available at: https://join-up.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/Digital_Government_Factsheets_Ukraine_2019.pdf.

13. Sviridova, S. S., Bondarenko, A. O., Purici S. (2020). Introducing e-governance both in Ukraine and in the World. Economics: time realities, vol. 6(52). Available at: <https://economics.net.ua/files/archive/2020/No6/70.pdf>.

14. Bondar, H. (2021). Digital transformation of the government of Ukraine: open data and electronic services. Public Administration and Regional Development, vol.11, pp. 97–123. Available at: <https://doi.org/10.34132/pard2021.11.05>.

Objective. *The objective of the article is the analysis of the state and features of e-government development in the world in 2010-2020.*

Methods. *The following methods and techniques of cognition are used in the research process: theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis, induction and deduction, grouping.*

Results. *According to the results of the study, it is substantiated that the most representative and authoritative among the indicators that allow to assess the level of development of e-government is the indicator of EGDI; this indicator is calculated on the basis of three complex indicators: the volume and quality of online services, the development of online services (OSI), the state of development of telecommunications infrastructure (TII), human capital (HCI); the EGDI value varies from 0 to 1, where 0 is the minimum value, and 1 is the maximum one. Countries of the world*

are differentiated according to the value of EGDI into four groups: countries with a very high and high level of e-government development, countries with medium and low level of e-government development. It is established that in 2010-2020: the level of development of e-government in the world increased (if in 2010 the average EGDI in the world was 0,45, in 2020 it was 0,6); there were significant country and macro-regional asymmetries and disparities in the development of e-government. It is substantiated that the undisputed leader among macro-regions in terms of development and speed of transformations aimed at the development of e-government was Europe, the outsider was Africa; the most significant success in the development of e-government in the world was achieved in ensuring the development of human capital, the least — in ensuring the development of telecommunications infrastructure, although the most dynamic transformations in macro-regions were in this direction. Among the countries with the greatest success in the development of e-government were Denmark, the Republic of Korea, Australia, the United Kingdom, the United States and the Netherlands; the smallest — Eritrea, CAR, Chad, Niger, Guinea-Bissau.

Key words: e-government, macro-region, country, EGDI, OSI, TII, HCI.

Надійшла до редакції 28.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-80-87

JEL : A13, A14, R10, R58

УДК 338.24

Гладкова І.О.,
аспірантка ОП «Економіка»

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: gladkova_io@donnuet.edu.ua

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ КРИВОГО РОГУ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ МІСТА

UDC 338.24

Hladkova I. O.,
Postgraduate Student

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National
University of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: gladkova_io@donnuet.edu.ua

RELATIONSHIP BETWEEN THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF KRYVYI RIH AND THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE OF THE CITY

Мета. Метою представленого дослідження є оцінка рівня життя населення Кривого Рогу засобом аналізу рівня розвитку туристичної сфери міста.

Методи. Теоретичною базою дослідження є досягнення зарубіжних та вітчизняних науковців щодо ключових параметрів якості життя населення. Джерельною базою для написання даної розвідки стали різноманітні статистичні матеріали, що відображають рівень життя криворіжців, а також маркетингове дослідження 2020 року, присвячене розвитку туристичної галузі у Кривому Розі. Задля досягнення поставленої мети було використано загальні методи дослідження, а саме: емпіричні (спостереження, порівняння, вимірювання), комплексні (аналіз, синтез), теоретичні (сходження від абстрактного до конкретного). Серед спеціальних (економіко-статистичних) методів дослідження перевагу було надано графічним, кореляційним, компоненто-аналітичним та методу групування.

© І. О. Гладкова, 2022

Результати. В статті висвітлено окремі показники якості життя населення на тлі діючих у Кривому Розі практик дозвілля, зокрема, туристичного сектора міста. У даному дослідженні проаналізовано практики внутрішнього промислового туризму, що надавалися мешканцям міста Кривого Рогу Дніпропетровської області впродовж 2020 року. На підставі попередніх публікацій з порушеної тематики, авторка засвідчила факт наявності спектру послуг внутрішнього туризму навіть під час пандемії COVID-19. Розвідка написана на матеріалах, що підготовлені, опрацьовані та збережені в архіві комунального підприємства «Інститут розвитку міста Кривого Рогу». Дана стаття носить ознаки наукової новизни, адже, уміщує раніше не вживаний контент, зокрема, підсумкові результати репрезентативних маркетингових опитувань за методикою анкетування, що були проведені серед жителів та гостей міста Кривого Рогу. Предметом авторського дослідження є сфера туризму як акцентуований показник якості життя населення великого промислового міста. Центральним аспектом проведеного дослідження стала проблема доступності сфер внутрішнього туризму.

Ключові слова: сервіс, туризм, якість обслуговування, рівень життя, економіка, туристичний маркетинг, внутрішній туризм, промисловий туризм.

Постановка проблеми. Сучасному розвитку світового господарства притаманна висока міра непередбачуваності, що, вочевидь, віддзеркалюється на соціально-економічному стані його локальних сегментів. Більшість регіонів світу та усі без винятку національні економіки зазнали негативного впливу, спричиненого пандемією COVID-19. Світова економічна криза посилила соціальні проблеми в багатьох країнах світу: умови проживання населення погіршилися, підвищився рівень бідності, наразі спостерігається глибока деградація довкілля людини. У зв'язку з цим, питання якості життя загалом та у контексті існуючих компонентних взаємозв'язків у соціумі набули особливої актуальності, викликавши бурхливі обговорення у ЗМІ, громадських, наукових, політичних колах тощо.

Вочевидь, що поставлене питання є затребуваним і для криворізької громади. При цьому, туристичну галузь, як параметр якості життя людини, криворіжці відносять до одного з пріоритетних напрямків розвитку міста. Так, з 312-ти опитаних респондентів 287 осіб (81 %) розвиток туризму назвали «важливою справою». На тлі міжрегіонального туризму в межах України внутрішній туризм (в криворізьких реаліях, переважно, промисловий) забезпечує міській економіці належну самопідтримку та сприяє вирішенню деяких соціальних проблем, зокрема,

проблем зайнятості, дозвілля, естетичного та морального виховання молоді тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порушена нами проблема досліджувалася у різноманітних аспектах і багатьма дотичними до даної тематики науковцями. Проблематика становлення механізмів регулювання розвитку туризму і курортів як соціально-економічного параметра якості життя населення досліджується у працях багатьох українських науковців, серед яких: І. Дзюби [4], О. Мельниченко [7], Н. Баранової та Т. Новікової [1] та ін. Вивчення питань, пов'язаних з впливом туристичного сектора на якість життя мешканців окремого населеного пункту, набуло широкого висвітлення у працях таких дослідників, як: А. І. Головачан [3], О. О. Бейдик [2], В. К. Кіптенко [5], О. А. Карпюк, А. О. Сингаєвська [6].

Спираючись на наукові здобутки попередників, авторка поставила за мету дослідити проблему взаємозв'язку якості життя криворіжців та розвитку туристичної галузі міста на тлі надання послуг у сфері туризму. Враховуючи відсутність подібних досліджень дотепер та факт залучення невживаних раніше аналітичних матеріалів щодо виконання міської програми по розвитку сфери туризму у місті Кривий Ріг, проведена нами робота претендує на визнання її наукової новизни.

Метою статті є виявлення та структурування складових туристичної сфери в Кри-

вому Розі та проведення їх аналізу в параметральному контексті якості життя мешканців міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом значення туризму в житті суспільства істотно посилилося. Цьому сприяють зростання доходів населення, збільшення кількості вільного часу, наявність безвізового режиму, привабливість окремих регіонів та інші чинники. Нерідко люди подорожують з освітньою, релігійною, оздоровчою метою. За твердженням науковців, появи нових мандрівників, перш за все, сприяє підвищення рівня життя населення та розширення можливостей вільного пересування світом [3]. На нашу думку, туризм, як один із чинників, що перебуває у взаємозв'язку з проблемою якості життя населення, потребує прискіпливої фахової уваги. Адже, якість життя — це не тільки задоволення життєво важливих потреб людей в охороні здоров'я, освіти та праці, але й в забезпеченні гідних умов для відпочинку та культурного розвитку. Відпочинок, як відомо, сприяє відновленню життєвого потенціалу людини і, у даній іпостасі, туризм постає як один із продуктивних способів його організації.

Туризм, безумовно, різною мірою впливає на життя місцевого населення, формуючи його матеріальну і духовну діяльність, систему цінностей, інтереси тощо. У регіоні, де туризм носить традиційний характер, і кількість туристів поступається чисельності місцевого населення, його обсяги і значення обмежені. У промислово розвинених регіонах України, подібних до Кривбасу, популярними є туристичні подорожі за межі міста і навіть країни. Це пояснюється цілком зрозумілою потребою виїхати у місцевості з незабрудненим повітрям. Водночас, розвиток внутрішнього, промислового туризму у таких містах як Кривий Ріг має неабиякі перспективи і може призвести до позитивних змін соціально-економічного та культурного характеру, себто, суттєво вплинути на зростання показника якості життя місцевого населення. При цьому, слід зазначити, що розвиток внутрішнього туризму у Кривому Розі не є педалюючим чинником у характер-

них для багатьох туристичних місцевостей напруженнях між байдикуючими туристами та працюючим місцевим населенням.

За твердженням науковців, вплив туризму на життя місцевого населення є як позитивним, так і негативним [1]. До позитивних аспектів розвитку туризму слід віднести: створення робочих місць; збільшення доходів, що призводить до підвищення рівня життя місцевого населення; прискорення процесу урбанізації; розвиток міських служб, інфраструктури, культурних організацій; прискорення соціальних та культурних процесів; відродження місцевих культурних цінностей, розвиток народної творчості, традицій, звичаїв; підвищення попиту на товари місцевого виробництва; посилення охорони та відновлення місцевих пам'яток культури; підвищення привабливості регіону; поживлення місцевого культурного життя. До негативних аспектів можна віднести: поляризацію та комерціалізацію інтересів різних груп населення; зростання частки некваліфікованої праці; комерціалізацію культури; втрату самобутності конкретного туристичного спрямування; конфлікти між місцевим населенням та туристами. Негативний вплив туризму може бути викликаний насамперед його спонтанністю, відсутністю попередньої підготовки та контролю. У таких умовах місцеве населення не має можливості пристосуватися до змін, що відбуваються.

На тлі вищезазначених оцінок, внутрішній, промисловий туризм у Кривому Розі сповнений багатьох позитивних і фактично позбавлений вказаних негативних аспектів розвитку, що не може не надихати як місцеву громаду, так і обрану нею владу. Окрім того, розвиток внутрішнього туризму поліпшує якість довкілля, що вкрай актуально для нашої залізорудної столиці. На справедливую думку І. А. Кувшинової, в ринкових умовах господарювання великого значення набуває використання маркетингу (у даному контексті, туристичного), що сприяє зростанню конкурентоспроможності певної території і позитивно впливає на її привабливість, облаштування водойм, поліпшення повітря та якості ґрунтів тощо [3, с.115].

У рамках розвитку внутрішнього туризму Криворізькою міською радою було затверджено програми розвитку у місті промислового туризму. Виконанням поставлених завдань займається відділ економіки Криворізької міської ради та відділ промислового туризму комунального підприємства «Інститут розвитку міста Кривий Ріг».

Слід зазначити, що питання розвитку туризму та загалом потенціалу промислового регіону в туристичній сфері міста надто гостро постало в період пандемії коронавірусу. Означене дослідження відповідно до програми розвитку туризму в Кривому Розі проводилося співробітниками Інституту розвитку міста за допомогою онлайн опитування містян. Останнє тривало впродовж травня-червня місяців 2020 року. В анкетуванні брали участь 312 респондентів віком від 17 до 70 років. Мета опитування полягала у тому, щоб з'ясувати рівень туристичного попиту у посткарантинний період. Методологія дослідження передбачала проведення анкетування шляхом опитування інтернет-аудиторії. Загалом, було заповнено і представлено для аналізу 312 анкет [6].

На питання «Чи плануєте ви подорожі влітку 2020?» понад 82 % респондентів відповіли позитивно.

На питання «Як зазвичай ви відпочиваєте?» 53 % респондентів вказали «поїздки до моря».(рис. 1).

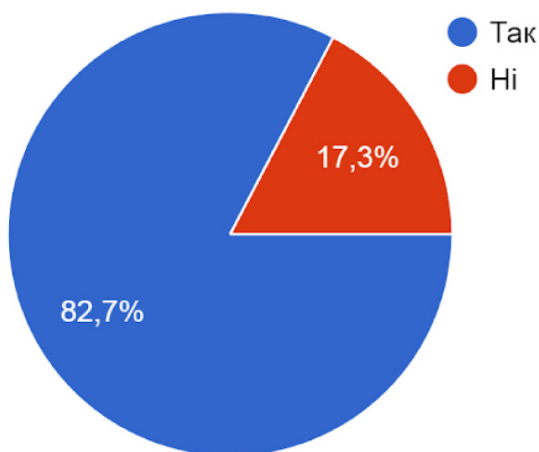

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте ви подорожі влітку 2020?» (у %)

Водночас, мандрівки Україною обрали 54 % респондентів. (рис. 2). Тобто є підстави

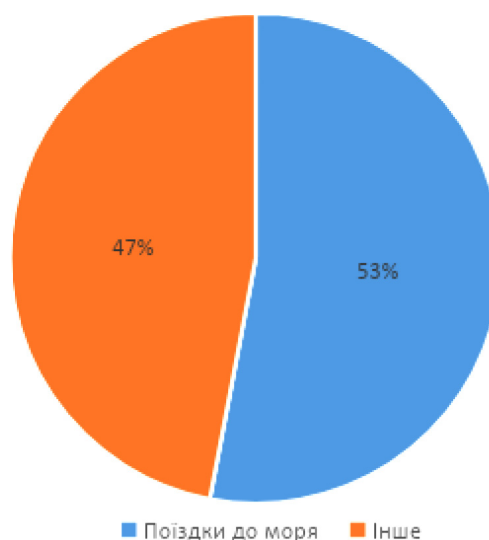

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання «Як зазвичай ви відпочиваєте? (за критерієм «Поїздки до моря»)), (у %)

говорити, що основними напрямками туристичних маршрутів криворіжців є регіональні та міжрегіональні тури у межах України, що позитивно впливає на загальнодержавний розвиток туристичної галузі в країні.

Як найбільш популярний напрямок туристичного відпочинку 55 % опитаних криворіжців виокремили «Пляжний та лікувально-профілактичний туризм».

Варто зауважити, що основними критеріями, що впливають на вибір туристичної мандрівки криворіжцями, є наявність цікавих об'єктів — на це у своїх відповідях вказали 78 % респондентів (рис. 3–4).

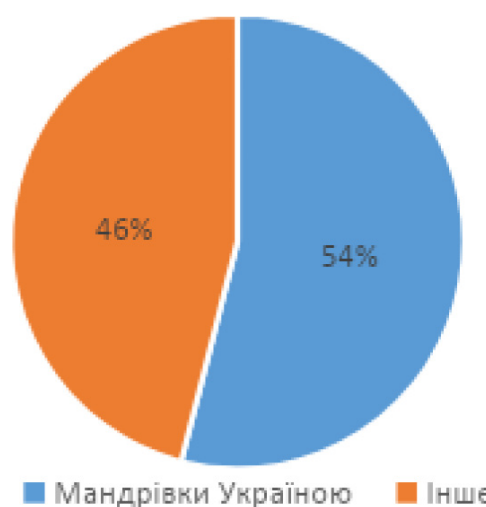

Рис. 3. «Розподіл відповідей на запитання «Як зазвичай ви відпочиваєте? (за критерієм «Мандрівки Україною»)), (у %)

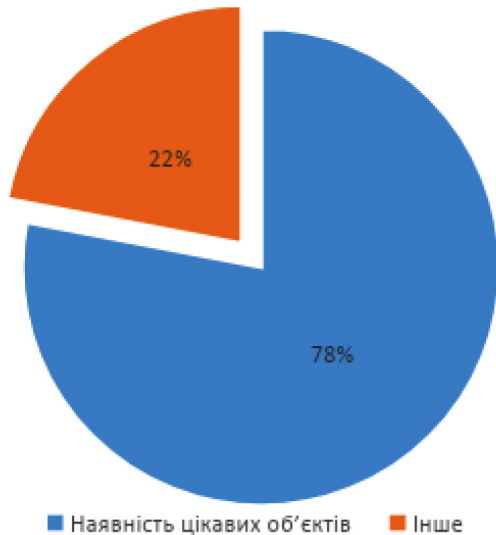

Рис. 4. Розподіл відповідей на запитання «Фактори, що впливають на Ваш вибір туристичної подорожі? (за критерієм «Наявність цікавих об'єктів»)» (у %)

Важливим фактором для здійснення туристичної подорожі є критерії «наявності фінансів» (на це вказали 49 % респондентів) та надання «щорічної відпустки» (про це у своїх анкетах написали 28 % опитаних рис. 5).

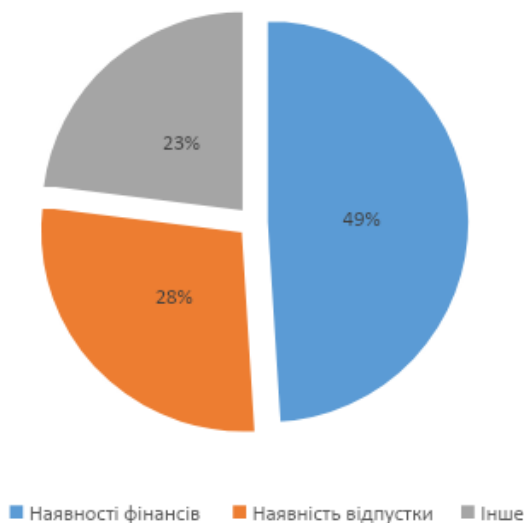

Рис. 5. Розподіл відповідей на запитання «Які фактори стримують вашу туристичну поїздку влітку 2020? (за критеріями "Наявність фінансів" та "Наявність відпустки")» (у %)

Обнадійливим результатом проведеного дослідження стало те, що мешканці Кривого Рогу продемонстрували значну обізнаність у питанні туристичного потенціалу міста. Так, 65 % респондентів відвідували екскурсії містом, а 62 % опитаних відповіли, що мають уявлення про внутрішній туризм і знають

про нові туристичні маршрути у Кривому Розі (рис. 6).

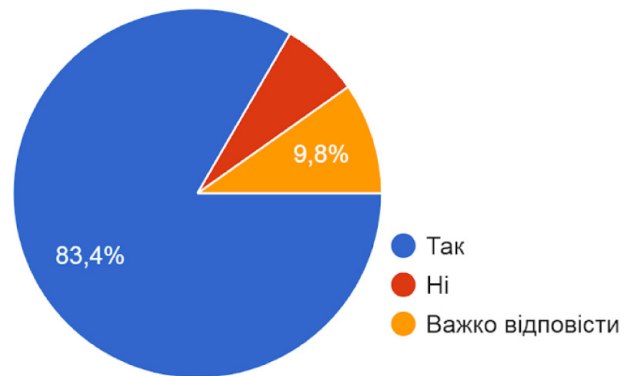

Рис. 6. Розподіл відповідей на запитання «Чи відомо Вам про туризм у Кривому Розі і регіоні?», (у %)

Слід зазначити, що 81 % респондентів вказали на своє бажання долучитися до міських екскурсій (рис. 7).

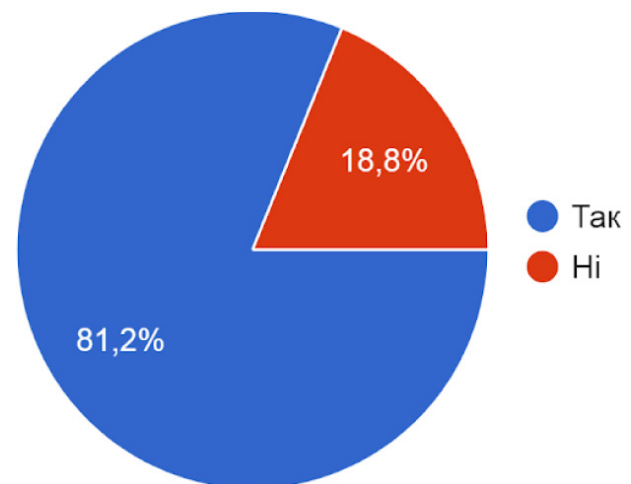

Рис. 7. Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б Ви долучитися до екскурсій Кривим Рогом влітку 2020 року?», (у %)

Необхідно підкреслити, що в організації внутрішнього, промислового туризму у Кривому Розі актуальним є розвиток екскурсійних подорожей у форматі одно-дводенних турів. Подібні маршрути є добре розробленими та користуються великим попитом у мешканців міста. Цікаво, що 80 % респондентів вказали на свою проінформованість щодо організації криворізького туризму — це сталося завдяки відповідним інтернет-сайтам, що загалом свідчить про достатню інформованість мешканців міста.

Висновки. Отже, сфера туризму, зокрема ті її складові, що пов'язані з індустрією

розваг та відпочинку, мають безпосереднє відношення до формування відповідної якості життя людини. При цьому, туризм уособлює як передумову для підвищення якості життя людини, так і є фіксуючим показником досягнутого рівня якості життя людини у даному соціумі — розвиток внутрішнього туризму покращує соціально-економічні та культурні параметри регіону, а можливість населення долучатися до туристичних подорожей (містом, теренами України та за кордонами держави) свідчить про його матеріальне (наявність коштів) та духовне (наявність розвинутих потреб, тяжіння до нових знань) благополуччя. На тлі динамічного зростання туристичної сфери у Кривому Розі, за результатами проведеного дослідження щодо розвитку туризму у місті у посткарантинний період, вочевидь доцільним є налагодження більш тісної співпраці з регіональними та всеукраїнськими туристичними операторами. Адже, отримані результати свідчать про те, що криворіжці не тільки люблять, але й можуть собі дозволити туристичні розваги: навіть, у важкий ковідний час містяни планували літній відпочинок, понад 50 % учасників анкетування бажали поїхати до моря або відвідати туристичні об'єкти України. При цьому, фінансові ускладнення виникали у менш, ніж половини опитуваних, а серйозною перепорою до літнього відпочинку ставала відсутність відпустки. На підставі проведеного дослідження можна говорити про те, що криворіжці добре обізнані у питаннях місцевого туризму, з великим бажанням відвідують екскурсії містом та цікавляться новими туристичними маршрутами.

Таким чином, станом на посткарантинний період 2020 року показник туристичної активності мешканців Кривого Рогу був достатньо високим, що позитивно корелювалося з тогочасним показником якості життя криворіжців.

Список літератури

1. Баранова Н. П., Новікова Т. В. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України. *Центр перспективних соціальних досліджень*. 2020. URL: [http://](http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27)

www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.

2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: ВПЦ «Київський Університет», 2014. 395 с.

3. Головчан А. І. Методика оцінки ефективності функціонування туристичних дестинацій в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (серія «Економічні науки»)*, 2010. Вип. IV (40). С. 131–137.

4. Дзюба І. В., Удотова Л. Ф. Категорія рівня життя населення: сучасний підхід. *Статистика України*. № 1. 2014. С. 68–73.

5. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму : підручник. К. : Знання, 2010. 502 с.

6. Карпюк О. А. Event-менеджмент в туристичній галузі: світовий досвід та перспективи для України / О.А.Карпюк, А.О. Сингаєвська // *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції*. Житомир: ЖФ КІБІТ. 2016. С. 39–42.

7. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. 400 с.

8. Рахман М. С. Кон'юнктурний аналіз розвитку готельної індустрії як складової туризму України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 205–211.

9. Стратегічний план розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року. 2020. URL: https://kr.gov.ua/ua/osxfile/pg/100415583959267_s_13o/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD2025.pdf (дата звернення 10.08.2021).

10. Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Лібанова Е. М. та ін. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.

11. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат. зб. К.: Державний комітет статистики України, 2012. 203 с

12. Тодоров А. Якість життя: критичний аналіз концепцій. К.: Академвидав, 2004. 560 с.

References

1. Baranova, N. P. (2020). *Sotsialni standarty ta sotsialni harantii v systemi sotsialnoi polityky Ukrainy* [Social standards and social guarantees in the system of social policy of Ukraine]. *Tsentr perspektyvnykh sotsialnykh doslidzhen* [Center for Advanced Social Research]. Available at: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26 &Itemid=27. [22.05.2022].

2. Beidyk, O. O. (2014). *Rekreatsiino-turystycki resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, termInolohiia, raionuvannia* [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning] Kyiv, Kyiv University Publ., 395 p.

3. Holovchan, A. I. (2010). *Metodyka otsinky efektyvnosti funkcionuvannia turystychnykh destynatsii v Ukraini* [Methods for assessing the effectiveness of the functioning of tourist destinations in Ukraine]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu KNTEU (seriia «Economichni nauky»)* Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute of KNTEU (series "Economic Sciences"). Chernivtsi: CHTEI KNTEU, pp. 131–137.

4. Dzyuba, I. V. (2014). Category of living standards: a modern approach [Kategoriya rivniya zhittya naselennya: suchasniy pidhid] Statistics of Ukraine. pp. 68–73.

5. Koptenko, V. K. (2010). *Menedzhment turizmu* [Management of tourism]. Kyiv, Znannia Publ., 502 p.

6. Karpiuk, O. A. (2016). *Eventmenedzhment v turystychnii haluzi: svitovyi dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy* [Eventmanagement in the tourism industry: world experience and prospects for Ukraine]. Current issues, current state and prospects of the tourism industry in Ukraine and Poland: materials of the ninth international scientific-practical conference. Zhytomyr, pp. 39–42.

7. Melnichenko, O. A. (2010). *Pidvischenyia rivniya ta yakosti zhittya naselennya* [Raising the level and quality of life of the population]. Kharkiv, Published by HarRI NAPA «Master». 400 p.

8. Rakhman, M. S. (2015). *Koniunkturnyi analiz rozvytku hotelnoi industrii yak skladovoi turyzmu Ukrainy* [Conjunctural analysis of the hotel industry as a component of tourism in Ukraine]. Business Inform. Kyiv, no. 11, pp. 205–211.

9. *Stratehichniy plan rozvytku mista Kryvoho Rohu na period do 2025 roku* [Strategic development plan of the city of Kryvyi Rih for the period up to 2025], 2020. Available at: https://kr.gov.ua/ua/osxfile/pg/100415583959267_s_13o/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD2025.pdf [10.08.2021].

10. Skurativskyi, V. A., Troshchynskyi, V. P. & oth. (2009). *Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom*. [Management of social and humanitarian development], Part 1. Kyiv, NAPA Publ., 456 p.

11. State Statistics Committee of Ukraine (2012). *Sotsialni indykatory rivniya zhyttia naselennia* [Social indicators of living standards]. Kyiv, 203 p.

12. Todorov, A. (2004). *Yakist zhyttia: krytychnyi analiz kontseptsii* [Quality of life: a critical analysis of the concepts]. Kyiv, Akademvydav Publ., 560 p.

Objective. The objective of the presented research is to assess the living standards of the population of Kryvyi Rih by means of analysis of the level of development of the tourist sphere of the city.

Methods. The theoretical basis of the study is the achievements of foreign and domestic scientists on key parameters of quality of life. The source base for writing this survey is a variety of statistical materials that reflect the standard of living of Kryvyi Rih, as well as a marketing study in 2021 on the development of the tourism industry in Kryvyi Rih. In order to achieve this goal,

general research methods are used, namely: empirical (observation, comparison, measurement), complex (analysis, synthesis), theoretical (convergence from abstract to concrete). Among special (economic-statistical) research methods, preference is given to graphical, correlation, component-analytical and grouping methods.

Results. *The article highlights some indicators of the quality of life of the population against the background of existing leisure practices in Kryvyi Rih, in particular, the tourism sector of the city. This study analyzes the practices of domestic industrial tourism provided to residents of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region during 2021. Based on previous publications on the subject, the author testifies to the fact that there is a range of domestic tourism services, even during the COVID-19 pandemic. The investigation is based on materials prepared, processed and stored in the archives of Kryvyi Rih City Development Institute. This article has features of scientific novelty, because it contains previously unused content, in particular, the final results of representative marketing surveys using questionnaires, which were conducted among residents and guests of Kryvyi Rih. The subject of the author's research is the sphere of tourism as an accentuated indicator of the quality of life of the population of a large industrial city. The central aspect of the study is the problem of accessibility of domestic tourism.*

Key words: *service, tourism, quality of service, standards of living, economy, tourist marketing, domestic tourism, industrial tourism.*

Надійшла до редакції 14.05.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-88-95

JEL : L83, G24, O18

УДК 005.52:338.483.12(1-21)(045)

Горіна Г. О.,
д-р екон. наук,
професор

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Борблік К. Е.,
канд. екон. наук,
д-р філософ. наук,
доцент

Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»,
м. Дніпро, Україна
e-mail: karyna.borblyk@gmail.com

Крижимінська Є. Г.,
асистент

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: eugenyakri0607@gmail.com

РЕЙТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ МІСТ СВІТУ

UDC 005.52:338.483.12(1-21)(045)

Gorina G. O.,
Grand PhD in Economic Sciences,
Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: gorina@donnuet.edu.ua

Borblik K. E.,
PhD in Economic Sciences,
PhD in Philosophical Sciences,
Associate Professor

Pryazovskyi State Technical University,
Dnipro, Ukraine
e-mail: karyna.borblyk@gmail.com

Kryzhyminska Ye. H.,
Assistant Professor

Mykhailo Tuhun-Baranovskyi Donetsk National University
of Economics and Trade,
Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: eugenyakri0607@gmail.com

RATING ANALYSIS OF TOURIST CITIES OF THE WORLD

Метою статті є дослідження методик побудови глобальних рейтингів туристичних міст світу, а також проведення компаративного аналізу Top-15 міських дестинацій за обраними рейтингами.

Методи. З метою досягнення поставлених завдань та мети у роботі використовувалися наступні методи дослідження: аналізу і синтезу (для визначення складових глобальних рейтингів міст світу), компаративний аналіз, порівняння (для визначення подібності і відмінності Top-15 міських дестинацій за обраними рейтингами), графічні й табличні методи (для наочного зображення статистичного та теоретичного матеріалу).

Результати. Проведено дослідження існуючих методик складання глобальних рейтингів туристичних міст світу. Визначено, що Top 100 City Destinations Index порівнює 54 різні показники за шістьма ключовими напрямками для 100 міських дестинацій, щоб отримати загальну оцінку привабливості міста. Euromonitor International враховує 6 основних складових: 1) економічна та ділова результативність, 2) ефективність туризму, 3) туристична інфраструктура, 4) туристична політика та привабливість, 5) здоров'я та безпека, 6) стійкість. Тоді як Global Power City Index (GPCI) оцінює та ранжує великі міста світу відповідно до їх «магнетизму» або їх всеосяжної здатності залучати людей, капітал і підприємства з усього світу за допомогою вимірювання 6

© Г. О. Горіна, К. Е. Борблік, Є. Г. Крижимінська, 2022

функцій: 1) економіка, 2) дослідження і розробки, 3) культурна взаємодія, 4) життєдіяльність, 5) довкілля, 6) доступність. Визначено, що Top 15 міст світу за обома рейтингами має різний склад та порядок розташування, разом з тим, 8 з 15 міст входять до обох рейтингів.

Ключові слова: туристичний рейтинг міст світу, міжнародний туризм, туристичні дестинації, глобальні міста світу.

Постановка проблеми. Міста відіграють ключову роль у сучасній глобальній економіці. Вони стали повноправними (разом із державами, транснаціональними корпораціями та міжнародними економічними організаціями) суб'єктами міжнародних економічних відносин; концентрованими туристичними, фінансовими та товарними ринками, величезним виробничим та інноваційним потенціалом людства. У міру того, як світ урбанізується, а міста зміцнюють свою роль глобальних економічних центрів, які стимулюють інновації та зростання бізнесу, частка міських подорожей та туризму зростає. Майже половина із сьогоднішніх 1,4 мільярда іноземних туристів та багато мільярдів внутрішніх мандрівників щороку відвідують міста [1]. У зв'язку з цим природно постає наукове питання рейтингування глобальних туристичних міст з використанням різноманітних методик та показників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням рейтингування глобальних і у тому числі туристичних міст світу присвятила свої праці низка закордонних та вітчизняних дослідників. А. Мело [2] проводить порівняльний контент-аналіз трьох визначених рейтингів міст: City Brands Index, Global Cities Report та Global Liveability Index. За результатами аналізу доходиться висновок, що рейтинги міст повинні ґрунтуватися на більш актуальних, оновлених даних, орієнтованих на сприйняття людей, і включати більше участі та ідей від городян. Крім того, рекомендується просувати прозорість методології та підзвітність, щоб підвищити довіру до рейтингів міст. Н. Таубенбюск, М. Веіганд та ін. [3] пропонують індекс розселення, що складається з трьох показників (територія розселення, частка території розселення та щільність у межах поселень), що описує градієнт щільності забудови від міського центру

до периферії із застосуванням секторальної моделі моноцентричного міста. М. Явуз, М. Савусоглу, А. Сорбаці [4] пропонують здійснити переосмислення туристичних міст шляхом вивчення технологій, програм і брендингу міст у провідних розумних містах світу. І. А. Карабаза [5] досліджує позиції європейських міст у світових рейтингах для використання їхнього досвіду у процесі розроблення стратегій брендів вітчизняних міст. І. А. Жукович [6] аналізує міжнародні рейтинги, що дають змогу оцінити різноманітні аспекти розвитку smart-міст. Визначає їхні методологічні особливості. Розглядає переваги та особливості рейтингів як інструменту представлення результатів для оцінювання і порівняння smart-міст. Ю. Ю. Хватов [7] проводить порівняльний аналіз рейтингів конкурентоспроможності глобальних міст, досліджує історію їх створення та розвиток методик рейтингування міст. Разом з тим, незважаючи на достатню зацікавленість науковців у окресленому науковому питанні, присутня фрагментарність його вивчення, часткове її усунення можливо за рахунок проведення компаративного аналізу міст світу за різними рейтингами та методологіями.

Метою статті є дослідження методик побудови глобальних рейтингів туристичних міст світу, а також проведення компаративного аналізу Top-15 міських дестинацій за обраними рейтингами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Euromonitor International розробила запатентований Top 100 City Destinations Index, який надає багаторівневий і всебічний аналіз провідних міст світу. Використання індексу «дозволяє допомогти підприємствам, туристичним асоціаціям та організаціям, а також туристам та подорожуючим визначити міста, які демонструють потужний потенціал розвитку туризму, а також виявити

сфери уваги для розробників туристичних стратегій» [8–10].

Top 100 City Destinations Index порівнює 54 показники за шістьма ключовими напрямками для 100 міст світу, з метою отримання загальної оцінки привабливості міста. Euromonitor International враховує 6 основних складових: «1) економічна та ділова

результативність, 2) ефективність туризму, 3) туристична інфраструктура, 4) туристична політика та привабливість, 5) здоров'я та безпека, 6) стійкість» [8] (рис. 1).

Кожна складова розраховується з кількох показників, які ілюструють та оцінюють міста за визначеними параметрами. Для забезпечення надійності індексу «показники було

Рис. 1. Складові Top 100 City Destinations Index [8–10]

відібрані на основі статистичної релеванності та аналітичних міркувань. Крім того, показники мають бути легко інтерпретованими, порівнянними в різних країнах та відтворюваними» [8].

Після вибору ключових складових та показників Euromonitor International було вивчено відносну важливість кожного компонента, щоб визначити правильну вагу факторів, що впливають на загальну продуктивність міста. Задля цього «було проведено широкий спектр дискусій з внутрішніми та зовнішніми експертами з подорожей, щоб визначити важливі галузі, які сприяють успішному розвитку сектора подорожей та туризму та відповідальному розвитку гостинності» [8].

Top 100 City Destinations Index підкреслює ознаки, які можуть допомогти залучити міжнародні інвестиції, демонструючи стійкість у часи негараздів, готовність бізнесу та можливості для застосування стійких стратегій.

Розрахований Індекс 2021 р. показує, що європейські міста лідирують у відновленні після COVID-19 та карантинних обмежень,

а 39 європейських міст увійшло до 100 найкращих міст світу. Ринки, що розвиваються, також досягли успіху як провідні міські напрямки. 45 позицій індексу представляють туристичні ринки, що розвиваються, а дев'ять міст з ринками, що розвиваються, входять у Top-50.

Порівняння результатів рейтингування міст 2021 р. з 2020 р. дає цінну інформацію та дозволяє констатувати, що у 2020 р. 67 % міст в індексі представляли ринки, що розвиваються. «Підвищення ролі ринків, що розвиваються, в 2020 р. відображає важливість стійкого туристичного сектора, яким, природно, користуються багато з цих ринків. З сильними внутрішніми туристичними ринками ці міста виявилися менш уразливими до кризи у глобальному туристичному секторі. Нижчий міжнародний зв'язок і, отже, менша схильність до вірусів пішли на користь цим напрямкам» [8].

Протягом 2021 р. 52 міста покращили свої позиції в індексі. 67 % Європейських міст та 65 % Американських міст продемонстрували позитивний рух у рейтингу. Тоді як міста Азіатсько-Тихоокеанського регіону по-

казали слабше покращення: лише 21 % міст покращили свій рейтинг. 11 із 15 найкращих міст у Top 100 City Destinations Index є європейськими. Токіо — Азіатське місто, що

займає найвищу позицію в регіоні — 15-е місце (рис. 2).

Global Power City Index (GPCI) «оцінює та ранжує великі міста світу відповід-

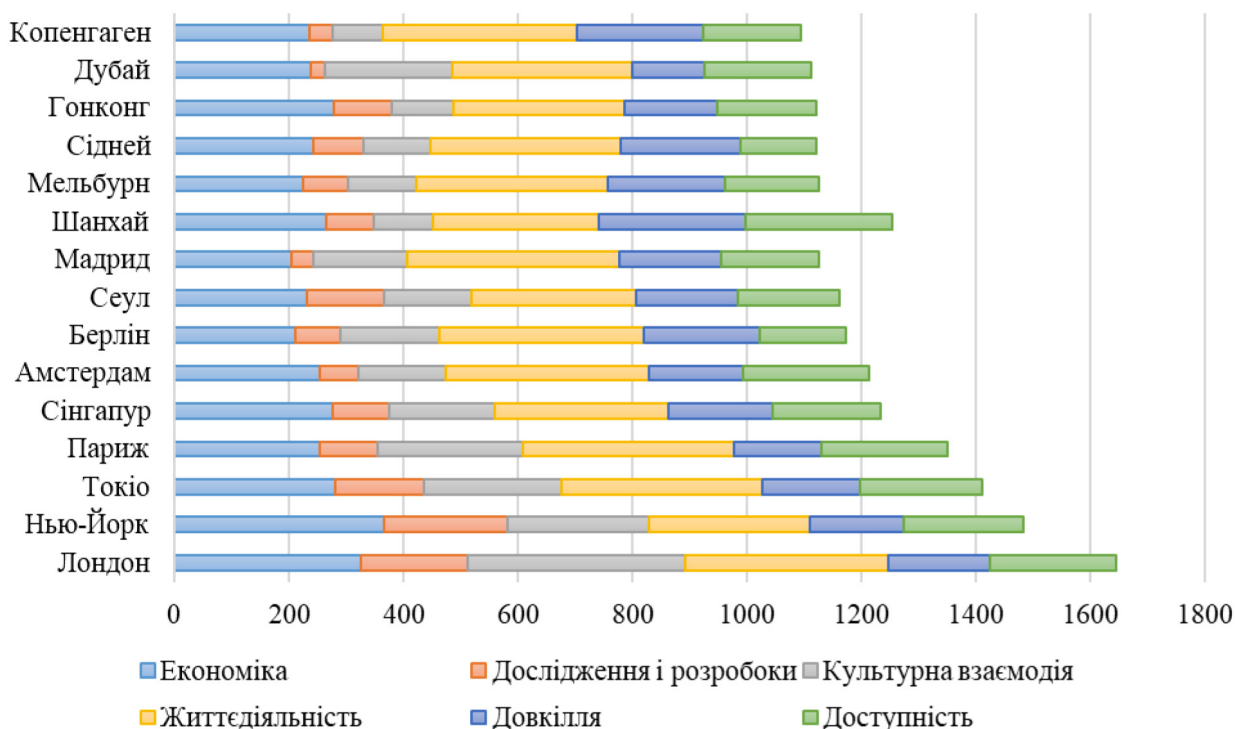

Рис. 2. Комплексний рейтинг міст світу за складовими Top 100 City Destinations Index у 2021 рр. [8]

но до їх «магнетизму» або їх всеосяжної здатності залучати людей, капітал і підприємства з усього світу. Це робиться за допомогою вимірювання 6 функцій — економіки, досліджень і розробок, культурної взаємодії, життєдіяльності, довкілля та доступності — забезпечуючи багатовимірний рейтинг» [11] (рис. 3). GPCI дозволяє зрозуміти сильні та слабкі сторони та про-

блеми глобальних міст світу, що постійно змінюються, не лише за допомогою рейтингу, але й шляхом аналізу його конкретних компонентів

Global Power City Index оцінює міста за 6 функціями, і кожна з цих функцій включає кілька груп показників (всього 26 груп), які, у свою чергу, складаються з кількох показників. Усього використовується 70 індикаторів.

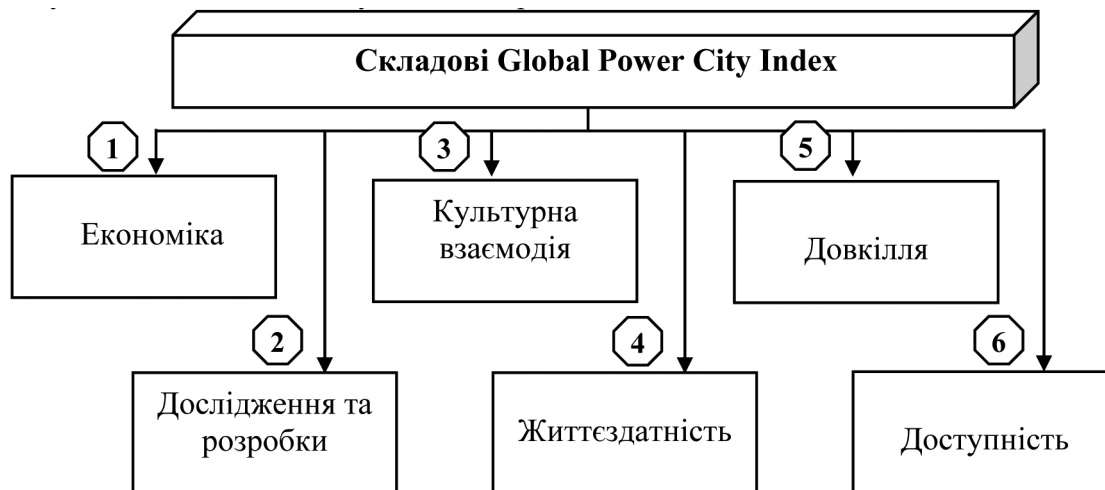

Рис. 3. Складові Global Power City Index [11]

Середні бали по кожному індикатору в групі індикаторів об'єднуються для розрахунку рейтингу міста за конкретними функціями, які підсумовуються для визначення комплексного рейтингу. Максимально можливий загальний бал дорівнює 2600 балам.

GPCI-2021 не показав суттєвих змін у містах-лідерах, але карантинні обмеження, обмеження на поїздки та зміни у стилях роботи в галузі, пов'язані з епідемією COVID-19 з початку 2020 року, вплинули на різні показники. Це спричинило помітний вплив на динаміку світових міст. Хоча серйозних змін у рейтингах провідних міст не було виявлено, обмеження на поїздки, обмеження діяльності та зміни стилів роботи, пов'язані з епідемією COVID-19, суттєво вплинули на динаміку міст світу.

Згідно GPCI-2021 Лондон зберігає перше місце десятий рік поспіль, але загальний показник зменшився. Основною причиною цього є значне падіння доступності міста, оскільки позиція Лондона в міжнародних транспортних мережах була втрачена через вплив коронавірусної інфекції. Не дивлячись на це, Лондон покращив свій рейтинг за по-

казниками життєздатності та довкілля та має збалансовані сильні сторони в усіх секторах. Нью-Йорк має безперечні сильні сторони за складовими «Економіка» та «Дослідження і розробки». За складовою «Довкілля» Нью-Йорк покращив свій рейтинг, підвищивши оцінку «Задоволеність міською чистотою». Тим не менш, складова «Життєздіяльність», яка була щорічною проблемою для міста, впала ще нижче в рейтингу через падіння балів за робоче середовище. В результаті розрив між сильними та слабкими областями міста збільшився. Токіо покращив свій рейтинг порівняно з минулим роком, наздогнавши Лондон і Нью-Йорк. Хоча він поступився третім місцем Лос-Анджелесу за складовою «Дослідження і розробки», він піднявся на 9 місце в рейтингу за складовою «Життєдіяльність». Лише 6 з 15 найкращих міст світу за Global Power City Index є європейськими (рис. 4).

Обидві функції «Доступність» і «Життєздатність» зазнали великих коливань у рейтингу через вплив пандемії COVID-19. «Шанхай піднявся з 3-го на 1-е місце за складовою «Доступність», тоді як Мадрид

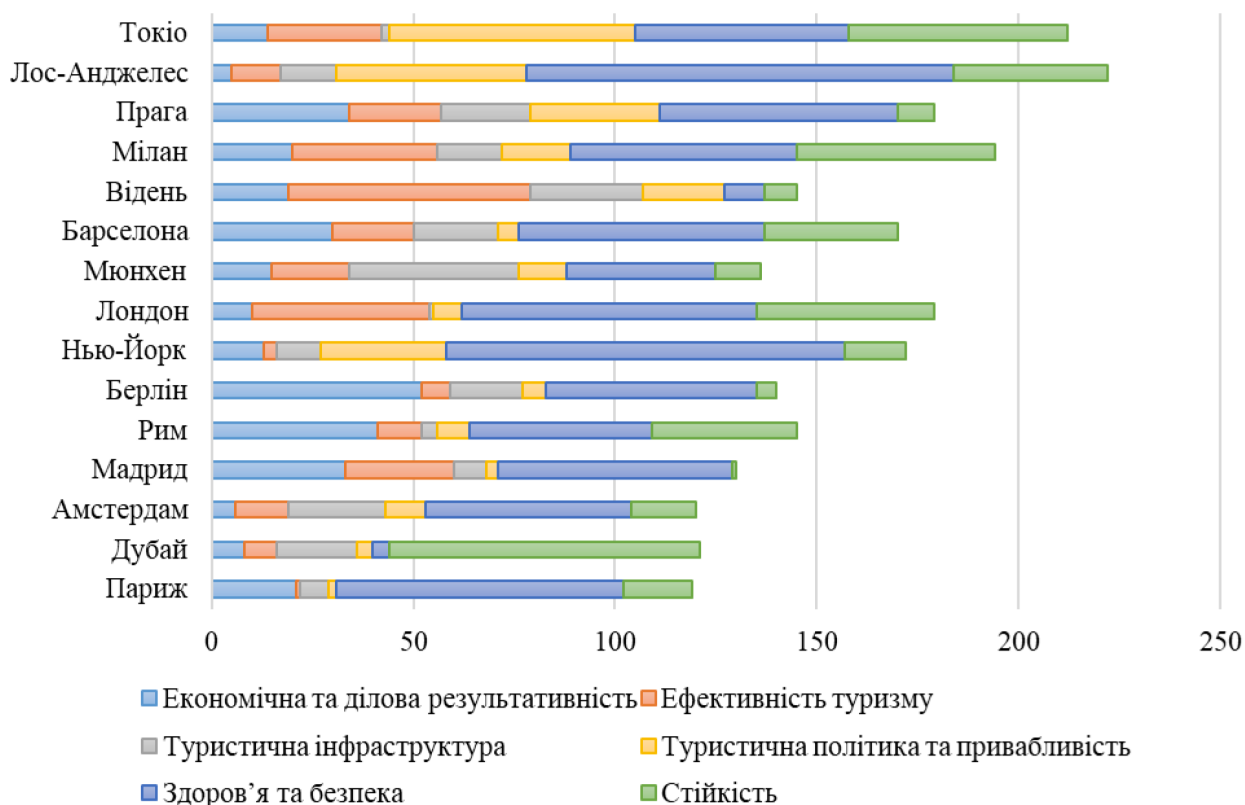

Рис. 4. Комплексний бальний рейтинг міст світу за складовими Global Power City Index у 2021 рр. [11]

піднявся з 2-го на 1-е місце з благоустрою. У категорії «Економіка» розрив у балах між Лондоном №2 та Пекіном №3 скоротився порівняно з минулим роком, а у категорії «Дослідження та розробки» Лос-Анджелес увійшов до трійки лідерів. Не відбулося великих змін у першій десятці міст за складовою «Довкілля», Сідней та Мельбурн увійшли до першої п'ятірки» [11].

За складовою «Економіка», хоча великих змін порівняно з 2020 р. не відбулося, розрив між Пекіном та Лондоном скоротився, оскільки оцінка китайської столиці збільшилася, а оцінка Лондона навпаки зменшилася.

Показники між позиціями рейтинга № 4 і № 7 демонструють невеликий розрив, «тоді як Гонконг з позиціями, що зміцнилися, у списку 500 кращих компаній світу і Цюрих з вищим балом за ставкою корпоративного податку наблизилися до Токіо. Шанхай, який цього року увійшов до десятки найкращих, досяг швидкого прогресу, підвищивши свою оцінку завдяки сильним показникам темпів зростання ВВП, а також значному збільшенню кількості коворкінгів у порівнянні з минулим роком, що підвищило його рейтинг у різноманітності варіантів робочого місця» [11].

Висновки. Проведено дослідження існуючих методик складання глобальних рейтингів туристичних міст світу. Визначено, що Top 100 City Destinations Index порівнює 54 різні показники за шістьма ключовими напрямками для 100 міських дестинацій, щоб отримати загальну оцінку привабливості міста. Euromonitor International враховує 6 основних складових: 1) економічна та ділова результативність, 2) ефективність туризму, 3) туристична інфраструктура, 4) туристична політика та привабливість, 5) здоров'я та безпека, 6) стійкість. Тоді як Global Power City Index (GPCI) оцінює та ранжує великі міста світу відповідно до їх «магнетизму» або їх всеосяжної здатності залучати людей, капітал і підприємства з усього світу за допомогою вимірювання 6 функцій: 1) економіка, 2) дослідження і розробки, 3) культурна взаємодія, 4) життєдіяльність, 5) довкілля, 6) доступність.

Визначено, що Top 15 міст світу за обома рейтингами має різних склад та порядок розташування, разом з тим, 8 з 15 міст входять до обох рейтингів.

Список літератури

1. World travel and tourism council. Destination 2030: Global Cities' Readiness for Tourism Growth. URL: <http://surl.li/ciedx>.

2. Melo, A. (2020). City rankings and the citizens: exposing representational and participatory gaps. In P. Pereira, R. Ribeiro, I. Oliveira, & P. Novais (Eds.), *Society with future: smart and liveable cities* (pp. 154–169). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45293-3_12.

3. Taubenböck, H., Weigand, M., Esch, T., Staab, J., Wurm, M., Mast, J., & Dech, S.W. (2019). A new ranking of the world's largest cities — Do administrative units obscure morphological realities? *Remote Sensing of Environment*. URL: <http://surl.li/ciedu>.

4. Yavuz, M. C., Cavusoglu, M., & Corbaci, A. (2018). Reinventing tourism cities: Examining technologies, applications and city branding in leading smart cities. *International Interdisciplinary Business-Economics Advancement Journal*, 3(1), 57–70.

5. Карабаза І.А. Бренд міста: аналіз позицій європейських міст у світових рейтингах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25(1). С. 99–103.

6. Жукович І.А. Міжнародний досвід оцінювання та порівняння smart. Статистика України. 2015. № 2. С. 16-22.

7. Хватов Ю.Ю. Сравнительный анализ рейтингов конкурентоспособности глобальных городов. Европейський вектор економічного розвитку. Економічні науки. 2015. № 1. С. 195–202.

8. Top 100 City Destinations Index 2021. URL: <https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-211202-top-100-city-destinations-index.html>.

9. Top 100 City Destinations Index 2019. URL: <https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-2019-100-cities.html>.

10. Top 100 City Destinations Index 2018. URL: <https://www.euromonitor.com/article/top-100-city-destinations-2018-the-irresistible-draw-of-cities>.

11. Global Power City Index 2021. URL: <https://mori-m-foundation.or.jp/english/ius2/gpci2/index.shtml>.

References

1. World travel and tourism council. Destination 2030: Global Cities' Readiness for Tourism Growth. Available at: <http://surl.li/ciedx>.

2. Melo, A. (2020). City rankings and the citizens: exposing representational and participatory gaps. In P. Pereira, R. Ribeiro, I. Oliveira, & P. Novais (Eds.), *Society with future: smart and liveable cities* (pp. 154-169). Springer, Cham. Available at: https://doi.org/10.1007/978-3-030-45293-3_12.

3. Taubenböck, H., Weigand, M., Esch, T., Staab, J., Wurm, M., Mast, J., & Dech, S.W. (2019). A new ranking of the world's largest cities — Do administrative units obscure morphological realities? *Remote Sensing of Environment*. Available at: <http://surl.li/ciedu>.

4. Yavuz, M. C., Cavusoglu, M., & Corbaci, A. (2018). Reinventing tourism cities: Examining technologies, applications and city branding in leading smart cities. *International Interdisciplinary Business-Economics Advancement Journal*, no. 3(1), pp. 57–70.

5. Karabaza, I. (2019) *Brend mista: analiz pozytsii yevropeiskikh mist u*

svitovyykh reitynhakh [City brand: analysis of european city rankings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Uzhhorod National University Herald. International Economic Relations and World Economy], vol. 25(1), pp. 99–103.

6. Zhukovych, I. A. (2015). *Mizhnarodnyi dosvid otsiniuvannia ta porivniannia smart-mist* [International experience in evaluating and comparing smart cities]. *Statystyka Ukrainy* [Statistics of Ukraine], no. 2, pp. 16–22.

7. Khvatov, Yu. Yu. (2015). *Sravnitel'nyy analiz reytingov konkurentosposobnosti globalnykh gorodov* [Comparative analysis of global cities competitiveness rankings]. *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku* [European vector of economic development], no. 1, pp. 195–202.

8. Top 100 City Destinations Index 2021. Available at: <https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-211202-top-100-city-destinations-index.html>.

9. Top 100 City Destinations Index 2019. Available at: <https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-2019-100-cities.html>.

10. Top 100 City Destinations Index 2018. Available at: <https://www.euromonitor.com/article/top-100-city-destinations-2018-the-irresistible-draw-of-cities>.

11. Global Power City Index 2021. Available at: <https://mori-m-foundation.or.jp/english/ius2/gpci2/index.shtml>.

Objective. *The objective of the article is to study the methods of building global ratings of the world's tourist cities, as well as to conduct a comparative analysis of the Top-15 urban destinations according to the selected ratings.*

Methods. *In order to achieve the set goals and objectives, the following research methods are used in the work: analysis and synthesis (to determine the components of the global ratings of the world's cities), comparative analysis, comparison (to determine the similarities and differences of the Top-15 urban destinations according to the selected ratings), graphic and tabular methods (for a visual representation of statistical and theoretical material).*

Results. *A study of existing methods of compiling global ratings of tourist cities of the world is conducted. The Top 100 City Destinations Index is defined as comparing 54 different indicators across six key areas for 100 city destinations to provide an overall rating of a city's attractiveness. Euromonitor International considers 6 main components: 1) economic and business performance, 2) tourism efficiency, 3) tourism infrastructure, 4) tourism policy and attractiveness, 5) health and safety, 6) sustainability. At the same time the Global Power City Index (GPCI) rates and ranks the world's major cities according to their "magnetism" or their overall ability to attract people, capi-*

tal and businesses from around the world by measuring 6 functions: 1) economy, 2) research and development, 3) cultural interaction, 4) lifestyle, 5) environment, 6) accessibility. It is determined that the Top 15 cities of the world according to both ratings have different composition and order of location, at the same time, 8 out of 15 cities are included in both ratings. It was determined that the Top 15 cities of the world according to both ratings have different composition and order of location, at the same time, 8 out of 15 cities are included in both ratings.

Key words: *tourist rating of world cities, international tourism, tourist destinations, global cities of the world.*

Надійшла до редакції 01.06.2022

DOI : 10.33274/2079-4819-2022-76-1-95-104

JEL : F17, L86

УДК 338.4:004

Єлісеєва О. К.,
д-р екон. наук,
професор

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
e-mail: yelisyeyeva.o@ef.dnu.edu.ua

Перетятко А. І.,
аспірант

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
e-mail: andrey97peretyatko@ef.dnu.edu.ua

ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ІТ-ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

UDC 338.4:004

Yelisieieva O. K.
Grand PhD in Economic
Sciences,
Professor

Oles Honchar Dnipro National University,
Dnipro, Ukraine
e-mail: yelisyeyeva.o@ef.dnu.edu.ua

Peretiatko A. I.,
PhD student

Oles Honchar Dnipro National University,
Dnipro, Ukraine
e-mail: andrey97peretyatko@ef.dnu.edu.ua

EVALUATION OF IT SERVICES MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THE WORLD

Мета. Основним у дослідженні є виявлення сучасних тенденцій та перспектив розвитку Українського та світового ринку ІТ-послуг в умовах поглиблення процесів цифровізації, дослідження статистичних показників українського ІТ-ринку, а також подальших можливих векторів розвитку, враховуючи світові тенденції в секторі цифрових технологій. Дослідити роль держави у стимулювання розвитку вітчизняних ІТ-компаній, а також залученні іноземних інвестицій.

Методи. У ході виконання дослідження автори зверталися до загальнонаукових методів теоретичного та емпіричного пізнання, таких як системний аналіз, спостереження, порівняння, аналіз, синтез, моделювання та формалізація. Для кількісного аналізу використовувалися економіко-статистичні, табличні, графічні та економетричні методи, а також методи прогнозування.

© О. К. Єлісеєва, А. І. Перетятко, 2022

Результати. Виявлено найважливіші тенденції розвитку вітчизняного та світового ринку ІТ-послуг, серед яких: зростання доходів від використання хмарних технологій, зростання середньої величини угод злиття та поглинання на ринку ІТ-послуг, зростання ринку мобільних додатків та платформ, збільшення попиту на ПЗ з відкритим вихідним кодом, підвищення вимог щодо безпеки замовного ПЗ, розвиток ІТ аутсорсингу, розробка та впровадження нових технологій ІТ-установки та підтримки бізнес-процесів; зростання попиту на цифрове та змішане навчання. Досліджено вплив розвитку ІТ-сектору на економіку України. Розкрито особливості розвитку українського сегменту ринку ІТ-послуг у системі світогосподарських зв'язків. Розглянуто роль держави у стимулювання розвитку вітчизняних ІТ-компаній, а також залученні іноземних інвестицій. З'ясовано, що ІТ-сектор України демонструє зростаючу орієнтацію на експорт.

Ключові слова: сфера ІТ, ринок ІТ, перспективи розвитку сфери ІТ, світовий ринок ІТ, інформаційні технології.

Постановка проблеми. Найважливішою рисою сучасної економіки є її яскраво виражений інформаційний статус, оскільки сучасний етап її розвитку називається поруч із постіндустріальним — інформаційним. Частка інформаційних послуг в економіці розвинених і країн, що розвиваються, з кожним роком стає все вагомішою, з'являються нові послуги, постійно модернізуються існуючі. Такий стрімкий розвиток робить актуальним питання про властивості та алгоритми розвитку інформаційного ринку.

Зростання попиту у світі створює можливості для розвитку в Україні сфери інформаційних технологій з орієнтацією на експорт. Останнім десятиліттям галузь стабільно демонструє найбільші темпи зростання поряд с сільським господарством. Зростає частка інформаційних товарів і послуг у ВВП а особливо в структурі експорту. Необхідно визначити правильні засади розвитку а також основні проблеми та загрози подальшому зростанню ІТ-сектора України. В умовах, що склалися, саме вітчизняний ІТ-сектор може стати драйвером зростання економіки країни, оскільки продукція та послуги, що генерують підприємства цього сектору, широко користуються попитом в іноземних компаній, а їх використання вітчизняними підприємствами сприяє підвищенню ефективності економіки в цілому. Складність поставленого питання полягає в тому, що інформаційний сектор знаходиться на стадії розвитку, становлення і формування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням потенціалу ринку інформаційних технологій України займалися українські вчені: Д. В. Дубов, Л. М. Ганущак-Єфіменко, О. В. Кондрат, Р. І. Мачуха, Н. П. Мешко, Г. О. Чорноус, С. А Якубовський. та ін. Становлення та сучасні тенденції у світовій індустрії ІТ, вплив інформаційно-комунікаційних технологій на продуктивність та економічне зростання, розвиток міжнародної торгівлі та процесів інтернаціоналізації у сфері ІТ — всі ці питання отримали досить докладне висвітлення у працях зарубіжних учених. Серед них можна назвати таких: Б. Атростік, Н. Ахмад, С. Басу, Дж. Болдвін, Е. Брінджолфсон, Дж. Гейтс, Р. Інклаар, Н. Карр, М. Катсуно, А. Колекція, Лопес-Бассолс, Е. Макфарлана, К. Мотохаші, Пілат, М. П'ятковські, П. Схрейер, М. Тіммер, К. Ерроу.

Так, Р. Є. Яремчук вважає що на даний час Україна як один із найперспективніших ринків високих технологій та інновацій в Центральній і Східній Європі, знаходячись в процесі інтеграції українських ринків з ринками країн ЄС, отримує потужний стимул для активного комплексного розвитку власного ІТ-сектора найрозвинутішого та найбільшого за обсягом сегмента інноваційної економіки в Україні [1].

Дослідження сектора інформаційних технологій активно зараз являється актуальним, оскільки має значний вплив на всі галузі та економіки в цілому. Таким чином, великі світові інституції як ООН, Європейська ко-

місія, Міжнародна організація з міграції досліджують динаміку та тенденції на даному ринку. З боку науковців огляд кон'юнктури ринку ІТ був здійснений у дослідженнях: О. В. Журавльов, О. А. Сімачов, кадрові аспекти ІТ-спеціалістів досліджували наступні науковці: Л. Є. Довгань, І. П. Малик, ключові тренди у української ІТ галузі були виділені у роботах А. О. Алтинпара, О. О. Корогодова, Л. Є. Довгань, І. П. Малик. Концептуальні засади функціонування ІТ-сектора та його окремих аспектів висвітлено в працях Я. Олексенко, С. Макаренко, де були висвітлені наступні проблеми такі, як: проблеми ринку ІТ послуг висвітлювали в таких напрямках: недостатній рівень підготовки кваліфікованих кадрів, підкреслюють недостатнє регулювання з боку держави, особливо проблеми із захистом інтелектуальної власності, питання міграції ІТ-фахівців та аутсорсинг ІТ послуг, що іноді є синонімами, обговорювалось і у наукових роботах К. Кавасіма, міграція ІТ спеціалістів, низький внутрішній попит ІТ-продуктів. Останнім часом науковці часто звертають увагу на проблему аутсорсингу ІТ-послуг закордоном, що також негативно впливає на ринок комп'ютерних технологій.

Мета статті. Дослідження поточного стану та динаміки розвитку ринку ІТ-послуг в Україні а також його можливості та перспективи на світовому ринку інформаційних технологій. Дослідження ролі держави у стимуляції зростання вітчизняного сектору інформаційних технологій а також прогнозування майбутніх показників ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. ІТ-галузь впевнено перетворюється на одного з флагманів економіки України та стає невід'ємною складовою її міжнародного іміджу. Криза, що охопила весь світ у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції та викликала значне падіння української та світової економіки у 2020–2021 рр., не завадила потужному та динамічному розвитку української ІТ-сфери.

Більше того український ІТ-сектор демонстрував значно кращі результати ніж середні показники світового ринку ІТ. Міжнародний ринок ІТ-послуг у 2018-2020 рр демонстрував слабку динаміку або навіть незначне скорочення через торговельну війну США та Китаю а також пандемію COVID-19.

Якщо проаналізувати графік виручки від ІТ-послуг у світі (рис. 1), то можна відстежити

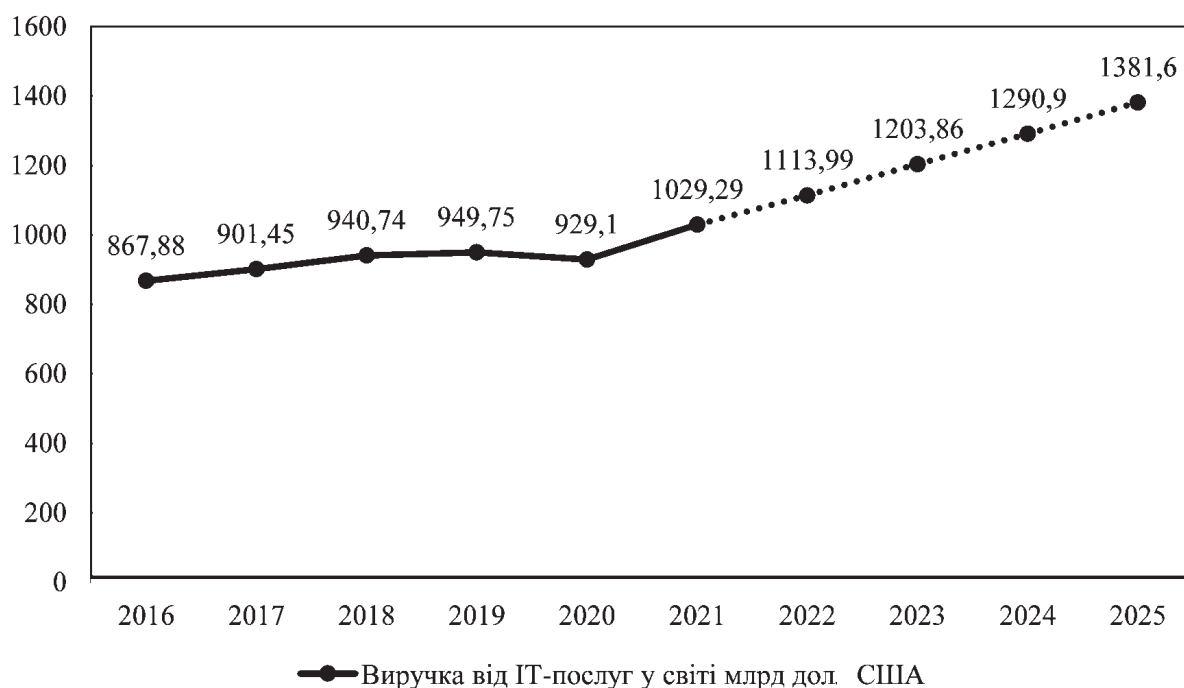

Рис. 1. Динаміка обсягу світового ринку ІТ-послуг та прогноз на 2022–2025 рр, млрд дол. США (складено автором на основі [4])

динаміку зростання приблизно на 4–5 % на рік до пандемії COVID-19 і незначне скорочення на піку обмежень від коронавірусу на 2 % за 2020 році через, що несли збитки виробники високотехнологічної електроніки і як наслідок призвели до скорочення ІТ сектору[2].

Послаблення обмежень а також нормалізація роботи підприємств і налагодження роботи міжнародних ланцюгів постачання в нових умовах, до зростання виручки ІТ сектору на 9,3 % у 2021 році. Також цьому посприяло зростання деяких сервісів, що здобули більшу популярність саме через пандемію.

Якщо розглянути динаміку в наступні чотири роки, то очікуваний дохід від ІТ-сектору демонструватиме щорічний темп зростання впродовж 2022-2027 років на рівні 7,10 %, що призведе до обсягу ринку в 1570,00 млрд доларів США до 2027 року.

Зростання попиту ПЗ для бізнесу. Обсяг продажу софту у світі в 2021 р. збільшиться на 13,2 % і становитиме близько \$600 млрд. за прогнозом Gartner. Витрати на комунікаційні послуги піднімуться на 3,5 %, до \$1,44 трлн; на комплекси для дата-центрів — на 7,4 %, до \$192 млрд. Прикладами успішних компаній у цьому сегменті є Microsoft, Salesforce.com.

Збільшення затребуваності систем штучного інтелекту (ІІ) та обчислень. Їхня реалізація у 2021 р. зросте на 16,4 %, до \$328 млрд., а до 2024 р. перевищить \$500 млрд дол., за оцінкою аналітичної компанії IDC. ІІ дає можливість переробляти дедалі більші обсяги інформації, оптимізувати бізнес-процеси. Найбільш привабливими компаніями у цьому сегменті є NVIDIA, AMD [5].

Віддалена робота, навчання та цифрові розваги зміцнили переваги хмарних технологій. Тенденція підвищення попиту ними залишиться і довгострокову перспективу. Вони забезпечують зручне, ємне, безпечне зберігання даних та доступ до них для різних користувачів незалежно від локації та часу. Gartner прогнозує збільшення глобальних витрат на хмарні сервіси на 18 % у 2021 р., до \$305 млрд. За оцінками дослідницької компанії, навіть після завершення пандемії

70 % організацій підніматимуть витрати на «хмари». Тут зверну увагу на компанії, основний бізнес яких полягає у наданні обчислювальної інфраструктури та обладнання. Прикладами успішних компаній є Microsoft, Zoom Technologies, Netflix, Spotify.

Увага до кібербезпеки. Міграція бізнес-процесів та персонального життя в онлайн в умовах запроваджених карантинних обмежень призвели до підвищення активності зловмисників та шахраїв. За даними Australian Cyber Security Growth Network, світовий ринок кібербезпеки збільшиться найближчими роками більш ніж подвоїться і досягне \$173 млрд, а його загальний обсяг до 2026 р. становитиме \$270 млрд. Населення та бізнес змушені реагувати на зростання злочинів у сфері інтернет-технологій. Очікується, що витрати на кібербезпеку збільшуватимуться в середньому на 9,3 % на рік. З урахуванням того, що в цьому секторі представлено безліч компаній малої та середньої капіталізації, інвестувати в цей сектор краще через диверсифіковані ETF-фонди. Прикладами можуть бути MG Prime Cyber Security ETF, First Trust Nasdaq Cybersecurity ETF та iShares Cybersecurity and Tech ETF[6].

Україна є лідером з інновацій у Східній Європі та зайняла переконливі позиції в кількох міжнародних рейтингах. Індекс інновацій Bloomberg увійшов до 50 найбільш інноваційних країн світу. У 2021 році Україна посіла 34-е місце зі 100 глобальних стартап-екосистем у рейтингу StartupBlink і 6-е місце серед стартапів у Східній Європі. До війни українська ІТ-індустрія активно залучала інвестиції та гранти для стартапів, які розпочали свою діяльність (Seed та Pre-seed).

Чотири всесвітньо відомі компанії-єдинороги, Grammarly, GitLab, BitFury та People.ai, мають українське коріння. People.ai залучив 100 мільйонів доларів під час раунду серії D у серпні 2021 року. Grammarly закрив інвестиційну угоду на суму 200 мільйонів доларів (пізній раунд VC) у жовтні 2021 року, а GitLab завершив IPO, продавши 10,4 мільйона акцій по 77 доларів кожна, залучивши 800 мільйонів доларів для Оцінка 11 мільярдів доларів протягом того ж місяця[7].

«Дія Сіті» — особливий податково-правовий режим для ІТ-компаній — офіційно запровадив 8 лютого 2022 року. Він включає сприятливу систему оподаткування — 9 % податку на утримання або 18 % податку на прибуток; 5 % податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок на соціальне страхування у розмірі 22 % мінімальної зарплати (приблизно 50 доларів США), 1,5 % військовий збір; податки на стимулювання інвестицій; гарантії захисту інтелектуальної власності та бізнесу; легкий старт і спрощене адміністрування та багато іншого. Очікується, що новий режим допоможе збільшити частку ІТ в українському ВВП з 4 % до 10 % і доходи галузі до 16,5 млрд доларів, сприяючи перетворенню технологічного сектору в найбільший ІТ-хаб Європи.[8].

Побудова лінії тренда була здійснена у програмі Microsoft Office Excel. Програма

автоматично генерує майбутні значення на основі наявних або екстрапольованих значень на основі обчислень лінійного чи експоненціального наближення. Програма згенерувала лінійне рівняння лінії тренда, яким можна скористатися для прогнозування майбутніх значень шляхом підстановки.

Дані розрахунки показують прогнозне збільшення до 325 млрд грн обсягу ІТ галузі України, що є приблизно 38 % за 4 роки, такий результат є достатньо реалістичним прогнозом враховуючи високий рівень коефіцієнту детермінації в 0,986 (рис. 2). Також високу імовірність даних показників підтверджують планові прогнози українського уряду в зростання ІТ сектору до 16,5 млрд. дол. США до 2025.

Розрахунки щодо частки ІТ галузі в ВВП України спрогнозувати більш важко через велику кількість факторів впливу на які сама

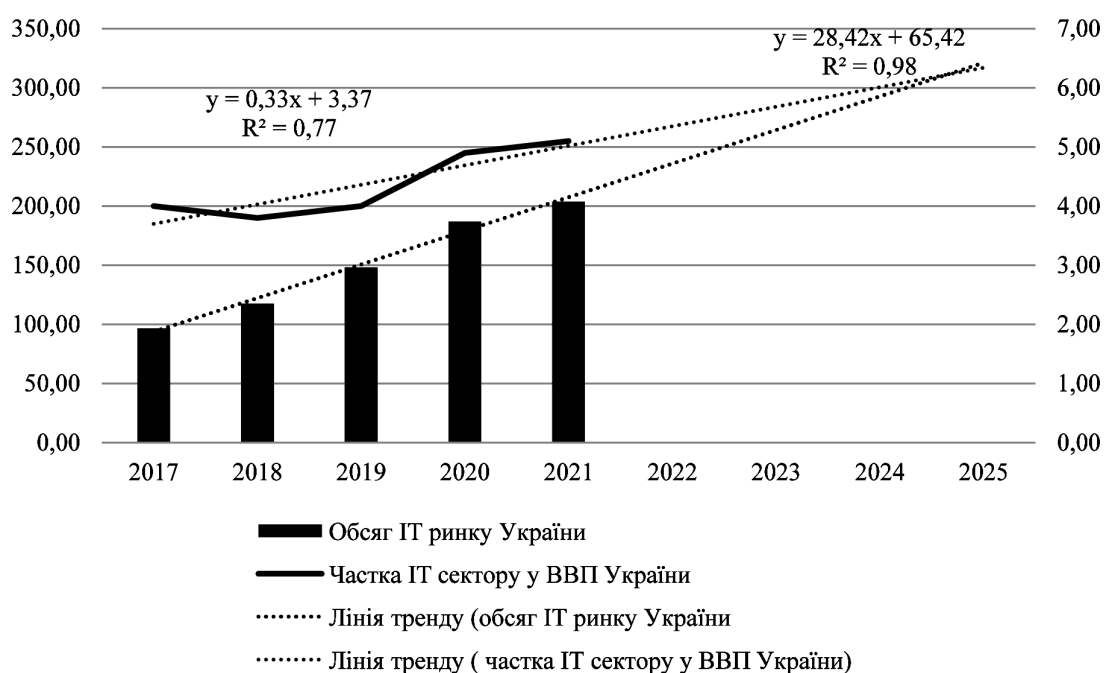

Рис. 2. Обсяги ринку ІТ-послуг в Україні та його % у ВВП у 2017–2021 рр та прогноз на 2022–2025 рр, млн грн (складено автором на основі [9])

ІТ галузь на має безпосереднього впливу. Коефіцієнт детермінації 0,77 вказує на помірне підтвердження моделі але якщо взяти до уваги динаміку зростання інших галузей, то частка в 6,5 % ІТ-послуг в ВВП України я достатньо реалістичним та досяжним показником. Якщо ж оперувати прогнозами уряду, то там запланована частка в 10 % від загального ВВП країни[10].

Найбільш наглядними серед всіх показників є данні щодо експорту вітчизняних ІТ-послуг. Так експорт української продукції зростає в середньому на 27 % щорічно. За останні чотири роки обсяги експорту ІТ продукції подвоїлись з 3 млрд 205 млн дол. США у 2018 році до 6 млрд 830 млн дол. США за підсумка 2021 року. Якщо ж розглядати дані за 2016 рік то збільшення експорту

становить 3,5 рази за 5 років (1975 млн. дол. США у 2016 проти 6830 млн. дол. США у 2021) (рис 3).

При цьому частка у відсотках зростає досить низькими темпами порівняно з найнижчою часткою у 3,8 % від загального ВВП

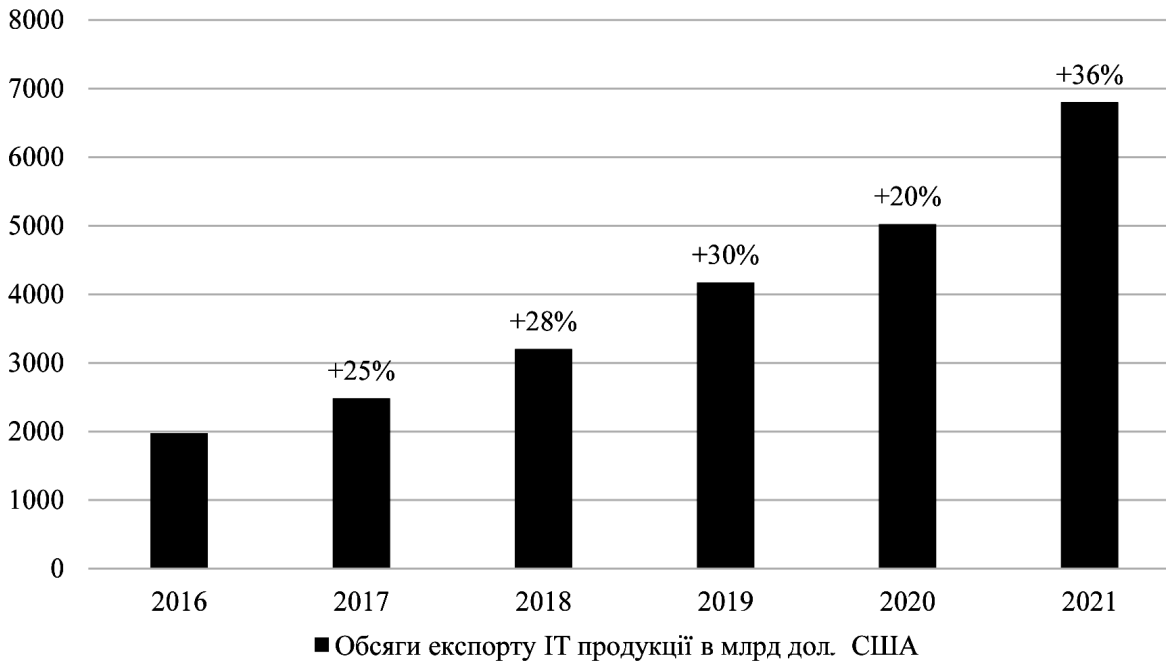

Рис. 3. Динаміка експорту ІТ-послуг у 2016–2021 рр. млн дол. США складено автором на основі [9]

України у 2018 році за підсумками 2021 року частка ІТ буде складати приблизно 5,1 %, даний показник зріс лише на 28 %. Таке здавалося б незначне підвищення ролі ІТ сектору у ВВП пояснюється зростанням та відновленням економіки в цілому та швидким зростанням ролі експорту сільськогосподарської продукції.

Якщо розглядати структуру імпорту саме послуг, то тут ІТ сектор продовжує впевнено нарощувати свою частку, так за підсумками 2021 року частка експорту ІТ-послуг складає 29,3 % що на 3,3 % перевищує показники 2020 року, коли доля в експорті становила 25 %, загалом же 2020 рік був дуже вдалим в статистичному плані адже зростання частки було на цілих 9 % (у 2019 р. ІТ- послуги займали 16 %,3 % українського експорту).

Таке різке збільшення питомої ваги ІТ-послуг у структурі експорту частково зобов'язане скороченням експорту через пандемійні обмеження, які завдали значного удару по транспортним послугам. В свою чергу обмеження пов'язані з COVID-19 особливо не зачепили сферу ІТ-послуг, яка швидко адаптувалася до нових умов ведення

бізнесу. Така гнучкість ІТ-послуг та можливість компаній швидко пристосовуватись до нових умов ведення бізнесу є дуже важливою з огляду на наявність нестабільності в українській економіці.

Аналіз ринків збуту українських ІТ-послуг показав що протягом останніх п'яти років ключові для українських виробників ринки не змінилися. США залишаються на першому місці 685 млн. дол. США у 2016 проти 2007 млн. дол. США за підсумками 2021 року, що свідчить про збільшення експорту до США не тільки у грошовому вимірі а й у відсотковому 47 % у 2016 і 51,94 % у 2022 (рис. 4).

На другому місці також без змін це країни, що входять до ЕС, проте їх частка в 2021 році скоротилась порівняно 2016 (23,47 і 22,7 відповідно). Третім найбільшим ринком для українських розробників залишаються Великобританія експорт до, якої збільшився з 153 млн. дол. США у 2016 до 503 млн. дол. США у 2021 році. Саме до Сполученого Королівства експорт ІТ продуктів зріс найбільше 3,8 рази за 5 років.

Єдиним з основних ринків українського ІТ, що майже не зазнав зростання є Швейцарія

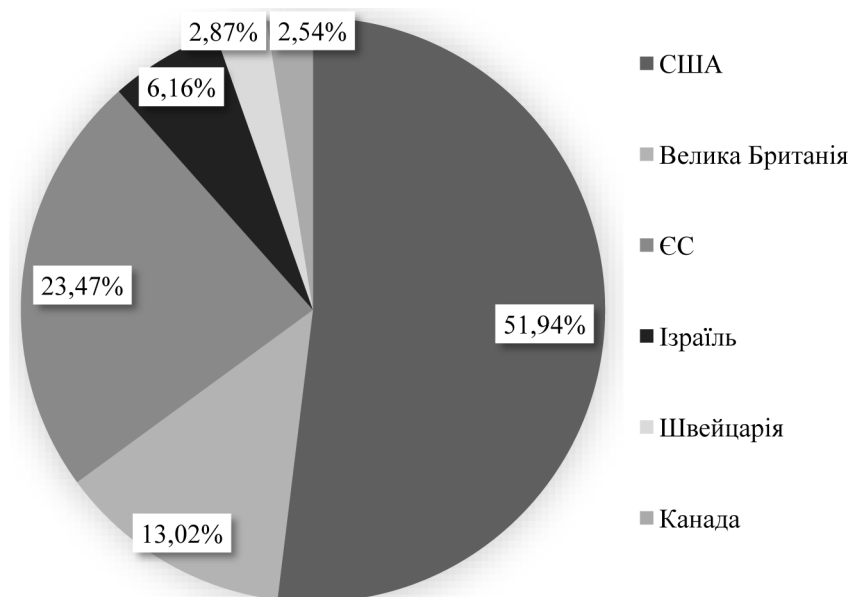

Рис. 4. Структура країни-імпортерів українських ІТ-продуктів, % (складено автором на основі [9])

Закон про Дія Сіті встановив вимоги до майбутніх резидентів:

— реєстрація в Україні;
— вид діяльності: комп'ютерне програмування, розробка ПЗ, створення ігор, освіта у сфері інформаційних технологій, обробка даних, маркетинг та реклама, кіберспортивні змагання, організація обороту віртуальних активів, кібербезпека, робототехніка та інші;

— 90 % доходів ІТ-компанії одержують від ведення такої діяльності;

015 — понад 9 гіг-

фахівців та працівників за трудовими договорами в команді;

— середня місячна винагорода працівників та гіг-фахівців не менше 1200 євро.

Приєднання до Dіia Сіті є добровільним. Спецрежим діятиме паралельно з нинішніми умовами розвитку ІТ. Завдяки Dіia Сіті ІТ-компанії сплачуватимуть нижчі податки, зможуть побудувати прозору корпоративну структуру та матимуть кращий доступ до інвестицій[10].

Висновки. Ринок ІТ-послуг стає все більш значимим для світової економіки, обсяги інвестицій а також об'єми ринку інформаційних технологій досягли розмірів таких традиційних сфер економіки як ринок енергоносіїв та корисних копалин. Динамічний розвиток ІТ компаній приваблює інвесторів, що стимулює пришвидшення розвитку нових технологій.

Необхідно відзначити, що зацікавленість компаній у нарощуванні споживання ІТ-послуг на світовому ринку в середньостроковій перспективі обумовлена підвищенням точності прогнозування діяльності з використанням інструментів Big Data, появою можливості більш точно оптимізувати бізнес-процеси у несприятливих ринкових умовах, сформувати нові конкурентні переваги та завоювати нові конкурентні позиції (зо-

рія експорт послуг за 5 років зріс всього лиш на 16 млн. дол. США.

З 8 лютого 2022 року уряд запровадив спеціальну законодавчу базу для ІТ-індустрії — Дія.Сіті. Він поширюватиметься на всю територію України і передбачає низку стимулів для ІТ-компаній (учасників Дія.Сіті): особливий режим оподаткування, спеціальні (більш гнучкі) форми залучення ІТ-спеціалістів (контракти та трудові договори), додаткові правові інструменти у сфері захисту інвестицій та корпоративного управління. Враховуючи тривалий діалог між ІТ-індустрією та владою, очікується, що впровадження Dіia Сіті розглядатиметься як додатковий стимул для зростання цифрової економіки в Україні.

Складові «Дія Сіті»: сприятлива система оподаткування — податок на прибуток 18 % або податок на розподілений прибуток 9 %, ЄСВ на рівні 22 % мінімальної заробітної плати, податок на доходи фізичних осіб 5 % та військовий збір 1,5 %; гнучкі форми співпраці з ІТ-спеціалістами — гіг-контракти, що поєднують переваги фрілансу та соціальних гарантій; гарантії захисту інтелектуальної власності; елементи англійського законодавства, які полегшують доступ до інвестицій; гарантії захисту особи та майна від незаконного втручання силовиків.[9]

крема. там). За попередніми оцінками випереджаючими темпами зростатиме попит на ІТ-послуги з боку компаній малого та середнього бізнесу, керівництво яких раніше недооцінювало важливість ІТ-інфраструктури для свого впевненого розвитку. Можливості хмарних сервісів нині дозволяють задовольнити потреби малого та середнього бізнесу в ІТ-послугах за прийнятними цінами. Ряд технологічних досягнень та інновацій, запроваджених у галузі хмарних технологій останніми роками, заклали основи для випереджаючого зростання даного сегменту ринку ІТ-послуг у середньостроковій перспективі. Як бачиться, у середньостроковій перспективі представники середнього та великого бізнесу почнуть відмовлятися від підтримки раніше створеної власної інфраструктури ІТ, роблячи вибір на користь управління необхідними ресурсами на основі хмарної інфраструктури, що зробить інформаційні системи компаній більш гнучкими, ефективними, стійкими до можливих аварій та збоїв.

ІТ-галузь України протягом останніх років виступає локомотивом української сфери послуг на міжнародному ринку, що підтверджують наявність міцного інноваційного потенціалу в нашій країні. Тобто можна зробити висновок, що в останні роки Україна здійснила прорив у напрямку розвитку ІТ-галузі, Інтернет та ІТ змінюють природу бізнесу, виводять відносини між людьми, між владою та бізнесом; між владою та суспільством на новий рівень. Також у дослідженні визначено перспективні напрямки розвитку ІТ-галузі в Україні: нейронні мережі та машинне навчання, віртуальна (VR) та доповнена (AR) реальність, використання ІТ у медицині; розвиток ІТ-аутсорсингу та

ІТ-сектор України демонструє зростаючу орієнтацію на експорт, зокрема спрямованість на регіони Північної Америки та ЄС. Розвиток послуг аутсорсингу бізнес-процесів в Україні, на фоні констатованого дефіциту цифрових навичок у Швеції і Данії, розкриває нові перспективи на ринках країн Скандинавії.

Стратегічна позиція ІТ-сектору у розвитку національної економіки обґрунтовує профільні стимулюючі заходи державних урядових інституцій в рамках податкової, імміграційної, інвестиційної політик, реформ інституційної сфери і сфери вищої освіти. Реалізація цих заходів дозволяє прогнозувати у середньостроковій перспективі підвищення інвестиційної привабливості ІТ-сектора України.

Список літератури

1. Процикевич А. І. Державне регулювання інвестиційного процесу на ринку ІТ послуг: дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Львів. 2020. 246 с.
2. Довгань Л. Є., Козинець А. В. Розвиток ІТ-сфери: проблеми та шляхи вирішення в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. *Актуальні проблеми економіки та управління: електрон. версія зб. наук. пр. молодих вчених КПП ім. І. Сікорського*. 2018. № 12. URL: ape.fmm.kpi.ua/article/view/130936/126662. (дата звернення 01.06.2022).
3. Кутова Н. Г., Козир А. А. Аналіз та перспективи розвитку української ІТ-сфери. *Актуальні економіко-правові, соціальні та екологічні аспекти розвитку промисловості та суспільства: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Кривий Ріг, 2020. С. 39–41.
4. IT Services spending forecast worldwide 2008-2023. URL: www.statista.com/statistics/203291/global-it-services-spending-forecast, (дата звернення 01.06.2022).
5. Gartner: Global IT services market to grow 7,9 %. URL: searchchannel.techtarget.com/news/252512323/Gartner-Global-ITservices-market-to-grow-79. (дата звернення 01.06.2022).
6. Report for Selected Countries and Subjects. URL: www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database. (дата звернення 01.06.2022)
7. IT Services Market: Growth, Trends, COVID-19 Impact and Forecasts 2022-2027. URL: www.mordorintelligence.com/industry-reports/it-services-market (дата звернення 01.06.2022).

8. Digital economy report. 2019: value creation and capture : implications for developing countries. URL: digitallibrary.un.org/record/3833647?ln=en (дата звернення 01.06.2022).

9. Ukrainian Tech Market Overview 2021: 5,000 IT companies, 200,000 tech specialists, low rates. URL: ain.capital/2021/04/07/ukrainian-tech-market-overview-2021, (дата звернення 01.06.2022).

10. The Home of Great Devs. 2021 Tech Market Report. Beetroot. URL: beetroot.co/wp-content/uploads/sites/2/2021/03/Ukraine_-the-Home-Of-Great-Devs-2021_-_Ebook-v-2.0-2.pdf. (дата звернення 01.06.2022).

References

1. Protsikevich, A. I. (2020). *Derzhavne rehulivannia investytsiinoho protsesu na rynku IT posluh* [State regulation of the investment process in the market of IT services. PhD econom. science diss.]. Lviv, 246 p.

2. Dovhan, L. E., Kozynets, A. V. (2018). *Rozvytok IT-sfery: problemy ta shliakhy vy-rishennia v zabezpechenni konkurentospro-mozhnosti vitchyznianskykh pidpriemstv* [Development of the IT sphere: problems and solutions in ensuring the competitiveness of domestic enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia: elektron. versia zb. nauk. pr. molodykh vchenykh KPI im. I. Sikorskoho* [Current issues of economics and management: collection of scientific works of young scientists of I. Sikorsky KPI], no. 12. Available at : ape.fmm.kpi.ua/article/view/130936/126662. (Accessed 10 May 2022).

3. Kutova, N. H., Kozyr, A. A. (2020). *Analiz ta perspektyvy rozvytku ukrainskoi IT-sfery* [Analysis and prospects of development of the Ukrainian IT sphere]. *Aktualni ekono-*

miko-pravovi, sotsialni ta ekolohichni aspekty rozvytku promyslovosti ta suspilstva: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf. [Current economic and legal, social and environmental aspects of industry and society: materials all-Ukrainian scientific-practical conference]. Kryvyi Rih, pp. 39–41.

4. IT Services spending forecast worldwide 2008–2023 Available at: www.statista.com/statistics/203291/global-it-services-spending-forecast. (Accessed 10 May 2022).

5. Gartner: Global IT services market to grow 7,9 %. Available at: searchitchannel.techtarget.com/news/252512323/Gartner-Global-ITservices-market-to-grow-79. (Accessed 10 May 2022).

6. Report for Selected Countries and Subjects. Available at : www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database. (Accessed 10 May 2022).

7. IT Services Market: Growth, Trends, COVID-19 Impact and Forecasts 2022-2027. Available at: www.mordorintelligence.com/industry-reports/it-services-market. (Accessed 10 May 2022).

8. Digital economy report. 2019: value creation and capture: implications for developing countries. Available at: digitallibrary.un.org/record/3833647?ln=en. (Accessed 10 May 2022).

9. Ukrainian Tech Market Overview 2021: 5,000 IT companies, 200,000 tech specialists, low rates. Available at: ain.capital/2021/04/07/ukrainian-tech-market-overview-2021. (Accessed 10 May 2022).

10. The Home of Great Devs. 2021 Tech Market Report. Beetroot. Available at: beetroot.co/wp-content/uploads/sites/2/2021/03/Ukraine_-the-Home-Of-Great-Devs-2021_-_Ebook-v-2.0-2.pdf. (Accessed 10 May 2022).

Objective. *The main goal of the research is to identify current trends and prospects for the Ukrainian and global IT services market in the deepening of digitalization processes, to investigate statistical indicators of the Ukrainian IT market and further possible vectors of development taking into account global trends in the digital technology sector. The objective is to investigate the role of the state in stimulating the development of domestic IT companies and attracting foreign investments.*

Methods. *In the process of the study, the authors turn to general scientific methods of theoretical and empirical knowledge, such as systems analysis, observation, comparison, analysis,*

synthesis, modeling and formalization. Economic-statistical, tabular, graphical and econometric methods, as well as forecasting methods are applied for quantitative analysis.

Results. *The most important trends in the domestic and global IT services market are identified. They include: growth of revenues from the use of cloud technologies, growth of average mergers and acquisitions in the IT services market, growth of the market of mobile applications and platforms, increasing demand for open source software, increasing the requirements for the security of custom software, development of IT outsourcing, development and implementation of new technologies for IT installation and support of business processes; growing demand for digital and blended learning. The impact of IT sector development on the economy of Ukraine is studied. The peculiarities of the development of the Ukrainian segment of the IT services market in the system of world economic relations are revealed. The role of the state in stimulating the development of domestic IT companies and attracting foreign investment is considered. It is found out that the IT sector of Ukraine is showing a growing export orientation.*

Key words: *IT sphere, IT market, prospects of IT sphere development, world IT market, information technologies.*

Надійшла до редакції 06.05.2022

Наукове видання

ВІСНИК
Донецького національного університету
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Серія: Економічні науки

Науковий журнал

2022 № 1(76)

Юридична адреса видавця:

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
вул. Курчатова, 13, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50042,
e-mail: druk.visnyk@donnuet.edu.ua, www.donnuet.edu.ua.*

Адреса редакції:

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
вул. Трамвайна, 16, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50005,
тел. (0564) 409-77-97,
e-mail: druk.visnyk@donnuet.edu.ua, www.donnuet.edu.ua.*

*Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4929 від 07.07.2015 р.*

Підписано до друку 08.07.2022 р.

Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman». Друк — лазерний.

Ум. друк. арк. 12,21. Обл.-вид. арк. 11,85.

Наклад 50 прим. Зам. № 46.

ФОП Маринченко С. В.

вул. Героїв АТО, 81-а, оф. 109,

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50086

Свідоцтво про державну реєстрацію № 030567 від 19.01.2007 р.

тел. (067) 539-66-81